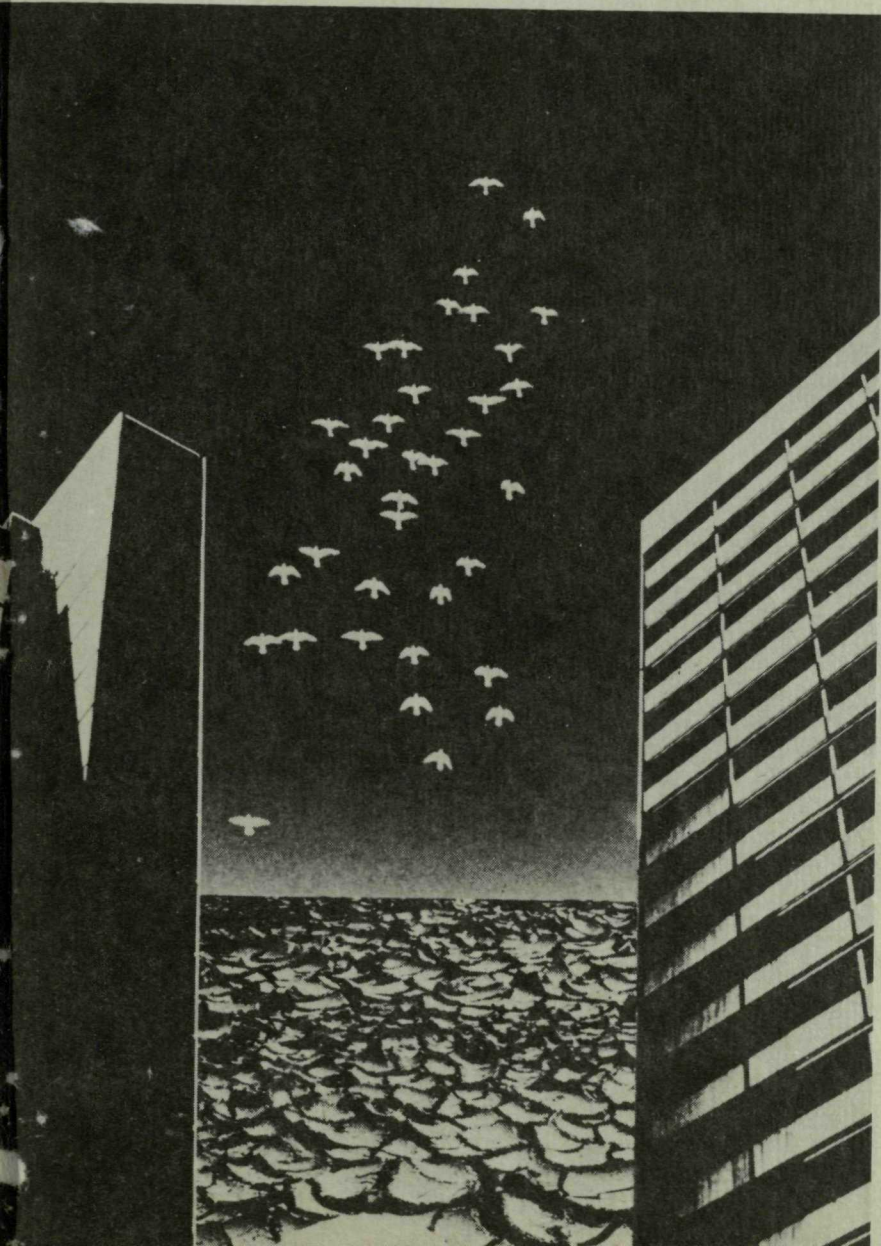

JÁSZKUNSAÉG

Társadalompolitikai
művészeti és irodalmi
folyóirat

1

XXXV. évfolyam
első szám
1989. február

Sturz Eckhard /Német Demokratikus Köztársaság/
KELLEMES, MELEG LAKÁSOKAT AKARUNK
Címoldalunkon: Dobosy László /Magyarország/: **AZ UTOLSÓ GALAMBOK**

TARTALOM

IRODALOM

- Georgio Virgolino: Az erdőben /Iluh István fordítása/ 3
- Boga és öngyászága - Gyuricza Péter írása Karinthy Frigyes
két házasságáról 4
- Tiszai Lajos: Vörös kövek /dokumentumriport/ 12
- Emberi sorskérdések könyve; a Biblia - Tál Gizella
beszélgetése dr. Reisinger János irodalom-
történésszel 29

VALÓ VILÁG

- A postagalambtól az új szolnoki távbeszélő központig -
Szilas Péter tanulmánya 32
- Pályamódosítás Jászszentandrásan - Hajnal József
sorozatának befejező része 37

SORSOK TÜKRÉBEN

- Hosszú ez az út... Pálréti Ágoston interjúja Zagyi Jánossal 44

HAGYOMÁNYOK

- A repedt óriás új életre kelt - Palágyi Béla írása
a mezőtúri harangszentelésről 49
- Zsigmond Ferenc utolsó írása
- Közreadja; Szurmay Ernő 52

MŰVÉSZET

- Fotóművészettel a környezetvédelemért
- Kolozsi Sándor tanulmánya 56
- Nemzetközi visszhangok - Jurkovic János írása a Szolnoki
Kodály Kórus sikereiről 60
- Kozáková Radnay Mária; Az az egyetlen csillag 64

TUDOMÁNYOS ÉLET

- A jászkunság kutatása '88 - Válogatás a Szolnokon
rendezett nemzetközi
tanácskozáson elhang-
zott előadásokból 67

KÉPEK

Válogatás az V. Nemzetközi Környezetvédelmi Fotó-
pályázat szolnoki kiállításának anyagából /Kolozsi Sándor
reprodukciój/. Tóth Lajos grafikái az 5., 7., 8. és 9. oldalon
Hargitai Lajos felvételei a 29., 49., 50., 51., 60. és 62. oldalon.

A megújulás jegyében

Amint arról folyóiratunk Tisztelt Olvasói legutóbbi számunkból értesültek, a 35. évfolyamába lépő Jászoknység az idei évtől négy helyett hat alkalommal és dupla terjedelemben, azaz 96 oldalon jelenik meg. Ez az egyelőre még inkább csak mennyiségi és gyakorisági fejlődés a jövőre nézve jelentős minőségi változások lehetőségét hordozza. A folyóirat végleges új tartalmi profilja és rovatai igazából a megújult szerkesztőbizottság megbízása, illetve az új főszerkesztő kinevezése után bontakoznak majd ki. Ezért ez az első dupla oldalszámú folyóirat - úgy is mondhatnánk - kísérleti jellegű. Most még inkább csak jelzi a nagyobb terjedelem és a sűrűbb megjelenés nyújtotta újabb lehetőségeket.

A lapalapítónak, a Szolnok Megyei Tanács V.B. művelődési osztályának eltökélt szándéka, hogy arra ösztönzi a szerkesztőséget: a folyóiratnak alakuljon ki olyan profilja, amely a korszerű nyilvánosság igényeinek megfelelően úgy képes tükrözni a megye szellemi életének hagyományos és új értékeit, hogy az a közélet kívánatos pezsdülését szolgálja. Emellett számos újdonsággal, szellemi élményt nyújtó érdekességgel is szeretnénk olvasóink igényeit jobban szolgálni - a várhatóan májustól gyökeresen megújított folyóiratszámunkban.

Egy folyóirat életében a profilváltó megújulás sosem könnyű, de mindig kockázatos. Vajon találkozik-e a szerkesztési elképzelés az olvasói kívánalmakkal? Képes lesz-e szűkebb pátriánk egyetlen társadalompolitikai, művészeti és tudományos folyóirata megfelelni mindazon igényeknek, amelyeket napjaink színesedő és szélesedő információs versenyé mind markánsabban, olykor azonban kiszámíthatatlanul hullámszó módon a felszínre hoz.

Döntse ezt el az Önök, az olvasók értékítélete, amelyhez mi mindenképpen szeretnénk igazodni.

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

IRODALOM

Giorgio Virgolino:

Az erdőben

*Az ösvény betemetve
fut a hó alatt,
mindent belep a fehér csend,
különös árnyat ad a fenyőnek
a tündöklő hermelinpalást.
A lépés mélyre merült,
belepte puha hó,
de látszik a nyom
végig az úton,
a napsugár is elvérzik,
de megsebzí a felhőt,
és behatol kíváncsian
az alélt erdőbe,
ezüstös nyilaival
feltöri a szivárványokat rejtő
fagy páncélszekrényeit.
Egy riadt, hószínnű nyúl
gyors futásnak ered
apró lábai nyomára
a tél fehér
porsóhaja pereg.
Egy reccsenés, egy
puffanás
jelzi, egy gyenge fenyőág
nem bírta tovább, lehullt.
A lépés elmerül
a hórengetegben
mégis nyomok vezetnek
az erdő végéig.*

Fordította: Iluh István

Giorgio Virgolino Udinében élő olasz költő, eddig több kötet verset publikált. Az erdőben című költemény eredetileg Irediscenze /Szivárványcsillogás/ című könyvében jelent meg.

Boga és Önagysága

Karinthy Frigyes két házasságáról

Az Utazás a koponyám körül című regényében az író saját, legszemélyesebb élményeit beszéli el, egyes szám első személyben. Vele és körülötte zajlik a cselekmény, nélküle "valótlan mese" volna az egész. Karinthy maga a hőse a könyvnek, s míg más regényekben a főszereplő gondolataiban próbáljuk meg tetten érni az író belső világát, ebben az esetben a főhős és író egyazon személy. Ez az egybeesés azt is jelenti, hogy a művet elemezve magáról Karinthyról, a vele kapcsolatba kerülő kortársakról, barátokról, ismerősökről, a harmincas évek Magyarországról és Európájáról szerezhetünk ismereteket. S ha nem elégszünk meg magának a regénynek az elolvasásával, akkor számtalan titokra bukkanhatunk, melyek látens módon le vannak ugyan írva, de a történet szempontjából nem igazán válnak lényegessé, avagy egyéb megfontolásból az író azokat nem részletezte.

Az olvasó viszont szeretne a titkokból néhányat megtudni. Választ vár a miértekre, amelyek az olvasás élménye során megfogalmazódnak. Karinthy barátja, kortársa, Kosztolányi Dezső is erre ösztönöz: "A részletek fontosak... A művön belül nem szabad a legparányibb részletet sem elhanyagolnunk, minden apróságra fel kell figyelniünk, s kutatnunk kell a belső összefüggéseket is a külső világ, a regényhősök tudatos és - ha szükséges - tudatalatti világa között is." /1/

Munkámban azt a részletet próbálom megfejteni, hogy az író két feleségével milyen kapcsolatban volt, s ez hogyan derül ki a regényből, illetve a kortársak visszaemlékezéséből.

Az "Utazásban" 54 olyan részletet találtam, mely valami módon az író házastársára, Bőhm Arankára vonatkozott.

Többségében, 30 alkalommal a f e l e s é g e m, tulajdonképpen közömbös kifejezést olvashatjuk: "A f e l e s é g e m t ő l jött levél; reggel elkísérem f e l e s é g e m a ... klinikára; a f e l e s é g e m említette néhányszor; f e l e s é g e m egy Laci nevű bolondról beszélt egyszer; a f e l e s é g e m egyszer megkínálta a csokoládéból; f e l e s é g e m e t is megnyugtattam, menjen csak; f e l e s é g e m valamit írkált; később bejött f e l e s é g e m ..." stb. /2/

Ez a megjelölés tárgyyszerű. Olyan személyre vonatkozik, aki a regény leírása szempontjából nélkülözhetetlen, de a jelenlétével nem fejeződik ki mély érzélem. Nem találunk a feleségem szó előtt vagy után se dicsérő, se elmarasztaló tartalmú jelzőt.

"Ne szólj a n y á d n a k " /2/300/; "Cinivel január óta legényéletet élünk, é d e s - a n y j a Bécsben freudizmust tanul." /2/275/

Tulajdonképpen ezek a megjegyzések sem érzelemgazdagok. Inkább arról van szó, hogy fény derül a Karinthy Ferenc és Bőhm Aranka közötti vérségi kapcsolatra. Az "ám B é c s jut eszembe" /2/328/ pedig egyszerű utalás. A szövegelőzményből egyértelműen kiderül, hogy Bécs itt azonos a feleséggel.

Ekkor indultak meg a vonatok

Keresztnevéen mindössze kétszer szólítja feleségét Karinthy a regényben. Ebből az egyik nem túlzottan nagy jelentőségű, talán nem is tudatos. A "Külső Világ" leírása közben, mialatt "odabent a koponya sötétjében lassan és szívósan dolgozik a végzet" /2/344/ képek peregnék, félmondatok követik egymást, talán nem is mindig érthetően, nem is szoros összefüggésben egymással: "Fél kettkör indul a bécsi autóbusz. Házaspár búcsúzik, siess, fiam, aztán nem tudsz beszélni, mit bámulsz? Az az angol repülőgép, de milyen alacsonyan száll, Istent kísértik ezek a veszett pilóták, odanézz, a háztetőt súrolja... ja, igaz. A r a n k á t e l n e felejtsd felhívni a klinikán... Friciről? hát mondd el, hogy talán mégis jobb volna, hm... különben nem mondj neki semmit, úgy látszik, nincs informálva -

illetve óvatosan megmondhatod, hogy hívjon fel engem... hát szervusz, Olga fiam... szervusz Jenő, jól viseld magad..." /2/347/

A másik keresztnevéen szólítás rendkívül fontos. A regény tételmondatában hangzik el. Az író Bécsben egyik reggel elkíséri feleségét a klinikára, akinek kulcsa van a zárt osztályhoz is. Az ott tett látogatás befejezése előtt történik a következő:

"A feleségem türelmetlenül szól vissza - már az ajtónál van, és én még mindig ott állok egy ágy előtt tünődve, mintha gyökeret vert volna a lábam. Mi az, miért nem jövök, elkésünk a találkáról, azzal a fordítóval.

- Ennek mi baja? - kérdem már harmadszor.

- Hagyja, nem érünk rá. Nehéz eset, láthatja.

- Nem sokat látok. Furcsa az arckifejezése.

- "Terminális", ahogy itt mondjuk. Kevés napja van hátra... gyógyíthatatlan daganat.

/.../

... egyszerre csak megállok a kapuban, mint az ökör, ott a vágóhídon, amikor nem akart bemenni.

E pillanatban villan át rajtam: tudom már. Az én arckifejezésemet juttatta eszembe a sápadt, szórakozott arc, az enyémet, ahogy utóbbi időben, a tüdőrákban látni szoktam reggel, borotválkozás közben.

Két lépést teszek, megint megállok. Vigyorogva, kétkedő grimasszal fordulok a feleségemhez, mint aki viccel, könnyedséget játszva henceg:

- A r a n k a - n e k e m a g y d a g a n a t o m v a n . - Menjen már a hülyeségeivel - nem szégyelli magát? Mint egy elsőéves orvostanhallgató." /2/306-307/

A regény egyik legdrámaibb pillanata ez. Karinthy, aki eddig csupán különféle "rendellenességeket" vett észre magán, szinte ösztönösen fogalmazta meg a bajt. A betegség ritkasága, akkori gyógyíthatatlansági esélye miatt a feleségben, aki maga is orvos, fel sem merült, hogy a férj állítása igaz lehet. Foglalkozási hipochondriára való hivatkozással /fél évig Karinthy orvostanhallgató is volt/, és a súlyos betegség orvosi tünetcsoportjának felsorolásával a feleség napirendre tér. Annál kevésbé Karinthy. Hiszen a felsorolt három klasszikus tünet közül /fejfájás, szédüléses hányás, pangásos papilla/ kettő már régóta gyötri. A harmadikhoz pedig egyszerű szemorvosi leletre volt csak szükség.

Karinthy az eddig felsoroltakon kívül még 19 alkalommal említi Bőhm Arankát. Ezekben a szituációkban

ő n a g y s á g a a megszólítás: - " ő n a g y s á g a szavai nagy lendülettel, hevesen áradva bugyborékolnak a kagylóból; hajnalban ő n a g y s á g a sebbel-lobbal beállít; másnap kilenckor ő n a g y s á g a nagy ribilliót csap ágyam mellett; ő n a g y s á g a vállalja, éjszaka, a határvizsgálatokat, reggelig alhatom; mint szakmabelit, ő n a g y s á g á t különben szívesen fogadták az orvosok; ő n a g y s á g a csak háromra jön le, műtétet nézett végig; kínos hallgatás, ő n a g y s á g a nem ismeri ki magát. Könnyeket várt, kétségbeesést; ő n a g y s á g a zavartan feláll..." stb. /2/

Feltűnő, hogy ezekben a szituációkban legtöbbször indulatokkal, konfliktussal, féltreértéssel, félelemmel, féltékenységgel találkozunk. Ezek a részletek fogalmazták meg bennem elsősorban azt az érzést, hogy eközött a két ember között valami nincs igazán rendben. Ha egy író legszemélyesebb önvallomásában így ír feleségéről, akkor az - a 30-as évek Magyarországon - közismert viszony lehetett. Ha Karinthy közbömbösen, felesége keresztnevének leírását kerülve, következetesen "csak" őnagyságaról beszél, akkor emögött a két ember nem túl felszabadult, őszinte és boldog viszonya húzódik, hanem ellenkezőleg: feszültségektől, vitáktól, perpatvaroktól is terhes kapcsolat. Túl nagy jelentőségű az elhallgatás /Karinthy a diagnózis hangos kimondásán túl nem közölte feleségével, hogy pangásos papillája is van/. És túlzottan kevés a kölcsönös segítség, a gyöngédség.

Magáról a házasságról ennyi tudható meg a regényből. A "titok", amire kíváncsiak vagyunk, az irodalomtörténet segítségével fejthető meg. Hogyan vélekednek Bőhm Arankáról és e házasságról azok, akik ismerték, akik a család baráti körébe tartoztak?

Kosztolányi Dezsőné Karinthy Frigyesről megjelent kötetében számtalan példát említ:

"Nehéz őt beskatulyázni. Ő Aranka volt, a párdúc, a tigris, s ahogyan férje, Karinthy mentegette /mert Arankát gyakran kellett mentegetnie/: "tigristől, nem lehet azt várni, hogy doromboló cica legyen, vagy valami egyéb unalmas, de hasznos háziállat". Nem, Aranka nem volt, semmiképpen sem volt unalmas és semmiképpen sem hasznos". /3/90/

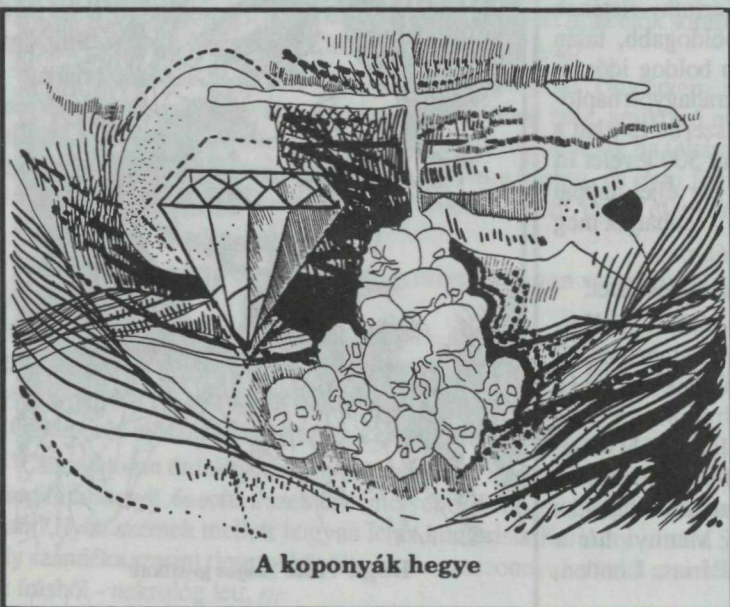
"Fricinek kezdetben tetszett a hevesvérű nő barbár, fegyelmezetlen viselkedése, ez az örökös támadásra lendülés, de amikor nagyonis váratlanul érte őt, néhányat sóhajtott, behúzta vállát, vég nélküli magyarázatokba kezdett, majd leült egy kávéházi asztalhoz és újra meg újra megírta nőellenes írásait. Sokszor jött el hazulról szemé alatt kék folttal, összekarmolt képpel. Már megint a macskáddal játszottál? - kérdezte Heltai Jenő. Ilyenkor mihozzánk nem látogatott el, ha más előtt nem is, Kosztolányi előtt szégyenkezett. Egy ízben fél arcán megborotválva menekült a házi viharok elől egyik, a közelben lakó barátja lakására, s ott fejezte be a borotválkozást.

A kávéházban vizespoharak, üvegek röpködtek, olykor az utca is hangos volt ketjük veszekedésétől. Mégis Karinthy engedett. Az volt az elgondolása - legalábbis görcsösen ragaszkodott ehhez a rögeszméjéhez -, hogy ő majd megjavítja, megszelídíti a feleségét." /3/93/

"A civakodások többnyire pénzkérdés körül robbantak ki, de sokszor, látszólag minden ok nélkül. Már egyetlen parányi mozdulat is elegendő volt, hogy mozgásba hozza azt a rengeteg sérelemtömeget, ami az idők során felhalmozódott közöttük." /3/96/

"Aranka idegei tűhegyen táncoltak, egyik végletből pillanatokon belül a másikba zuhant, kitörő vidámságból hisztérikus üvöltözésbe, s egy alkalommal, amikor a szőke fiú, aki már szégyellte és terhesnek érezte a kapcsolatot az általa tisztelt és becsült író feleségével, nem akart az asszony társaságában a strandra menni, Aranka azt érezte, hogy minden tétje, amire az életét tette, elveszett, a "Szépfüü" másodemeleti szobájának ablakából levetette magát. A kerti pázsitra zuhant.

Hat hétig élet és halál között volt, s férje ezalatt a hat hét alatt nem mozdult az ágya mellől." /3/109/ "Karinthy életének tizenhat, Arankával együtt töltött évéről, de annak talán egyetlen napjáról sem lehet megemlékezni anélkül, hogy Arankáról említés ne téessék: Életének legutolsó idejében mondta Karinthy egyik íróársának:

A koponyák hegye

- "Erre az asszonyra sok mindent lehet mondani, de annyi bizonyos, hogy egy percig sem unatkoztam mellette." /3/92/ A regényről gondolkodva írta Devecseri Gábor: "A férjét nem segítő, hanem vele versengő feleség, a férfival nem szövet-

kezdő, hanem ellene örökös párbajban marakodó szerelmes alakja... már régen még e házasság előtt ott kísért írásaiban, míg végül is Aranka úgy lép életébe, mint az elképzelt megvalósulása, sőt az elképzelt alapjául szolgáló addigi élmények legsúlyosabbika!" /4/143-144/

"Könyvének hibájául legfeljebb azt lehetne felróni, hogy ismerőseinek megrövidített nevét anélkül szerepelteti, hogy egy-két vonással megelevenítené azok számára, akik nincsenek abban a szerencsés helyzetben, hogy K. Rózsival, H. Lacival, vagy a nem mindig tisztázott "ő n a g y s á g á - v a l" személyesen ismeretségben legyenek." /5/ Igazán nem érdemelne ennyi szót egy "rossz házasság", hiszen az író is ember, s ő sem bújhat ki a bőréből. E kapcsolat disszonanciája akkor vált feltűnővé, amikor fölfedeztem azokat a rövid és finoman megfogalmazott részleteket, amelyek Karinthy első feleségéről, Judik Etelről szólnak. A különbség, ahogy Bogáról beszél, szembetűnő. Szép emlékek elevenednek fel abban a három részletben, ahol a szerepeltetett első asszony felbukkan. "Elsőfeleségemet a bársonyos

szemű, szelíd és szenvedélyes színész- nőt hoztam ide, romantikusan szöktettem meg férjétől, sötét öltözökön és süllyesztyókön át, revolverrel a kezemben. Fél évig bújkáltunk Berlin mellett, a szép ifjú Friedenauban, úgy éreztük, örök élet kezdődik; este az erkélyen a csillagokról beszélünk." /2/393/

"Judik Etel itthagya a férjét és három gyermekét, és Karinthyval Berlinbe utazott.

Fél esztendeig éltek kinn nagy-nagy szegénységben, még nagyobb bizonytalanságban, mindamellett Karinthy életének ez volt a legboldogabb, talán egyetlen igazán boldog időszaka. Karinthy hátrahagyott naplójának tanúsága szerint ez alatt a fél esztendő alatt 500 levelet írt a feleségének, bár éjjel-nappal együtt volt vele" - tudhatjuk meg Kosztolányinétől. /3/45/

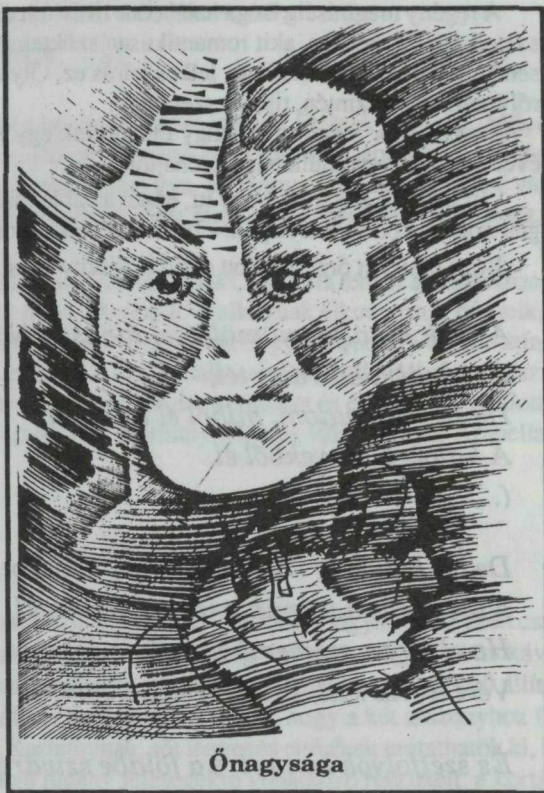
Nézzük a másik részletet:

"Igen, igen - nini a Café Kerkau, mégis megismertem. Ó hányszor üldögéltünk ott fent a félemeleten a bársonyos szemű Judik Etellel!" "zwei Melange, schön!" - mondta az Ober, és elrohant, mi a lapokba temetkeztünk. Mennyi hír a nagyvilágból. Párizs, London,

Boga /Tóth Lasjos grafikái/

mennyi képeslap - i d e n é z z ,
 B o g a , látod ezt? tudod-e, hogy
 ez már komoly dolog? ez nem
 csalás, fotográfián látni, a leve-
 gőben van, ez Blériot repülőgé-
 pe, tavaly Pesten is járt... azt ír-
 ja, a napokban teljes egy órát töl-
 tött a levegőben! repülni fogunk,
 hallod-e, nekünk már nem au-
 tónk, repülőgépünk lesz, ha gaz-
 dagok leszünk! Igen, igen, de
 most hagyj olvasni... Valami un-
 dok új betegség tört ki Spanyol-
 országban, halálos influen-
 za..." /2/395/

Önagysága

"Javában dúlt az első világ-
 háború.

1918. október, a nagy spanyoljárvány. Egyik napról a más-
 sikkra százakat fektet sírba. Judik
 Etel az elsők közt kapja meg a
 betegséget. Kezdetben még nem
 tudtuk, hogy voltaképpen a pes-
 tis ért el hozzánk, a gyilkos há-
 ború még kegyetlenebb kísérő-
 társa. A háború a férfiakat ka-
 szálta, a spanyol többnyire nőket és gyermekeket söpört le az élők sorából. Ekkor halt
 meg Kaffka Margit is, egyszerre kisfiával, Péterrel." /3/46/

Karinthy október 28-án a következőket írja naplójába: "Úgy érzem, agyamban da-
 ganat képződött, vagy egy éles, idegen tárgyat döftek bele, amikor ő meghalt - ezt a
 kést nem húzhatom ki belőle, mert hiszen ő halott marad /csak ha feltámadna, ami le-
 hetetlen/, de idővel hozzászokik majd az agyam a késhez, és jární fogok vele, mint
 aki golyót hord a koponya csontjában. Nyomorék lettem, egész életemre." /6/

S a harmadik részlet:

"Mi ez? a gyomrom émelveg, vagy a szívemmel van valami, ez új volna... E g y
 a r c

j u t e s z e m b e , amit régen,
 nagyon régen felejtettem el, de sokszor gondolok rá, hogy látni fogom egyszer, akkor
 felismerem megint... Meg fog jelenni még egyszer és én már...?

Olyan erős nyilallás fut át, hogy a csengőhöz kapok." /2/415/

"Csudálatosan érdekes asszony. A karja meg a nyaka, mint a remek borostyánkő;
 olyan sima-sápadt, és soha a szeménél mélyebb, előbb, fátyolosabb szomorúságot nem
 láttam! Ilyen szemek mellett hogyan lehet humorista Karinthy - írta a Színházi Élet,
 mely szándéka szerint riportot közölt volna az asszonnal, a halál azonban közbeszólt,
 s az írásból - nekrológ lett. /7/

A regény megírásáig Boga halála óta 18 év telt el! S az emlékek mélyén bársonyos szemű, szelíd, kedves, akit romantikusan szöktetett meg, hogy örök élet kezdődheszen kettejük között. Patetikus, lelkes leírás ez. Olyan, amilyent csak arról a személyről írnak, akit őszintén, tisztán szeretnek.

"Akárhányszor megtörtént, hogy elmentünk egy ház, vagy egy-egy kávéház előtt, évek, hosszú évek múltán is felsóhajtott:

- Itt laktunk Bogával, vagy itt, ennél az ablaknál ültünk Bogával. - Vagy egy sárgás-szürke, ködös őszi napon: - Ilyen idő volt akkor is, amikor Etus meghalt."/13/55/

Boga emlékét őrzi a Halott című Karinty-vers:

Az előtt kínálja gyümölcscsel tavasz, nyár,

És kínálja borral a tél, -

De én már tudom, miből él a halott:

A halott könnyekből él.

(...)

De ha kell még könny, adj jelt, te halott,

Nincs vége a tornak, még tart az ebéd,

Ha elfogy a szememből a víz, adok én

Vért is, ha kell, sót is, ecetben epét.

És szétfolyok könnyé, s a földbe szivárgok,

Ha ez kell, halott, tenedek:

Kimoslak a földből, kiáslak a földből,

Kibontom a gyolcsból tetemed.

S megindul a könny patakja veled,

A szennyes ár kidagad,

S rohan át a temetőn, falon rohan át

Vad folyó, könny, zuhatag.

Egy új vízözön pörgesse meg újra

A földet, mint gyermek az orsót

S vizek tetején, habzó vizeken

Noé bárkája, koporsód.

Halott, te halott, anyám, szeretőm,

Ó nőm, gyermekem, barátom!

*Majd szállj ki belőle, s adj hírt nekem onnan,
Ha kikötsz egy új Araráton." /8/*

Karinthy az 1912-ben írt Esik a hó című kötetet is Judik Etelnek ajánlotta. Milyen kötetet kapott a második feleség, Böhm Aranka? Neki jutott a Capillária - azonban nem neki ajánlva, hanem inkább az ő hatására írva. E regény mottója szállóigévé vált: "Férfi és nő - hogy érthetnék meg egymást? hisz mindkettő mást akar - a férfi nőt, a nő férfit."/9/

"Mint maga az oiha- királynő, a Gulliver-folytatás Capillária tenger alatti asszonybirodalmának királynője, akinek népe, az oihá-k, uralkodnak elkorcsosult hímjeik, a bullok-ok felett; a bullok-ok mindig tornyot építenek, hogy elérjenek a tenger színére, mert meggyőződésük, hogy azon túl is kell lennie valaminek; de mihelyt a készülő torony elég nagy lakásnak, az oihá-k kifüstölik az építőket és elfoglalják a palotát. Nem építő, hanem romboló szerepe volt Karinthy Frigyes írói pályáján Arabella - Aránaknak"./4/143-144/

Példáimmal nem kívántam azt bizonyítani, hogy Karinthy Frigyes Judik Etelt csak szerette, és amíg vele élt, az volt a mennyei boldogság számára, s Böhm Arankával való évei a poklok poklát, és csak a rosszat jelentették. Ez így leegyszerűsítő állítás volna, és hamis is. Én azt próbáltam csupán észrevétni, hogy a két asszonyhoz fűződő viszonya nem volt azonos Karinthynek, sőt lényeges eltérések mutathatók ki, ha az Utazás a koponyám körül című regény feleségekre vonatkozó részleteit, a kortársak visszaemlékezéseit és Karinthy egyéb munkáit vesszük szemügyre.

GYURICZA PÉTER

IRODALOM:

1. Horváth Mária: A nyelvi formák szerepe Kosztolányi prózájában. /Stiliszikai tanulmányok Gondolat, 1961./
2. Karinthy Frigyes: Utazás a koponyám körül /Szépirodalmi Könyvkiadó Bp. 1977./
3. Kosztolányi Dezsőné: Karinthy Frigyesről /Műzsák Közművelődési Kiadó, 1988./
4. Devecseri Gábor: Lágymányosi Istenek /Szépirodalmi Könyvkiadó 1975./
5. Fejtő Ferenc: Utazás a koponyám körül /Szocializmus, 1937. június/
6. Karinthy Frigyes: Kiadatlan napló. A Boga c. fejezetből
7. Színházi élet 1918. 43.sz. /In. Fráter Zoltán: Mennyei riport Karinthy Frigyessel Magvető, Bp. 1987. 28-31.p./
8. Karinthy Frigyes: Halott. Nem mondhatom el senkinek c. kötet. /Szépirodalmi Könyvkiadó Bp. 1977. 25-27.p./
9. Karinthy Frigyes: Capillária /Szépirodalmi Könyvkiadó Bp. 1976. 65.p./

Vörös kövek

*Az abonyi Vigyázó kastélyban
1920. április 28-án kivégzett
kommunisták emlékére...*

A boltíves folyosón petróleumlámpa kojtolt. A láng együtt pislogott a foglyok szuszogásával. Százlíz ember volt a rács mögött.

A fegyőr a folyosó végén szunyókált. Nyugdíjáról álmodott, majdani kiskertjéről, ahol akkora görögdinnyék teremnek, mint a kocskerék. Csak megérjem a nyugdíjat, csak megkapjam, soha többé nem húzok mundért magamra, mondta sokszor a feleségének. Hatvannyolcas káplár volt, amikor kitelt, nem kapott munkát, ide felvették, így lett fegyőr. A légynek se ártani, senkinek se, anyjuk, az a fontos, hajtogatta.

A foglyok is aludtak. Mindnek megvolt a maga álma. Egymás karján, lábán feküdtek, másképpen nem fértek el. Testük nehéz párát adott, egy-egy felhorkant, mint a tavaszi csikó, levegő után kapott.

A fogház a kisváros közepén volt, körülötte nádfedeles házak lapítottak. Az utcákon marsot kopogtak a csizmák.

A kaszinóban reggel óta húzták. Három banda izzadt felváltva. Ha lankadtak, körmöst kaptak. Sorba állították őket, össze kellett zárni az ujjukat, úgy várni az ütést. Előre jajgattak, előre kiabáltak, az urak meg nagyokat nevettek.

A játékot Scheftsik főhadnagy találta ki. A percét kell ütni, a percét, hogy meg ne sántuljon, kiabálta a zsvivajban.

A nádpálca sűrűn lecsapott. Aki előbb elkapta a kezét, még egyet kapott. Nem lehetett kiszámítani, mikor ütnek, mikor csak ijesztenek. Az öreg Rác, a bőgős, piros ujjakkal rángatta a húrt. Hosszú, sárga tócsa folyt alatta...

Egy szegedi hadnagy felugrott az asztalra.

- Ácsi móre! Ácsi, a szentségét az anyátoknak. Bocsánat... Ezredes úr, kedves bátyám, engedelmelemmel: egy régi nótát, újmódián.

Borízú hangon bömbölte:

- Horthy Miklós katonája vagyok...

- Bravó fiú...

- Főhadnagy vagy legény! Ha rajtam múlik már főhadnagy vagy!

Koccintottak, dicsérték a hadnagyot.

- Huj, huj, hajrá! Turul az isten is. Banda, az új nótát!

A különítmény már hajnalban megérkezett. Ahogy mondták, napfelkeltekor foglalták el a várost. Azóta mulattak.

- Célzóvizet! - kiabálta a hadnagy.

- A második csillagodra! - emelték a poharat.

A csicskások vizeskancsóval hordták a bort.

- Sok lesz már a célzóvízből, fiam, - aggodalmaskodott egy idősebb tiszt. - Éppen akkor nem tudsz majd célozni, amikor kell.

- Én, én! Méghogy! Mesebeszéd keresztapám. Ide nézzen!

A terem végében felkötöttek egy réz garast. A hadnagy fel sem állt az asztaltól, a boroskancsók fölött lőtt. A pénz falba csapódott. A hadnagy sokatmondóan a pecsenyés tálba hajította a pisztolyát. A többiek tapsolták, éljenezték, amikor egy kistermetű, fekete atillába öltözött valaki felugrott egy székre:

- Állj, urak! Így nem vicc! Ha nem mozog, nem kunszt! Döglött bolsit könnyű lőni! De ha él? Ha még mozog!

A hadnagy erre odatámolygott a cigányokhoz, megfogta a nagybögőt, a nyakára húzott egy gyufásdobozt. Az öreg bögős reszketett. A pisztoly az orra előtt kalimpált.

- Úgy játssz, füstös, hogyha leesik a gyufa, keresztül lőlek. Na mi lesz, nóta! Horthy Miklós katonája vagyok...

A primás neki fogott, az öreg félve adta a taktust. A nagybögő alig imbolygott jobban, mint a vén ember madár feje. A asztalnál daloltak. A hadnagy előtt a válluk fölött, a gyufásdoboz apró szilánkokra esett szét. Az öreg cigány ellökte magától a nagybögőt és devlát kiabálva szaladt végig a termen, az ajtóhoz. A többiek utána.

A hadnagyot újra megéljenezték. Molnár főhadnagy tósztot is mondott:

- Kormányzásra teremtődött az a faj, amelynek ilyen fiai, ilyen kitűnő katonái vannak. Szívem minden melegével fogadjuk az Ön rettenthetetlen csapatát ebben a városban, ezredes úr. Ezeréves hazánk támpillér osztálya hiszi és vallja, hogy önök végképp kigyógyítják a prolinépet a bolsevizmus betegségéből.

- Éljen, éljen,...

Az ezredes alacsony, őszülő férfi volt. Választékosan beszélt, kenetteljesen, mint-ha prédikációt tartana:

- Urak, vendégeink! Mondhatom, megtesszük kötelességünket, amit szent hazánk ránk bízott. De a honmentés nem merülhet ki úri vígságokban. Ránk a nemzet szent kötelességet bízott: megtisztítani az ezeréves hazát a bolsevista mótelytől. Nem mindegy, urak, hogy mikorra járunk végére magasztos elhivatottságunknak. Hadnagy úr, öcsém, neked még sokszor módodban lesz bebizonyítani, hogy értesz a fegyverhez. Tiszt urak, legények, rögtön éjfé! Mindenki a szálláshelyére! Négy óra nulla nulla perckor itt találkozunk. Molnár főhadnagy úr, te még maradj egy percre.

Az ezredes és a főhadnagy még sokáig beszélgettek.

- Akkor tehát, te, főhadnagy úr, ebben a városban inkognitóban maradsz, egyelőre, legalábbis!

- De ezredes úr, nem leszek talán tétlenségre kárhozható?

- Áber! Dehogy, dehogy... Hajnalban még egyszer átfésülöd a zughelyeiket és a fogást beszállítod a gyűjtőhelyre. Nagyon is hasznos leszel... Na! Gyere, ellenőrizzük az őrséget.

Kimentek az utcára.

A folyó felől lövések hallatszottak, majd sikongatások. Az ezredes kérdően nézett a lóháton posztoló darutollásra. Az őrparancsnok sunyin nevetett.

- A saját szakállukra dolgoznak valahol a legények, ezredes úr!

A házak lapítottak. Valahol a város túlsó szélén kutya vonított, a tanyákban keresztet vetettek, úgy suttogták, hogy halott lesz, biztos magához szólít valakit megint az Úr, ezt érzi a jószág.

- Hunyjunk egy pár órát, főhadnagy úr, négykor aztán kezdjük az akciót - búcsúzott a darutollasok parancsnoka.

- Igenis, ezredes úr!

A partmenti füzesek hallgatag árnyak voltak, hajnali derengésben rejtették kincseiket, ahogy a foglyok a gondolataikat.

A cellákban már ébredtek. Valaki köhögni kezdett, mélyen, bugyborékolva. A mellette fekvő rab felállt, költögette a többit:

- Emberek, húzódjanak félre, vigyük Janit az ablakhoz. Megint elővette a köhögés.

A beteget a rácshoz vitték, négyen emelték, hogy friss levegőt szívhasson. A parányi szellőzőnyílás alig egy arasznyival volt a mennyezet alatt.

Lassan alábbhagyott a fuldoklás, a fiatal férfit lefektették a többiek lábára, hogy ne érje a vizes beton.

Az ajtónál felállt egy vasutasruhás:

- Keltsenek fel mindenkit.

A foglyok dörzsölgették a szemüket, nyújtózkodni próbáltak. A vasutasruhás kinézett a cella rácsán, majd suttonni kezdett:

- Figyeljenek rám, elvtársak! Azért most szólok, mert még alszik a fegyőr. Kintről olyan hír jött, hogy a napokban a téglagyárba visznek bennünket. Látjátok, Jani milyen beteg. Határozzuk el, hogy addig nem vesszük föl a munkát - bármi is történik - amíg Janit kórházba nem viszik. Ha mindnyájan így csináljuk, akkor talán kiharcoljuk. De tudjátok ez mivel jár? Aki a főügyész elé kerül, annak nagyon kell vigyáznia...

A vasutasruhás szavait éles csattanás szakította félbe. Az öreg fegyőr felriadt, karjára kapta az asztalhoz támasztott puskáját és a vasajtóhoz csoszogott. Amikor kinyitotta a kémlelőnyílást, már több puskatus verte a vaslemezt.

- Kinyitni! A nemzet nevében!

Az öreg fegyőr darutollas katonákat látott az ajtó másik oldalán.

- Nyitom, máris!

A hadnaggyal találta szemben magát. Vigyázzba meredt!

- Balog II. Sándor fegyőr alázatosan jelentkezem. Száztíz fogoly. Jelentem, az éj-jel semmi rendkívüli nem adódott. Egy beteg...

A hadnagy tovább lépett:

- Nem érdekel a betegségük. Átvesszük a foglyokat.

Az öreg még mindig vigyázzban állt:

- Alázatosan jelentem, hadnagy úr, átadom őket, de alázatosan kérem a Főügyész Úr fogolyátadási parancsát. Ahogy szoktuk...

A bikaerős fiatalember iszonyatosan állon vágta, eldőlt mint a zsák, a puskája nagyot csapódott a betonon. A darutollasok berohantak a folyosóra. A cellákon végigfutott a borzongás:

- A különítményesek...

Az ezredes nem sokkal később már a fogházfelügyelő foteljében szivarozott. A hadnagyot kérette.

- Jól van, hadnagy úr, jól van fiam. Egy nyikkantást sem szólt egy sem. Dicsérd meg nevemben a honmentő bajtársakat. Mondd meg nekik, a nemzet nem lesz hálátlan. Na! Hány fogoly van?

A fiatal tiszt vigyázzba vágta magát.

- Köszönöm az elismerésed, ezredes úr. Jelentem, hogy a foglyokat biztosító fegyőr szerint száztízen vannak...

- Hűha, száztízen! - kiáltott fel az ezredes. - Hogy szállítsuk ezt a sok csirkefogót?!

A hadnagy kihúzta magát:

- Jelentem ezredes uram, nekem ahhoz elég négy kísérő. Tőlem meg nem lépnek, arra tisztü becsületszavam.

- Na, na, na! Vigyázz csak, te fiú! - mondta az ezredes.

- Ez az egész rohadt város egy nagy bolsevista fészek. Mindenre fel kell készülni. Mit csinálsz, ha megtámadják a szállítmányt? Tíz legénynél nem tudok neked többet adni, a másik rajjal Scheftsik főhadnagy úr már el is indult tisztogatásra. Úgy terveztük, ma éjfél tájt a kastélyban találkozunk. Volt ott Mardarescu tábornok úréknak egy fogolytáboruk, valami kastély körül... Hát most mi vesszük igénybe, Scheftsik főhadnagy úr is odahozza majd a fogását. De addig, de addig? A kastély ide jó 10 kilométer. Máris erősen virrad, ha szimatot fognak az elvtársaik, esetleg megtámadnak bennünket, - nyugodt lehetsz van azoknál még annyi fegyver eldugva, hogy be tudnak nekünk fűteni - vagy eljutnak a hírel valami úton módon az antant misszióig. Mit tudja az ember, hogy valamelyik festett szájú, púderos antant-tiszt nem venné-e komolyan az ügyet. Ja igen, a legényeidet azonnal öltöztess át fegyőr ruhába. Te is húzz magadra valami maskarát. Nekem elég lesz egy köpeny. A fegyházba további parancsig senkit sem engedtek be! Mondd csak, ... ezt a ... főfoglárt ezt a börtönfelügyelőt, vagy micsodát letartóztattátok?

- Jelentem ezredes úr, igen. Pincében van a többiekkel.

- Hozzátok fel, hátha szót értek velem.

Néhány perc múlva egy selyempizsamás, szemüveges férfit kísértek az ezredes elé.

- Sajnálom, felügyelő úr, hogy ilyen körülmények között találkozunk. A bemutatkozás talán felesleges. Biztosan híre van rólam...

- Tiltakozom, ezredes úr.

- Jó, jó, jó. Azt megteheti, akármennyit tiltakozhat. Én meg is értem: ha egy úri embert éjnek idején kiráncigálnak az ágyból... Megértem. De ön meg azt értse meg, hogy a nemzet magasztosabb parancsait teljesítjük. A foglyokat elvisszük az Ön felügyelete alá.

- Az Ügyészség engedélye nélkül ehhez nem adhatom beleegyezésemet ezredes úr. A fegyintézetek szolgálati szab...

- Hagyja, felügyelő úr! Egy szóval sem kértem, hogy önhatalmúlag adja ki a foglyokat. Ön erőszaknak engedelmeskedik. Nemde?! - kacsintott az ezredes.

A pizsamás, mezítlábos férfi a szekrényhez ment.

- Először is engedje meg, hogy felöltözzem. Még e helyzet ellenére is úgy fogom fel ezredes úr, a köreinkben bevett szokások szerint, hogy... Hogy mégis csak én vagyok itthon.

Az ezredes fölényesen mosolygott:

- Első perctől kezdve meg voltam arról győződve felügyelő úr, hogy úriember szobájában ülök, - aki úgy is fogad majd, annak ellenére, hogy vizitkártya nélkül jöttem... Megkínálhatom egy jó pohár barackpálinkával? Jó erős, ahogy az illatán érzem! Igazi magyaros ital... Hehhh. Úgy hozzá tartozik ez a magyar virtushoz, akár a kard. De mondja csak: hogy tudjuk biztosítani, hogy ma estig senki se háborgasson bennünket. Mondjuk az ügyészség részéről. Na és az új szolgálat... Ön természetesen gyakorlatilag szabad ember, csak a látszat kedvéért tartjuk itt. Mi az est leszálltával elmegyünk és Ön jelenti a feletteseinek, hogy kényszerítették. Egészségére.

- Igen, igen. Így már végrehajtható. Egészségére, ezredes úr!

- Nos, akkor mit tanácsol? Hogyan tudna nekünk segíteni? Okvetlenül szükségesnek látszik a teljes inkognitó...

- Nem tudom megfelelőek tartaná-e ezredes úr, ha a főkapura és a mellékbejáratokra kitennék a sárga cédulát? A börtönszabályzat szerint ilyenkor se ki, se be. Kivétel persze az egészségügyi személyzet, de hát az úgy sincs.

Az ezredes a kezét nyújtotta:

- Brávó, felügyelő úr! A nemzet nem felejt el szolgálatait.

A fogház kapujára kitették a sárga cédulát. "Ragályos betegség".

Az ezredes, a fogházfelügyelő és a hadnagy reggelizés közben vidám történeteket meséltek egymásnak.

- Mondhatom hadnagy úr, fegyőr ruhában is sikere lenne a nőknél. Remekül áll magán, - hízelgett a felügyelő.

- Pedig, de ezzel persze a világerő sem akarom megsérteni, istenemre jobban érzem magam a sajátomban.

- Ami azt illeti, - mondta az ezredes - manapság több létjogosultsága is van a hadfi mundérnak. Ezeket a jómadarakat nem őrizni kell, hanem elveszejteni. Igen, köszönöm felügyelő úr. Ja, hogy igyunk! Jó, jó. A bora is kitűnő, nemcsak a pálinkája.

A foglyok zaccos kávékat kaptak reggelire. Ezt igyátok, ettől majd elmúlik a vérhas, - gúnyolódtak a fegyőröknek öltözött darutollasok.

A vasutasruhás nem ment ki reggeli osztásra. A legutolsó cellában suttogott egy fogollyal. A fogoly sírt, motyogott. Amikor megtudta, hogy betörték a fogházba a különítményesek, reszketni kezdett, majd eszelősen kiabálta: - Én ártatlan vagyok, én nem csináltam semmit. Én csak azt csináltam, amit mondtak.

A társai kabátot dobtak a fejére. Hallgass, elhallgass, megbolondultál? Azt hiszed ezzel segítesz magadon?

Az ordítás eltompult, a nagydarab férfi úgy szűkölt, mint a kutya a verés után. Később monoton suttogás hallatszott, imádság féle.

Szerencsétlen, néztek össze a foglyok. Ki ez?

- Hogy hívnak? Ki vagy te, ember? A nagydarab férfi reszketett, vizenyős szemmel nézte a szellőzőnyílást.

A harmadik cellában ismerte valaki: kocsirakó volt a fűrésztelepen. Az offenzivakor beállt katonának, valahol a Tiszántúlon meg is sebesült. Csendes, szorgalmas ember volt, mondták róla.

A vasutasruhás nyugtatni próbálta.

- Kibírod, meglátod te is kibírod. Veled nem tudnak mit kezdeni: te csak egyszerű katona voltál. Az egész országot nem lehet kivégezni, bezárni. Meglátod kiengednek, néhány hónap múlva kiszabadulsz. Hallod? Érted? Szedd össze magad. A hóhér előtt se állunk gyáván, nehogy két pofontól megijedjünk.

Már úgy látszott, hogy a nagydarab férfi valahogy erőt vesz magán, elcsendesedett, de néhány perc múlva megint kiabált.

- Én nem csináltam semmit. Nem akarok meghalni. Istenem, én istenem...

A különítményesek most már meghallották a kiabálást. Az egyik odaszaladt a cellához.

- Mi az, hogy isten? Hinnye, a nagyságos bolsevik úrnak istene van? Na - szólt oda a vasutasruhásnak - befogasd a pofáját, mert ha nem, én tömöm be, - emelte meg a puskáját.

A nagydarab férfi négykézláb csúszott a sarokba. Szűkölt, motyogott. Közben visszajöttek a cellatársak.

- A tanár úrra bízom - mondta a vasutasruhás egy hirtelenszöke férfinak. - Próbálja szegényt megnyugtatni, lecsillapítani. Hiába, az ujjunk sem egyforma. Eszét vette a félelem. Nehogy bajt csináljon magában...

Nehéz bakancsok kopogtak, kivágódott a cellaajtó.

- Maga! - bökték mellbe puskacsővel a vasutasruhást. - Na, mozgás.

Az ezredes szivarozott, kerek füstöket fúj, látszott rajta, valamin nagyon gondolkodik.

- Na, megismersz? Tudod, ki vagyok? - kérdezte a foglyot.

- Igen, tudom. A börtönrácsokon keresztül is eljutott hozzánk a hír - felelte a vasutasruhás.

- Én is tudom, hogy te ki vagy! Az egyik fő-hallja kend ebben a városban. Csodálkozom rajtad, neked tisztességes kenyeret adott az államvasút, éltél is a lehetőségekkel, tanultál, olvastál, szépen haladtál a ranglistán. S mégis korpá közé keveredtél! Mennyit is kaptál?

- Három és-fél évet. Ami viszont a korpát illeti: ha nem segítette volna az ezredes úrkat a francia, a román, meg a cseh burzsoázia, akkor most nem állna módjában gyaláznia a magyar forradalmat. Az ezredes úrék elfelejtették, pedig egy éve se múlt, hogy a korpának nevezett magyar nép fogott fegyvert, hogy legalább valami megmaradjon ebből a kis hazából.

- No, nézd csak: mintha Kun Bélát hallanám! De úgy tesz, mintha nem is hallottam volna amit mondtál. Sejteted, nem azért hozattalak fel a celládból, hogy meggyőzzem magam a kommün magasztos elveivel. Az viszont érdekelne, hogy került Kun Béla már '18 őszén ebbe a városba?- Meghívtuk és jött.

- Nagyszerű. Kik hívták meg?

- Akik hallani akarták azt az embert, aki Lenin környezetében élt és dolgozott.

- Ne kerüljessük a forró kását! Nekem nevek kellene, a bűnösök nevei. Tudni akarom, kik voltak ennek a városnak a felbujtói.

- Csak azt tudom elmondani, ezredes úr, hogy kik voltak érlelői a forradalomnak. Azok, akik százezerszámra vitték a frontok vágóhídjaira az embereket, azok akik kizsákmányolták a népet, azok akik testi és szellemi ínségben tartották a munkásokat,

a parasztokat. A sanyargatott népnek ahhoz, hogy forradalmi harcba szálljon, nem volt szükséges felbujtásra. A sokaság nyomorúsága érlelte meg, hogy tudatosan a fegyverhez nyúljon.

- Már megint agitálsz! Nem veszed észre, nem vagy abban a helyzetben, hogy az elvtársaid nevében vádaskodj. Még egyszer megismétlem az ajánlatomat: ha felelsz a kérdéseimre, akkor két év múlva szabadulsz, megnősülsz, gyerekeid lesznek, megélsz valahogy... csak ne kommunistáskodj! Isten verte gondolat az, - te mit értesz alatta tulajdonképpen?

- Nagyon egyszerű gondolat az, ezredes úr! Csak annyi, hogy mindenki tisztességesen megéljen a munkájából; ne legyenek szegények és gazdagok; aki beteg az orvoshoz juthasson, gyógyszerhez; öregkorban se kísértsen a nélkülözés réme; azt, hogy...

- Elég, elég! Illúziók, azok! Üres beszéd, semmi egyéb! Azt hiszed - tételezzük föl, hogy hatalmon maradtok, hogy az új társadalom - ahogy ti neveztétek - nem megteremtette volna a maga hierarchiáját, nem alakította volna ki a szegény és a gazdag elentétét? Dehogynem! Az alapvető emberi tulajdonságokat nem lehet megváltoztatni. Nem veszed észre, hogy minden ismétlődik: a háború alatt kikísérték a temető árkáig azokat, akik demoralizálták a hadsereget, és agyonlőtték őket. A ti Szamuelytek meg kiket lövetett agyon? Akik a ti embereiteket agyonlőtték. Hagyjuk ezt, inkább azt mondd meg, ki hívta ide Szamuelyt a múlt év májusában. Ki adta át a legényeinek azt a listát, ebben a városban, hogy kiket kell kikísérni a temető árkába? Szamuely huszonkilenc embert törvényes ítélet nélkül agyonlövetett, ezért valakinek felelnie kell.

- A megyei direktórium Szamuely Tibor embereinek cselekedeteitől elhatárolta magát. Az ellenem hozott ítélet ezt nem vette sajnos figyelembe, pedig a periratokhoz a védő csatolta a direktórium határozatát, amely szerint az elfogott ellenforradalmárokat bíróság elé akarta állítani. A kivégzések persze ekkor már megtörténtek, a direktórium tudta nélkül. Sajnos ez a direktórium határozat később "elveszett".

- Ne gyalázatoskodj itt nekem! Te képes vagy a független bíróságot is megvádolni! Látom, nem megyek veled semmire. Pedig az is érdekelne, hogy hol van most a ti annyira istenített Guth doktorotok? A "vörös orvos", dr. Guth Antal. Na, beszélsz, vagy nem? Ha hinni lehet azoknak az információknak, amelyeket jószándékú emberektől kaptunk, akkor a "népbiztos elvtárs" a kommün bukása után, - amikor már égett Pesten a talaj a talpa alatt - állítólag visszajött ide, s a hajdani beteget bujtatták, vagy még mindig rejtegetik. No, hallgatlak...

A vasutasruhás is hallgatott. Az ezredes újra a füstkarikákban gyönyörködött, igyekezett magát szenvtelennek láttatni, de nem sokáig tudta türtőztetni az indulatait, nyitott tenyerével az asztalra csapott:

- Azt hiszed, nem tudjuk, hogy ez a Guth, a barátjával, azzal az istentagadó, vérbajos költővel, Adyval nem ott szépelgett már a háború alatt is a vasúti restiben. S, hogy a "vörös doktor" volt az egyik pártalapító, majd felláztotta a 68. gyalogezred katonáit.

- A forradalomban, ezredes úr, mindenki úgy teszi meg a magáét, ahogy a becsülete diktálja.

Az ezredes teli töltött egy vizespoharat pálinkával. Odatette az asztal szélére, a vasutasruhás elé.

- Hajtsd le, hátha akkor úgy forog a nyelved, hogy mind a ketten jól járjunk. Mert eddig nagyon rosszul forgott ám: mindent önmaga ellen csinált. Na...

- Nem iszom meg, ezredes úr. A nyelvem úgy forog, ahogy a szívem, az eszem parancsolja. Tisztában vagyok a sorsommal. Az én családomban még eddig mindenki becsületesen ment a másvilágra.

- Ugyan, ugyan. Ezek csak szavak. Senki se tudja meg, hogy...

- Elég, ha én tudom, ezredes úr.

- Na, akkor alkudjunk. Ha most szépen elbeszélgetünk, ha azt mondd, amit halani szeretnék, akkor... akkor szélnek eresztünk. Eléldegélhetsz valahol. Vagy pedig... Tudod, ez a vagy mit jelent?

- Tudom, ezredes úr. Engem is oda visznek, ahol már annyi ember bevégezte. A temetőárokba...

- Áhhh, fiacskám, nem úgy megy ez! Előtte még történhetik egy és más...

Az ezredes háromszor is körbejárta a vasutasruhást, majd bort töltött, megitta, s megint szivarra gyújtott.

- Van neked ugye fiacskám egy menyasszonyod?! Van bizony. Mégpedig jó helyen: itt nálunk, a női cellában.

A vasutasruhás fehér lett, mint a fal. Az ezredes észrevette, a szeme közé mosolygott.

- Ugy-e?! Na, mit szólnál hozzá, ha az én derék katonáim megsimogatnák a te kis menyasszonyodat... Te meg végignézed! Na?

A vasutasruhás mondani akart valamit, de az ezredes felemelte a kezét.

- Ne szólj még, fiacskám, egy szót se. Csak semmi meggondolatlan beszéd. Adok neked erre valamicske gondolkodási időt. Mondjuk egy órácskát. Mert ugye illik, hogy az ilyesmi családi dolgokat megbeszélje az ember... Lehetővé teszek nektek egy randevút. Hadnagy úr, vitesse be a lányt egy külön cellába. Kisérjék oda ezt a derék fiatalembert is. Most hat óra nulla nulla perc. Hét órakor kérem a választ, fiacskám. Jó? Vigyék, hadnagy úr!

A folyosó vasajtaja becsapódott. Az ezredes töltött, látszott, nagyon elégedett önmagával.

- Na! Egészségére, felügyelő úr! Tetszik látni megpuhítom én ezeket akkor is, ha kőből vannak!

Nemsokára visszajött a hadnagy, a kezét dörzsölgette.

- Hüü, de begyes kis cseléd...

Az ezredes mosolygott, szeretettel nézte a kipirult, tűzbe jött fiatalembert.

- Köpni is fog a kedves vőlegénykéje, biztos vagyok benne. Ismerem a fajtájukat. Még egy félóra és kész. Addig szépen elkvaterkázgatunk, igaz felügyelő úr?

Hét óra egy perckor a hadnagy jelentette, hogy a vasutasruhás megtagadta a vallomástételt. Az ezredes nagyot füstölt a szivarján.

- A tiéd az elsőbbség, hadnagykám. De vigyázz, a képedre... Karmolnak, karmolnak. Na menj!. Vigyél magaddal vagy négy legényt!

A fiatalember sunyi vigyorral szaladt ki a szobából. Az ezredes anekdótázni kezdett.

- Az orosz fronton volt néhány ilyen ügyem. Nincs fogalma felügyelő úr, mennyi erő van a legvéznább nőben is... Egyszer, valahol Galiciában. Ez egy jó történet, elmondom...

A hadnagy hamar visszajött. Az ezredes felállt:

- Na, köp?

- Jelentem, nem. Megkötöttük, mert leütötte az egyik bajtársat.

A különítményesek ezredese a foga között káromkodott, majd a hadnagy kezébe nyomta a vasutasruhásnak kitöltött pálinkát.

- Legalább te idd meg, aztán gondoljunk ki valamit! A hálót ott kell leereszteni, ahol sok vad van, ugye? Persze száztíz embert akkor se cipelhetünk magunkkal, az már sok lenne. Minden nagyon sok lenne, nekünk is, meg a politikának is. Tudni akarom, ki a veréb, ki a madár! Nekem huszonkilenc bolsi kell! Mindenesetre, a direktóriumi fő-főket visszük. A felügyelő úr ebben tud nekünk segíteni?

- A periratok - tekintettel arra, hogy az elítéltek szinte kivétel nélkül fellebbezési tárgyalás előtt állnak - az ügyészségen, és törvényszéken vannak. Nálunk csak az elítéltek személyi adatait kartonozták, s a minősítést, de az mind egyforma: lázítás, izgatás, törvényes rend felforgatására irányuló cselkevés, stb. - mondta a börtönfelügyelő.

- Ezzel nem sokra megyünk! - legyintett a különítményes főtiszt.

A hadnagy hirtelen összevágta a bokáját:

- Ezredes úr, próbáljuk meg... Az egyik legényem az előbb mondta, hogy valamelyik disznó bedilizett. Össze-vissza imádkozik.

- Na, szüret. Hozzátok ide!

Az egykori vörös katonától mindent megtudtak, amit akartak.

- Nagyon jól van fiam, derék ember vagy - mondta neki az ezredes. - Holnap szabadon is engedünk, de estig húzd meg magad valahol, mondjuk valamelyik klozetban. A cellába nem engedhetünk vissza... de nem is érdemelnéd meg, hogy azok között legyél. Ha indulunk, velünk jössz. Téged csak a forma kedvéért kötözünk meg, aztán majd elengedünk. Na, eriggy be szépen a folyosó végén lévő klozetba! Majd szólunk, ha kellesz!

A nagydarab ember kisompolygott az irodából, beült a fogházfelügyelő mellékhelyiségébe. A különítményesek parancsnoka keményen megszorította a hadnagy kezét.

- Az első lehetséges alkalommal főhadnaggyá üttetlek, fiam. Most már biztos! De menj, és pihenj le egy kicsit! Nem... állj, várj csak! Előbb beszéljük meg, hogy visszük őket. Fő a biztonság. A menet az rendben van, a szokásos. Elöl két legény lovon, mögöttük én, oldalt két fiú, a többi hátul, veled. Hány bilincsünk van, felügyelő úr?

A kopasz kis ember az ujjain számol.

- Hét, vagy nyolc. Tetszik tudni ezredes úr, ilyen tömegméretű bűnözésre nem voltunk...

- Jó, jó, jó. Az semmi. Nekünk huszonkilenc kellene! Kötél? Jó erős kötél?

- Csak a ruhaszárító, ezredes úr.

- Áh. Azt eldörzsölhetik valahogy a sötétben. Különben is sok kell. A lábukra is kell, ne ugrándozzanak nekem. A hadnagy tekintete a kormos lámpaüvegre tévedt.

- Villany, ugye nincs?

- Nincs. A villanytelepet még a blokád idején találta érte. - mondta a börtönfelügyelő.

- Akkor jó, - ragyogott a hadnagy. - Bíz rád a dolgot, ezredes úr! Nem lesz kedvük ugrálni.

- Na, mutasd meg mit tudsz!

A kiválasztott foglyokat levitték az alagsorba, arccal a fal felé állították őket. Két darutollas leszerelte a börtönfolyosókon körbefutó, porcelánokhoz kötözött szigetetlen rézdrótot. A foglyok kezét ezzel kötözték hátra, majd libasorba fűzték őket. Elől volt a vasutasruhás, mögötte a tanár, amögött Jani, a tüdőbajos, majd a többiek, összesen huszonkilencen. A drót két végét felkötötték a szellőzőnyíláshoz.

Egész nap állniuk kellett. A feszes rézdrót minden mozdulatra a húsukba vágott. Apró cseppek hullottak a kőre.

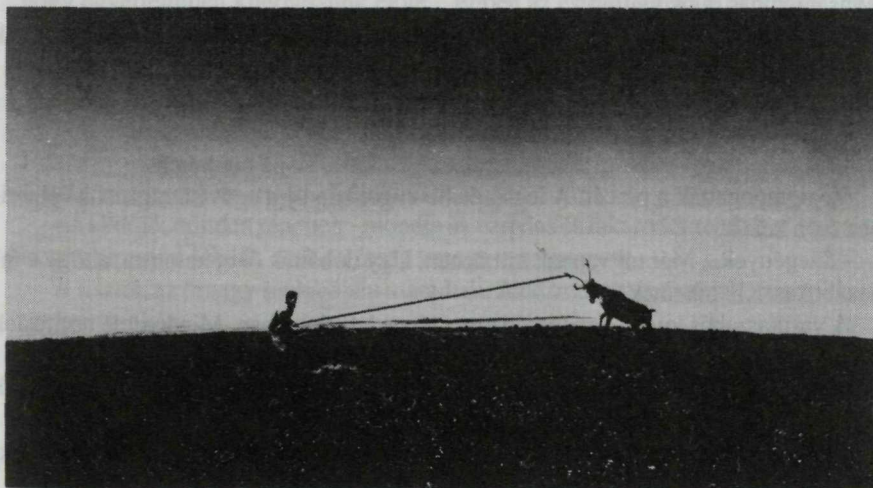
A hadnagy elégedett volt az embereivel.

- Tessék, ezredes úr, mondtam, egy sem ugorhat meg. Ha csak kilép valamelyik a sorból, a többiek rántják vissza, de úgy ám, hogy leszakad a csuklójuk. Estig szépen itt állnak, aztán nyugodtan indulhatunk.

Tíz órára olyan sötét lett, mintha szurkot öntöttek volna a városra. A darutollasok kinyitották a főkaput. A foglyok hosszú során végig szaladt a suttagás.

- Vigyázva lépni, elvtársak, egyszerre! Nem vihetnek messzire bennünket.

A menet elindult. A börtönfelügyelő becsületszavát adta az ezredesnek, hogy éjfélig senkinek sem szól a történekről. Az ezredes biztosította, hogy a legfelsőbb helyen jelenti szolgálatát

Kazlauskas Juoas /Szovjetunió/ PÁRVIADAL.

Nehéz esőfelhőket hajtott a szél. A foglyok fulladozva vánszorogtak a lovak után. Hamarosan mögöttük maradt a nyomott álmot kínlóddó város.

Jóval éjfél után értek a kastélyhoz. A főkapunál Molnár és Scheftsik főhadnagykok várták a menetet. A lovak odasimultak az ezredeséhez. A foglyokat, amíg a tisztok beszélgettek, leparancsolták az útmenti árokba. Térdig ért a víz...

- A szegedi vadászászlóalj törzskara már várja Önt, ezredes úr - mondta Scheftsik főhadnagy. - A foglyok elhelyezésére a kastély jobb szárnyának pincézetét jelölték ki. Különböen nagy a zsúfoltság, jelenleg háromezernyi befogott van a táborban.

- Köszönöm, főhadnagy úr. Vigyétek le a foglyokat a kijelölt helyre! És ti...?

- Molnár főhadnagy úr csapatával együtt negyvenkét foglyot hoztunk...

- Az igen! - bólintott az ezredes és a kastély felé indult.

A pincéből, amikor kinyitották a vasajtót, nehéz szag vágódott a foglyok arcába.

A vasutasruhás megbotlott valamiben, magával rántotta a többit is.

Az egyik kísérő utánuk sercintett:

- Ezek gyorsan leértek! Hadnagy úr! Levegyük róluk azt a miskulanciát... a drótot?

- Vegyétek, egyszer úgy is le kell szedni! Jó lesz a nyakukra!

A foglyok egymás hegyén hátán feküdtek a lépcső alján, a legalul lévők alig nyöszörögtek. A hátsó fogoly kezénél fogva lógott a grádics fölött. A kabátja ujján folyt le a vére, rá a többiekre. A darutollas egy rozsdás harapófogóval elvágta a rézdrótot. A fogoly lezuhant, már eszméletlen volt.

- Hé! - rúgott bele a darutollas egy másik fogolyba. - Nesze, itt ez a szerszám, vagdosd le az elvtársaidról a kötőféket!

A rab fájdalomtól kidülledt szemekkel nézett a darutollasra, mozdulni sem tudott.

- Ahá, barátocskám, szóval én szabadítsalak ki? Hát szóljál, nem vagyok én olyan rossz gyerek! No... Oldd ki a többit!

A pince közepén egy dézsa vizet találtak. Néhányan inni akartak, de a tanár, meg a vasutasruhás rájuk kiáltott:

- Egy kortyot se! Fertőzött lehet... Csak a halántéket dörzsöljétek meg... Gyertek ide, Jani nincs magánál! Fektessük le valahová. Aztán pihenni kell.

A foglyok eldőltek akár a zsák, sokan félrebeszéltek, kiabáltak.

A vasutasruhás odapisszegett a tanárnak. A lépcsőhöz tapogatóztak.

- Jól sejtettem, - mondta a vasutasruhás. - Halott... Rajta buktam át.

Végigtapogatták a pincét. A legsötétebb zugokban újra nedves, ragacsos valamihez ért a kezük.

- Szegények... Már túl vannak mindenben. Úgy dobálták őket halomra, ahogy a fahasábokat. Kik lehetnek...

A vasutasruhás tovább tapogatózzott a pince labirintusban. Mindenfelé holttestek voltak...

- Ha valami levelet, ha valami végrendeletet hagyhatnánk... Azoknak, akik utánunk jönnek... Hogy tudják, hol volt a veszthelyünk.

- Nyomunk marad. Akik túlélnek bennünket, azok majd elmondják, kik voltunk, miért haltunk meg.

A vasutasruhás megkereste a tanár kezét.

- Véres, maga is véres... Azt akarom még mondani... Hátha... A többieknek ne szólnunk még. Hátha... Kérdés, mennyit bírnak el, mikor tör ki rajtuk a kétségbeesés...

Fentről cigányzene, nótázás hallatszott:

- Mulatnak. Tavaly ilyenkor nekem is játszották ezt a nótát, az öcsém lakodalmában. Ott volt Erzsi is... Hajnalban mentünk haza, orgonát törtem neki a temetőben. Az élőknek kell a virág, a halottak már könnyen bocsájtanak, ezt mondtam neki... Nem akarta elfogadni. De régen volt. Azóta már újra virágoznak az orgonák.

- Pihenjünk le, kell az erő - mondta a tanár.

- A halálhoz kell a legtöbb erő...

Ledőltek, de nem tudtak elaludni. Odafent ordítózásba csapott át a nótázás. A hadnagy az asztal tetején táncolt. Az ezredes hunyorgott, mosolygott. Mint valami szilaj csikó, akár egy vad csikó, mondogatta magában.

A szegedi zászlóalj parancsnoka, Tossner őrnagy is dicsérte az embereit.

- Én is alig bírok a segédtszemmel, ezredes úr, olyan mint egy táltos... Reggelre, délre, estere egy bolsi. A napokban már kénytelen voltam leinteni: olyan jajgatást csapott itt, hogy elmenekült a fél falu. Hiába, nem lehet adnunk kell valamit a formásokra. Erre fel tudod mit talált ki? Amikor kezelésbe vetetett valakit a pincében, az ajtó elé vezényelte a cigánybandát. Azok húzták, ő meg... Hogy mit ki nem talált az már... A szultán hóhéra kismiska hozzá képest. Gyűlöli őket: elvették a dunántúli birtokát... De megbocsáss ezredes úr, azokkal a foglyokkal milyen eljárásra gondolsz, akiket most méltóztattál idekísértetni...

Az ezredes szivarral kínálta a vadász-őrmagyot:

- Abban egyetértünk, őrnagy úr, hogy a nemzetet rövid úton kell megszabadítanunk a méltelytől.

- Igen, ezredes úr, ez világos előttem, de szabad legyen mondanom, hogy a táborbeli viszonyokról valamelyik helybéli hazaáruló jelentést tett a pesti antant misszióknak. Esetleges ellenőrzés várható. Sajnos, külpolitikai vonatkozásban nem állunk úgy, hogy egyértelműen kitérhessünk előle... Éppen az este adtam ki a parancsot, hogy a pincében lévő hullákat reggelre tüntessék el. Hajnalban elviszik őket, és följük szántják a földet. Ha gondolod ezredes úr, egyúttal a Te szállítmányod is... elmehetne...

- Sajnos, ezeknek mindenhogy nyomuk marad... Ezeket a polgári hatóságok már nyilvántartásba vették. Elsőfokú ítélet is született... De várj csak... kitalálunk valamit... Hadnagy úr, gyere csak... Mondd, itt van az az imádkozó bolsi?

- Igen, ezredes úr, itt van. Elkülönítve.

- Akkor jó, minden rendben - mondta az ezredes és takarodót rendelt el. A kastélyra sűrke csend feküdt, csak az őrseg topogása hallatszott.

A tisztek az őrnagy szobájában maradtak. Az ezredes mindenkitől szigorú katonai titoktartást kért.

A hadnagy bekísérte a nagydarab férfit, az ezredes borral kínálta. Nem fogadta el...

- Rossz nevetek mondtam, ezredes úr, nem ezek a bűnösök. Csak háborodottságomban mondtam.

Az ezredes méregbe jött, de parancsolt magának!

- Akkor járathatod a szád, amikor megengedjük! Micsoda dolog ez?! Kérdezés nélkül... Elmondtad és kész. Dehogy adtál te meg rossz nevetek. Ezek voltak a főkolom-

posok. Na! Idefigyelj! Most belökünk a pincébe, de nyitva hagyjuk mögötted az ajtót. Csak egy kicsit, egy ici-picit, mintha gondatlanság történt volna. Te ezt észreveszed. Érted! Szólsz a lent levőknek, hogy elvtársak - de így ám, elvtársak! - meneküljünk. Kinyitod az ajtót és elszaladhatsz... isten hírével... Többet ne is lássunk. Értetted? Na! Szóval, hogy csinálod?

A nagydarab férfi a földet leste:

- Befogad talán azért engem is még ez az anyaföld. Mert én azt sehogy se csinálom, ezredes úr.

Az ezredesen idegesség látszott.

- Mit beszélsz?

A fogoly felemelte a fejét. Halottsápadt volt, remegett, de teli tüdővel mondta a magáét:

- Az úgy lesz ezredes úr, ahogy mondtam. Most már nem tudok semmit se visszacsinálni, de legalább a lelkemen könnyíthetek. Ha bevisznek közéjük, akkor elmondok nekik mindent. Hogy Júdásuk vagyok, aki annyit se érdemel, hogy leköpjék. Megértik talán hogy a félelem vette el az eszemet és akkor még marad egy szikora becsületem. Csak annyi, amennyivel meghalhatok. Azt mondom hát, ezredes úr, most is, amit az előbb is: Júdás csak egyszer voltam. Tegyenek be oda, közéjük, mert csak ők ítélkezhetnek felettem! Ha halált mér rám a kezük, akkor igazuk lesz. Nem a hóhéram lesznek, hanem a bírám.

Az ezredes intett a hadnagynak. A fiatal tiszt iszonyatos erővel ütött. A fogoly hanyatt zuhant.

- Az istenedet, nem tudod, mikor, hogy kell ütni! Locsoljátok föl!

Az őnök egy kancsó bort öntöttek az eszméletlen emberre. Percek múltak, amíg magához tért. Nagy nehezen felült.

- Na! Mit mondasz, ha beteszünk abba a pincébe?

A nagydarab férfiből úgy bugyborékol a hang, ahogy a hordóból a bor...

- Ha megöltök, akkor se! Ha azt csinálom, amit kértek, akkor is megöltök. Már becsaptatok, már becsaptatok. Nem engedtetek el. Hát nem csinálom... Nem...

Az ezredes földhöz vágta a boroscancsót. Az üvegcserépek szerteszét röppöltek. Egy szilánk a fogoly arcába vágódott. A különítményes belerúgott a kancsó fülébe.

- Na, ezzel dolgozzátok meg!

A fogolynak lerántották a csizmáját, üvegcserépet raktak a lábujjai közé, és a térdét ütötték... Kétszer is felloccsolták.

- Szaggattassatok szét a lovakkal! Akkor se! - kiabálta a féláljult ember.

Az ezredes az ablakhoz ment. A segédtiszt a parancsnokával suttogott. Az bölintett, és az ezredes elé állt, magyarázott valamit. Az ezredes végigmérte a segédtisztet és odaintette a hadnagyot.

- Hadnagy úr, hozasd fel közülük azt, amelyik a leggyengébbnek látszik és állj mindenben az őrnagy úr segédtisztje rendelkezésére!

A hadnagy elment, a segédtiszt vigyázzba kapta magát, begombolta a zubbonyát, fehér kesztyűt vett elő a zsebéből és akkurátusan a kezére húzta.

- Költsétek fel a favágókat! - mondta az őrnöknek. - Ezredes úr, engedelmeddel egy röpké negyedóra még játékba lendítem a cigányokat. Istentelenül falsul játszanak ugyan, afféle sármunkások, de azért mégis kellemesebb ezt hallgatni...

Az ezredes beleegyezően bólintott. A segédtsízt hátraarcot csinált és kiment. A másik szobában nemsokára muzsikálni kezdett a cigánybanda.

- Horthy Miklós katonája vagyok...

Az őrnagy vörösborral kínálta az ezredest.

- Megnyugtatlak ezredes úr, ha valamit az én segédtsístem kézbevesz, ott kő kövön nem marad. De... ha szabad tudnom, ezredes úr, mi a további terved? Ami a kivitelezést illeti. A foglyaidra gondolok...

- Egy kis fantázia dolga az egész, őrnagy úr. A lényeg az, hogy ez a nagydarab senkiházi beadja a derekát, belemenjen a dologba... Hogy berántsa a többi... Ha sikerül, akkor menni fog minden, mint a karikacsapás.

Az őrnagy szolgálatkészen vágta össze a bokáját, cinkosan hunyorgott, mint aki valamilyen csínytevés részese.

- Biztosíthatlak, ezredes úr, segédtsístem azóta már bizonyára jó irányba terelte az ügyet. Tetszettél hallani, hogy a favágókat rendelte ide. Ez egy abszurdum dolog. Van ugyanis két börtönből szabadult favágója, valami rablógyilkosságért voltak Szamosújfaluban. Amikor jöttek a románok, kiszabadultak, és néhány hete beálltak a csapatba... Igen, ide hozzánk. Úgy látszik, jóvá akarják tenni a bűnüket, amolyan ítéletvégrehajtók. A módszerük, ahogy ők mondják, régi-régi havasi ítélkezés, a csonkítás leg súlyosabb esete. Valami hasonlóról az inkvizitorok könyvében olvastam, a boszorkányvallatásoknál volt szerepe. Megmondom őszintén, én nézni sem szeretem. Két fával befogják az elítéltet a fűrészbak ágai közé, és egy normál keresztifűrészsel... elvágják... Mint valami fenyőtörzset. Aki ezt végignézni, ezredes úr, az azt csinálja, amit mondunk neki. A megfélemlítés szélsőséges esete...

Az ezredes széttárta a karjait, mint aki semmiről sem tehet, mint aki sajnálkozik. A hangja azonban nagyon magabiztos volt.

- Az utókor úgy is eszményesíteni fogja a hősokeket, őrnagy úr, akik megszabadították tőlük a nemzetet. A dolgok hogyanja egészen másodlagos. Nincs is értelme a meditációnak: horribile katonamebereknél. Vagy ők, vagy mi! Ha egyet is meghagyunk, ezek a fegyverek, amelyek most a mi kezünkben vannak, gyorsan visszafordulnának ránk. A nemzet legjava időben fölismerte a cselekvés szükségességét és lehetőségét. Él is ezzel a lehetőséggel: a mi dolgunk a tisztogatást végrehajtani.

A folyosón teljes erővel húzta a cigánybanda. Az őrnagy a pohárért nyúlt, zubbonya ujjával feldöntött egy boroskancsót. A fehér abroszon hatalmas vörös tócsa terjedt. Az ezredes leplezett méreggel ugrott fel: Bocskay-kötéses atilláján is tenyérmí vörös folt volt. Az őrnagy megpróbálta túlkiabálni a cigányzenét:

- Bocsáss meg, ezredes úr, a legényem majd...

Az ezredes már nem figyelt oda, mert nagy ajtókiavágással berohant a hadnagy. Olyan volt az arca, mint a frissen meszelt fal.

- Na?! - kérdezte az ezredes.

A hadnagy alig tudta a paszományához szorítani az ujjait, úgy remegett a keze.

- Na?! - kiáltott rá újra az ezredes. - Hogy állsz? Rosszul vagy?

- Ezredes úr, ezek kőből vannak!... Ezek tényleg kövek, ezredes úr... Vörös kövek...
- Nem érdekelnek a köveid, a kérdésemre adj választ, ne locsogj össze-vissza. Szedd össze magad, vagy..., vagy... ülj be egy belvárosi kávéházba, a tejszínhabos nénik közé!

- Ezek kövek... Az a tüdőbajos is kő... Az volt, ezredes úr, vörös kő...

Az ezredes összekapta a fiatalember mellén a zubbonyt, és úgy rázta mint a szél a falevelet.

Tejfeles szájú vagy fiam! Nem érdekel a dumájuk. Ide figyelj, térj most már magadhoz, mert én még azt az egy csillagot is letépek rólad... Azt mondd meg nekem végre, hogy azzal a melákkal mi van? Belemegy, vagy nem?! Segít "megszóktetni" őket vagy nem...

A hadnagy nagyon csendesen, vontatottan beszélt.

- Megkövetlek, ezredes úr... Én ilyet még nem éltem át...

- A lényeket, fiam, a lényeket!

- Jelentem ezredes úr, belement. Könyörög, sír.

- Na! - jött tűzbe az ezredes. - Hát ez kell, ez! Nesze, még egy pohár bor. Tessék, idd meg, úgy ni! Na még egyet, fújd ki magad. Őrnagy úr, hány perc nálatok a teljes harckészültség, riadó után?

Az őrnagy megmondta, nem tetszett a válasz.

- Ez elég sok, őrnagy úr! Jól lehet szabadcsapat jelleggel fungálunk, de a legszigorúbb fegyelem szükségeltetik. Állandó permanencia, mindig szem előtt tartandó. Ez hadihelyzet számunkra. Na! Hadnagy úr, te most két órrel lecipelteted ezt a nagydarab senkiházit a pincébe. Kemény, katonás eljárást kérek, de egyben figyelmeztetlek is, nehogy csontja törjön, nehogy mozgásképtelenné váljék. Ha bent van, az ajtó lakatját "mellécsukjátok" érted... Persze, hogy érted, világosan mondom. Na! Ezután az öröket elvezényeled a kukoricás szélébe. Ott rejtőztök.

Bejött a segédtsízt, oda állt az ezredes elé. A csákóját a csipőjéhez szorította, fővetéssel tisztelgett.

Az ezredes az ablakhoz ment, háttal állt a többieknek, úgy adta ki a parancsait, mintha kék és piros zászlókkal megjelölt hadműveleti térképen mozgatná a csapatokat.

- Őrnagy úr, a te feladatod: csendben riadóztatni a legényeidet! Olyan riadó legyen, amilyen fogolylázadás esetén szokásos. Hadnagy úr te azzal a klozet-huszárral törődsz! Meg ne ugorjon ám! Megértetted? Elképzelhető, hogy az átéltek hatására elsőnek szalad majd ki. Szemben a kukoricás, kézenfekvőnek látszik, hogy arra rohan. Elintézni. Na! De hangtalanul. A csapatok ekkora, igaz őrnagy úr, bekerítő csatárlánc kialakításához fejlődtek fel. Szolgálati utasítás megfelelő fejezete, bekezdése. Igen, így őrnagy úr! A lázadás esetén alkalmazott eljárást. Százados úr, ön egy rajjal behatol a pincébe és az ott maradottakat a kijáraton történő távozásra kényszeríti. A mozgásképteleneken ott helyben végrehajtják a nemzet jogos és megérdemelt ítéletét! Na! Hát így! Érted már, őrnagy úr, - mondtam, mindenhez kell egy kis fantázia! Ez így szökés, lázadás, ez esetben mindennemű hadijog fegyverhasználatot engedélyez. Tessék... Ez is egy lehetőség, tiszt urak, végrehajtani!

A tisztek hátraarcot csináltak és elsiettek. Minden úgy történt, ahogy az ezredes tervezte. A foglyok, akik csak mászni is tudtak, feljöttek a pincéből. Golyózápor fogadta őket. Az eszméletleneket később odalent lőtték agyon.

A segédtsízt ekkorra már felsorakoztatta a tréncocsikat, azok hamarosan elindultak. A lovakat is foglyok hajtották. A kivégző osztag mögöttük ment. Az ezredes elégedett volt:

- Úgy gondolom, őrnagy úr, ez a riadó jó szolgálatot tett, hatékony eljárás volt, máskor is alkalmazhatjuk. Tiszta munka. Nyomuk se maradt, hírmondójuk se...

Pirkadt, csepergett az eső. A tanyák mögül, valahonnan a Mirhó partjáról, puskaropogást hozott a szél.

A kastély már csendes volt. A kivégző osztag még nem vonult be, de a tisztek lefeküdtek.

A kanális partján a békák hajnali szerenádjukat kezdték. A vasutasruhás és a tanár, a híd átvezető csatornájában feküdtek. A méteres betoncsőben fél méternyi víz volt, az egész testüket ellepte, csak éppen a szájukat, az orrukat dugták ki a moszatos pocsolyából.

A betoncső két végét sás borította. Amikor bekúsztak a sötét nyíláson, semmit se láttak, de aztán megszokta valahogy a szemük a derengést, s visszaigazították a törött, ledibolt szálakat.

Már egészen világos volt, amikor a kivégző osztag átvágott a fejük fölött.

- Elvégezték - suttogetta a tanár. A vasutasruhás bólintott. Feketék voltak az iszaptól, zöldek a békanyáltól.

- Fázik? Nagyon fázik?

A tanárnak vacogott a foga. Idegláz, gondolta. Nem bírta szabadulni a pincében történetektől, százszor, ezerszer is végigélte már, reszketett bele.

A menekülésükről csak ködös képei voltak. Amikor a tüdőbajos fiatalembert, Janit elvitték, hátra mászott a pinceszögletbe, ott találta a vasutasruhást. A darutollasok berohanásakor ott lapított.

A tisztnél viharlámpa volt, fénye előttük imbolygott, de nem vették őket észre.

Amikor a darutollasok felvitték a holttesteket, a pincelejárathoz lopódtak. Az ajtó tárva-nyitva volt. Mindent végignéztek, ami az udvaron történt...

A segédtsízt nem számoltatta meg a rakományt, sürgette a kocsisokat. Azok iszonyodtak, hamar a lovak közé vágtek. A tisztek ekkor bementek a kastélyba, elaludtak a lámpák. A letörtlen kukoricáson túli hadifogolytábor is csendes volt.

- Látja a kanálist? Ott... Ott... Amiben az éjjel álltunk... Ha addig eljutnánk... - suttogetta a vasutasruhás.

Elsőnek a tanár rohant át az udvaron, a kastélyból nem látták meg őket.

Feljött a nap, már a betoncsőben is félhomály volt. A kürtös ébresztőt fújta. Nemsokára hallották a csajkák csörgését, a lovak nyerítését.

Valahol messzi lélekharang kongott. Egymásra néztek. A tanár majd hogy felkiáltott: a vasutasruhás fiatal férfi haja hófehér volt, még a fekete latyak sem tudta eltakarni.

A csatorna partján mintha füvet tépett volna valaki.

- Ló - suttogetta a tanár -, legel.

Egyszer csak beszédet hallottak.

- Na, ide, te... - mondta valaki. Mire egy másik:

- Éhes, pedig most megint koplalhat, se fű, se zab. - hallották távolodva.

- Elmennek - súgta a vasutasruhás. A tanár bölintott, de már alig fogta fel, mit mondott a társa; olyan fáradt volt.

- Ha elmennek... Akkor...

- Igen, majd akkor - mondta a tanár.

Órák múltak, vagy csak percek, dübörögni kezdett fölöttük a föld.

- Mennek. De mind-e?

- Nem hiszem, hogy mind. Csak a főcsapat. Estére majd újra visszajönnek. Addig el kell mennünk. A sötétben...

Abbahagyta, mert észrevette, hogy a tanár elaludt. Nemsokára őt is elnyomta a fáradtság.

Amikor fölébredt a tanár, a betoncső végén hallgatózott. Bent már sötét volt, odakint még csak szürkült.

A tanár visszamászott, csendben, hogy még a békákat se zavarja fel.

- Most merre? - kérdezte.

- Tőlünk balra van egy kiserdő - felelte a vasutasruhás. Gyerekkoromban odajártam gombát szedni. Vékony csík az egész, de majdhogy behúzódik a város alá. Ha a téglagyárig eljutunk ott már jó helyen leszünk. Lesz, aki ruhát ad, és onnan majd...

- Hová? Ebben az országban már nincs hely nekünk.

A másik sokáig hallgatott, majd a fejét rázta:

- Láta, amit ott látott. Ezek után ne lenne itt helyünk? Újra megpróbáljuk, okosabban, több tapasztalattal. De messzi van odáig, egyelőre ki kell innen jutnunk.

Felmásztak a harmatos fűvön. Senkit se láttak, vaksötét volt. Néhány ugrással átdobták magukat a poros dűlőúton és berohantak az erdőbe. Jó darabig a fák között mentek, majd a szántáson.

- Pihenjünk - mondta a vasutasruhás. - Nemsokára otthon leszünk.

- Otthon... Otthon? Mihez kezdünk? - kérdezte a tanár. - Meghalt minden...

- Nem, nem jól gondolja - válaszolta a másik. - Csak nagyon sokan elpusztultak. De még többen élnek!

A tanár a kusza felhőkön átsütő csillagokat leste.

- Én nem maradok itthon! Ha tudok, elmegyek, valahová külföldre, ahol előlről kezdek.

- Inkább folytassa! Nincs semmi szégyellni valónk. Előlről kezdjük, másképpen csináljuk! Csak folytatni kell. De abban, hogy elmegy, azt hiszem igaza van. Jó is, ha elmegy, ki a világba, elmondani mindenhol, ahol csak lehet, hogy mi történt nálunk. Ez nagyon fontos.

- És maga? Magával mi lesz?

- Én itthon maradok, itthon folytatom. Majd csak kapok új papírokat, ha más is lesz a nevem, ugyanaz maradok aki voltam. Induljunk, már nincs messze a házunk...

/Abony - Szolnok, 1970. tavaszán/

TISZAI LAJOS

Emberi sorskérdések könyve a Biblia

Beszélgetés dr.Reisinger János irodalomtörténéssel

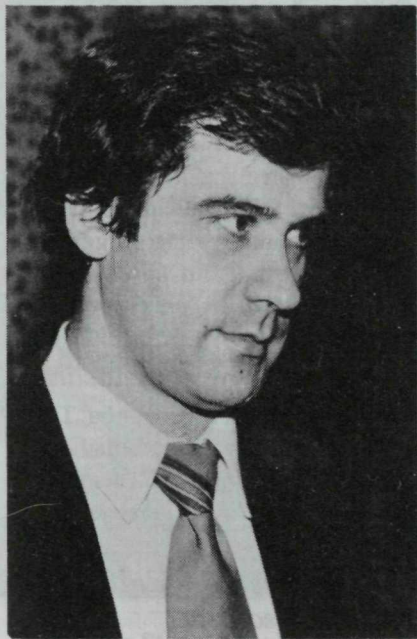
Októberben indította útjára a TIT megyei szervezete "A Biblia a társművészetekben" című előadásorozatát, melynek első félévi tematikája a leghíresebb ószövetségi történeteket ölelte fel. A tavalyi utolsó előadás előtt beszélgettünk dr.Reisinger Jánossal, a sorozat előadójával. Az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársa öt éve tart bibliai témájú előadásokat az ország különböző városaiban, s belőlük négyet a Magyar Rádió is felvett. A legutóbbit éppen a közelmúltban sugározták a Társalgó című irodalmi műsorban.

- A sorozatot igen nagy érdeklődés kíséri Szolnokon is. Ön miben látja a több száz hallgatót vonzó siker okát?

- Ennek egyedüli magyarázata a Biblia erkölcsi erejében és irodalmilag lenyűgöző megformáltságában rejlik. Az egyes történetek kifejtése közben a hallgatók meggyőződhetnek róla, hogy ez a több ezer éves könyv mennyire ismer minket, mennyire világosan tárja fel a cselekedetek mozgatórugóit, s mennyire jótékony szembesülést is kínál önmagunkkal, mert "nem a szem látása és a fül hallása szerint ítélni", hanem felemelkedésre készíteti a mélyen alásüllyedt vagy a "kis vétkekben" veszteglő embert egyaránt. Ha a Bibliát a maga összefüggéseiben megszólaltatják, törvényszerűen nő az érdeklődés iránta, és ezzel együtt teret kaphat az emberi sorskérdésekről való felelős gondolkodás is.

- Miben jelölné meg a Biblia helyét az emberiség kultúrájában?

- Az utóbbi időben Magyarországon is sokszor leírták, hogy a Biblia az emberi kultúrának "szerves része", "értékkeket hordoz", stb. Ezek javarészt semmitmondó, sőt, meg-

tevesztő jelszavak. Hogy miért is megtevesztőek? Mert a *Biblia* a maga összetett és mégis egynemű, gazdag és mégis egyszerű kisugárzásával sosem járhatta át kulturánkat! Aki a történelmet ismeri, gyorsan megértheti, hogy azért nem járhatta át, mert a kereszténység koraközépkori időszakától fogva *egy helyette és nagyobb részét vele szemben ható kultúra fejlődött* ki, mely tömeges méretű hatását egy-egy nemzedéknyi időre engedte meg: a lollardok, a husziták, a XVI. századi Reformáció idején. A *Biblia* nagyobb részét az egyesekben élt, és egyelőre még ma is csak azokban él. Ebből a szempontból persze igen hálás feladat jutott osztályrészemül, mivel a Bibliát olyan művészi - zenei, irodalmi, képzőművészeti - alkotások kíséretében mutathatom be, melyek szerzői legalább egy-egy mozzanatára személyes érdeklődéssel figyeltek. De ezek valamelyes ismeretében is azt kell mondanom: a *Biblia* hallatlan gazdagságából részleteket közvetítenek csupán. A teljes gazdagság a mindenkori olvasó közvetlen keresésére nyitja meg tárnáit - és célom az, hogy az emberek maguk vegyék kezükbe az Ó- és az Újszövetséget, maguk teygenek felfedezéseket, és találjanak rá személyesen a "szántóföldbe rejtett kincse"re".

- *Valóban elgondolkodtató lenne mélyebben is megvizsgálni ezeket a kérdéseket, és nem csupán nagy általánosítással kanyarítani tiszteletköröket egy talán sosem olvasott, polcon felejtett könyv köré, melyről az utóbbi időben tényleg gyakran hangzott el a megállapítás: "része az általános műveltségnek". Hogyan vélekedik e hasonlóképpen sokat elköptatott frázisról?*

- Attól függ, hogy kultúrán és műveltségen mit is értünk, vagy akarunk érteni. Ha csupán az emberhez tartozó olyan járulékok összegének fogjuk fel, melyek nem tudják, de nem is akarják megváltoztatni az életünket, - akkor nem nagy dicsőség az ilyen kultúra és műveltség részének lenni, sem a Bibliának, sem más alkotásnak. *De ha azt kívánjuk tőlük, hogy segítsenek élni és főképp helyesen élni: akkor azt mondhatnám, hogy a Biblia maga a kultúra, a műveltség.* Műveltséget ad abban az értelemben, hogy felnyitja szemünket a természet, a történelem, a tudománytörténet /ókor-, régészet-, néprajztudomány, stb./ összefüggéseire, az egyéni és közösségi élet törvényszerűségeire, s ez önmagában is felbecsülhetetlen kincs egy szétparcellázódó szellemi világban az egységet kereső ember számára. Másrészt: valódi lelki-szellemi kultúrát ad. Megtanít a szeretet elvére és gyakorlatára, miközben bámulatos világossággal derít fényt az életet megkeserítő önzés természetére. *Ha a kultúrától és a műveltségtől eligazító világosságot várunk: a Bibliától távol sötétségben él az ember, s éppen a maga legszemélyesebb kincsét, a tulajdon életét és sorsát illetően.*

- *Lát-e valamilyen lehetőséget a Biblia intézményes oktatására?*

- A legutóbbi középiskolai tantervi reform bevezette a Bibliát az oktatásba. Tudok tanárokról, akik sok-sok pozitív eredményről számolhatnak be ezzel kapcsolatban. Az összkép azonban mélyen elszomorító: olyan pedagógusoktól, akik azelőtt nem ismerték, aligha várható el a Biblia eredményes tanítása. Az intézményes kereteken kívül itt is az az egyéni út a járható, amelyről az imént beszéltem.

- *Néhány éve talán ennek a hiánynak a pótlására indult el elsőként a TIT József Attila Szabadegyetemen ez a sorozat?*

- Igen, a TIT célkitűzése az volt, hogy ebben támogatni fogja a Biblia középiskolai oktatását. Ezért alakult ki az a gyakorlat, hogy tanároknak és diákoknak, idősebbeknek és felnőtteknek egyaránt érthető nyelven szeretném ismertetni a történeteket, erkölcsi következtetéseiket, megformálásuk - és a róluk szóló ábrázolások - jellegzetességeit, esztétikai értékeit is.

- *Mióta foglalkozik a Biblia és a művészetek kapcsolatával?*

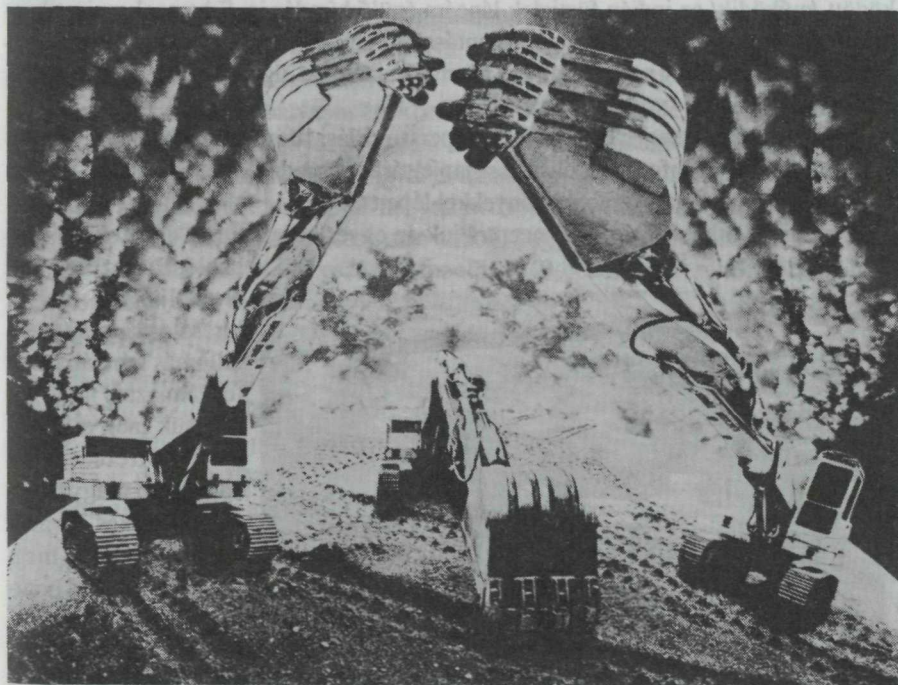
- Intenzívebben 5-6 éve. Nem utolsósorban ezek a sorozatok is készítettek arra, hogy a három művészeti ág történetének ilyen szempontból is utána nézzek. Ma már akkora anyag gyűlt össze, hogy egy-egy alkalommal 2-3 zeneművet, 25-30 diaképet játszathatok be, természetesen olykor irodalmi szemelvényekkel is kísérve.

- *Most min dolgozik?*

- Nem szívesen beszélek előre a munkáimról. Csaknem 10 évig nehéz lakáskörülmények között dolgoztam. Eddig két könyvet szerkesztettem, illetve fordítottam, több tanulmányt publikáltam. Most is kiadóknak már benyújtott munkák és leadási határidők között élek. Nem szeretném azonban, ha ez az előadások rovására menne. Egyelőre tehát a legmegtisztelőbb feladatomban, felkészülés az előadásokra és válaszolni a hallgatók kérdéseire. Az elkövetkezendő alkalmakra ezúton is tisztelettel várom az érdeklődőket.

- *Köszönjük a beszélgetést és a meghívást.*

TÁL GIZELLA

Zvirgidas Stasys /Szovjetunió/: CIVILIZÁCIÓS METAMORFÓZIS

Tények és kilátások

A postagalambtól az új szolnoki távbeszélő központig

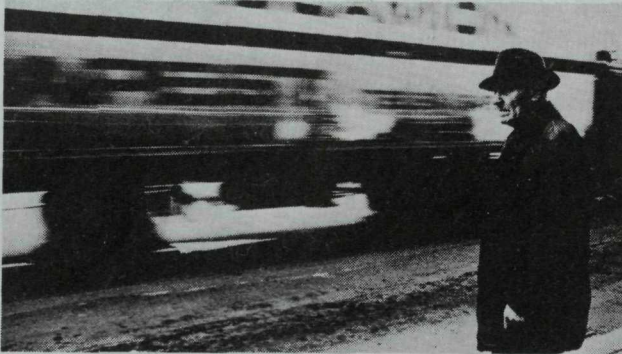
Mielőtt megörülne, vagy megijedne a kedves olvasó, hogy most az őskortól a hőkorig, illetve a hőkortól napjainkig teljes történeti áttekintést kap a távközlés fejlődéséről, nos kit-kit vérmérséklete és érdeklődése szerint meg kell nyugtatnom, vagy éppen ki kell ábrándítanom: nem vállalkozhatom a megye és Szolnok távközlése fejlődésének teljes történeti nyomon követésére.

Hogy miért mégis a postagalambtól kezdem? Az ok egyszerű. Addig, ameddig a hírközlés, hírtovábbítás nem volt kifejezetten társadalmi érdek, addig a szaknyelv szerint úgynevezett pont-pont közötti összeköttetésekkel is kielégíthetőek voltak a távközlési igények. Hiszen a galambok két pont között közlekedtek, de ugyanígy működött /működik/ az indián füstjelek láncára épülő híradás is. S ha anakronisztikusnak tűnik is, ezek a módszerek igen jelentősek voltak, hiszen nem kellett tárcsahangra várakozni, sőt, amíg nem fogták el a hírvívő madarakat, úgynevezett "áthallás" sem keletkezett az egyes "vonalak" között.

Ezeknek a kezdetleges módszereknek persze óriási hátránya az volt, hogy alkalmatlanok voltak az információéhség csillapítására akkor, amikor a társadalmi-gazdasági fejlődés már jóval nagyobb igényekkel lépett elő.

A zseniális ötlet, miszerint koncentráljuk az egyes hírvonalakat egy "okos" kap-

csolószerkezetbe, ott értékeljük ki, melyik hírsatorna milyen célállomás irányába akar forgalmazni, majd teremtjük meg a kívánt összeköttetést, egy nagyszerű magyar fel találó, Puskás Tivadar fejében született meg. Az ötlet, a millió pont-pont közötti összeköttetés létesítése helyett

Kuzel Milan /Csehszlovákia/: EMBER A VÁROSBAN egy távbeszélő köz-

pont közbeiktatásával, éppen azt a valószínűséget használta ki, hogy egyidőben egyszerre nem akar majd mindenki hívást /kapcsolatot/ kezdeményezni, így kevesebb összeköttetés is elég, ha a kapcsolószerkezet jól működik. Így jöttek létre az úgynevezett kapcsolt hálózatok.

A kapcsolószerkezet eleinte akkor működött jól, ha a telefonos kisasszonyok jól működtek. Attól - a hőskorban - kevésbé kellett tartani, hogy a technika rakoncátlanodik, hiszen ha ma elmennek Szolnok megye bármelyik kistelepülésének postahivatalába, meggyőződhetnek arról, miszerint a tekerős távbeszélő központok, bár vízözön előttiek mégis kifogástalanul működnek.

Igen érdekes a technikatörténet, hiszen a fejlődés ezen a téren egy amerikai temetkezési vállalkozó felháborodásának köszönhető. Az első automata telefonközpontot a múlt század második felében ő alkotta meg, a feletti mérgében, hogy a város telefonos kisasszonya a konkurenciának dolgozva, neki soha nem kapcsolta a megrendelőket. Ha nem akart a derék temetkezési vállalkozó tönkremenni, meg kellett alkossa a pártatlan, automatikusan működő kapcsolószerkezetet.

Ugrás a közelmúltba

A hőskorra a maga technikatörténeti érdekességeire azzal a jó érzéssel emlékezhetünk, hogy működő távközlés jellemezte ezt az időszakot. Kétségtelen oka ennek az, hogy az igények először minőségi alapon fogalmazódtak meg, s a megoldás kevésbé kellett, hogy a mennyiséggel törődjön. Később, amikor viszonylag korszerű technikai állapotok mellett a mennyiség is szemponttá vált, még akkor sem okozott gondot a világ élvonalában maradni, hiszen a mennyiség nem követelte, nem kényszerítette ki a technikai haladás nagyságrendekkel magasabb szintjét.

A minőség és a mennyiség egyensúlya hazánkban a huszadik század első felében végig harmónikus tudott maradni.

A nagy elszakadás a hatvanas években kezdődött. Talán nem járok messze az igazságtól, ha némiképp önkényesen ugyan, de az 1968-as emlékezetes új gazdaság mechanizmus idejétől számítom a magyar távközlés világ élvonalától való leszakadásának, a gyakorlatban is jelentkező nagyon kedvezőtlen hatásait. A bajok persze már korábban kezdődtek. Elég ha csak arra utalok, hogy az 1988. október 21-én üzemen kívül helyezett szolnoki távbeszélőközpontot 1949-ben adták át rendeltetésének. Erről azonban később részletesen is szólok.

A Szolnok megyei helyzet általános elemzése

Van egy mondás, mely az országra is, de megyénkire különösen jellemző /vagy jellemző volt/ az elmúlt időszakban, és talán napjainkban is az. S ez a következő: az emberek két nagy csoportba oszthatók, egyesek telefonra, mások tárcsahangra várnak. Ha az említett 1949-es időpont utáni helyzetet elemezzük, akkor látható, hogy a megyeszékhely elavult központjának bővítésén /ami helyett inkább a csere lett volna az üdvöztető megoldás/ és Jászberény két konténer-telefonközpontja telepítésén kívül, a VII. ötéves tervidőszak kezdetéig, nem történt olyan esemény, ami frontátörést jelentett volna a megye távközlési helyzetében. Ennek következménye, hogy pl. egy Tiszaszentimrén jegyeztetett budapesti hívásra sokszor másfél napig várni kell. De nem sokkal jobb a helyzet akkor sem, ha két szomszédos távközlési körzetbe tartozó falu előfizetői akarnak egymással beszélni. Kedves anekdota, hogy amikor 1987 őszén

Ausztriában jártam, ahol akkor már teljesen automatizált volt a távbeszélő hálózat, a tolmácsunk a következővel dicsekedett: "Tőlünk a legkisebb faluból, tárcsázással, azonnal fel tudom hívni például Kanadát. De ez semmi. Itt Ausztriában a legkisebb faluból a másik legkisebb falut is fel lehet azonnal hívni." S hogy mi a helyzet nálunk? Az, hogy a távközlés eszközarzenálja rendkívül heterogén. A telefonközpontok sorában megtalálhatók a tekerő nyenyéréhez is hasonlítható LB-központok, de ott vannak ma már a vállalati elektronikus alközpontok, sőt a dunántúlon - Szombathelyen - már van ilyen, de másutt is, így tudomásom szerint például Keszthelyen nemsokára megjelennek a TPV /tárolt programvezérlésű/ főközpontok is. Ezeknek a körülbelül 80 esztendő technikai színvonalváltozásait reprezentáló berendezéseknek az összeműködtetése nemcsak bonyolult feladat, de sokszor szinte egyáltalán nem kecsegtet azazal a sikerrel, hogy ha már egyszer vonalvégre került valaki, akkor meg is értsük amit mond. Az ország távközlési térképére tekintve tehát az elmaradottság nemcsak mennyiségi alapokon mutatható ki, de mindenképpen ott leselkedik annak a veszélye, hogy a berendezések és a kábelhálózatok inhomogén összetétele kizárja a rövidtávú és kielégítő megoldás lehetőségét.

Mi volt a helyzet Szolnok megyében?

Vegyük először a megyeszékhelyet. Az 1949-ben üzembehelyezett 7DU típusú helyi és IT-3 típusú helyközi központok úgynevezett rotary, azaz forgógépes berendezések voltak. A központ korszerűsítése égető szükségsszerűséggé vált az 1970-es évek elejére. A posta 1972 óta a tényleges korszerűsítés helyett a meglévő korszerűtlent toldozta-foldozta. Az előregedett központra "ráakasztottak" 3 db PDM típusú melléközpontot/egyenként 400 ikerállomás kapacitással/ majd legutóbb, amikor 1979-ben ismét levették a központcserét a napirendről, elhatározták a központ újabb 2000-es bővítését. Ezzel egyidőben a helyközi rész bővítésére is sor került. Mindez a beruházási forráshiány miatt történt így. Legalábbis ez volt a hivatalos verzió. Igaz, a jóérzésű postai szakemberek a hajukat tépték az ötlet hallatán, dehát nem volt mit tenni a központi döntés ellen. A korábbi döntést megváltoztatva, mely szerint a mai, korszerűbb berendezést már 1982-ben üzembe kellett volna Szolnokon helyezni, a régít tákolgatta a posta tovább. Tudom persze, hogy leegyszerűsített közelítése a dolgoknak, de a pénzhiány sok esetben, s így a szolnoki telefonközpont esetében is, nem lehet /lehetett volna/ hivatkozási alap. Hiszen ha nálam otthon másodikán csőrepedés van, akkor nem várok ötödikéig, azaz addig, amíg megkapom a fizetésemet. Mondom mindent abban a tudatban, hogy a posta számára tényleg nem egyszer kényszerpályát teremtett a felhasználható forintok pántlikázása, azaz az, hogy fejlesztésre nem volt, de az üzemeltetés varázsigeje kimondásával már akadt pénz, legalábbis a túlzótómunka elvégzésére igen. Hogy ez ellen miért nem léptek fel határozottan a posta szakmai fel-elősei? Nos, ennek megítélése nem lehet a dolgom, de annyit megkockáztatok, talán lehetett volna picit másként is vinni az ügyeket.

A megye helyzete semmivel sem rózsásabb. A kézi kapcsolású központok nagyszámú cseréje is csak azt eredményezte, hogy a korszerűtlen helyébe egy kevésbé elhasznált, nagyobb kapacitású, de nem sokkal korszerűbb, és semmiképpen nem korszerű berendezés lépett. Jellemző eset például, hogy ha Abádszalókon a régi kézikapcsolású telefonközpont helyett egy újat szerel fel a posta, akkor ettől még a hivatal

délután négykor ugyanúgy bezár, azaz hiába kapcsolnak be mondjuk 20 újabb előfizetőt, ők ugyanazt a korszerűtlen szolgáltatást kapják, mint a korábbiak. A posta az ország területét, s így Szolnok megyét is távközlési körzetekre, úgynevezett góckörzetekre osztotta. Megyéinkben ezek: a szolnoki, a törökszentmiklósi, a karcagi, a jászberényi, a tiszafüredi és a kunszentmártoni góckörzetek. Ezek közül Jászberényben már néhány éve működik két konténer központ, melyek típusukat tekintve ugyanolyanok, mint az új szolnoki helyi berendezés, csak ezeket nem kőépületbe, hanem szabadterre is telepíthető konténerekbe szerelték. S itt - nagyjából - a "korszerű" technika jelenléte meg is szűnik, már ami a hatodik öt éves tervidőszak végére jellemző állapotot illeti.

A megye hetedik öt éves terve

1986. október 24-én a Magyar Posta, 130 éves fennállása óta először önálló téma a parlamentben. a KPM-ből 1983-ban kivált országos hatáskörű szerv a VII. öt éves terv posta- és távközlésfejlesztési blokk-konceptióját és a távközlés fejlesztésének ágazatközi programját viszi a Tisztelt Ház elé. A parlamenti döntés hatására a jelenlegi tervidőszak egy jelentősen kedvezőbb, erőltetettebb fejlesztési menetet tesz lehetővé. A távközlés, központi juttatásként, 40 milliárdot kap az 1986-1990-ig terjedő időszakra. Ugyanakkor beindulnak a világbanki hiteltárgyalások, és a másodlagos elosztásból származó pénzeszközök felhasználása is /pl. telefonkötvény, gazd.társaság, stb./. Szolnok megye fejlesztései közül aktuálissá válik a megyeszékhely érdemi rekonstrukciója, a tiszafüredi és a karcagi góckörzet automatizálása, valamint Jászberény távhívásba kapcsolása, illetve Szolnok körzetének részleges automatizálása, azaz Martfű és Újszász központcseréje és távhívásba kapcsolása.

Amit az új szolnoki telefonközpontról tudni kell!

Szolnokon, 39 év után egy komoly rendszerteknikaváltás történt, méghozzá 1988. október 21-én. A már említett 7DU-IT-3 központegyüttest felváltotta a korszerűbb /de a mai értelemben már korszerűnek nem nevezhető/ ARF-102-ARM 201 típusú központkomplexum. Az ARF-102 a 15 ezres kapacitású helyi, míg az ARM-201, a 2400 helyközi vonalat tartalmazó interközpont "fedőneve".

Az átállással a korábbiakhoz képest, jelentős a javulás, még akkor is, ha a váltás nem volt zökkenőmentes. /Ennek okai azonban elsősorban nem a Szolnok Megyei Távközlési Üzem munkájában keresendők!/
A fejlődés tehát jelentős, csak hogy 39 év alatt, a most elkészült beruházás többszöri elodázásának árán sem sikerült Szolnokra egy olyan telefonközpontot telepíteni, amelyik megalapozná a megye teljes automatizálását.

Ez azt jelenti, hogy a 2400 vonalas helyközi központba egyszerűen nem fér már bele Jászberény körzete, Kunszentmárton és körzete, valamint Törökszentmiklós és körzete. A bővítés pedig egyszerűen nem oldható meg, hiszen az új műszaki épületben az új központokat közös helyiségben zsúfolták össze, ami miatt ide bővítő egységek már nem férnek el.

Az épület 4. emeletén ugyan van egy üres terem, ahová elektronikus távíróközpont kerül majd, s jöllehet ez nem foglalja el az összes helyet, azonban hogy a megmaradó terület elegendő lesz-e a telefonközpontok bővítésére, az attól is függ, hogy a CO-COM szorítása mennyire enyhül, azaz mennyire korszerű technika lesz az, ami elér-

hető, s ami méreteit tekintve már elférne majd a megmaradó helyen. Ha ez a megoldás nem lesz reális, akkor újabb épületigény merül majd fel. Ezek tehát a szolnoki kilátások, melyek a megyére is közvetlen hatással vannak, lesznek.

Tiszafüreden már 1986. végén megvalósult egy részleges fejlesztés, hiszen belépett a régi, kézikapcsolású központ helyett, egy 1000 vonalkapacitású konténer-telefonközpont. Ez csak átmeneti megoldás, mert 1990-re kőépületbe kerülne egy olyan berendezéspáros, mint Szolnokon, csak szerepkörüknek megfelelő, kisebb kapacitással. A tiszafüredi góckörzet automatizálása egy eddig nem próbált gazdasági modell felhasználásával valósul meg. A modell neve: Tiszafüred és góckörzete távbeszélőhálózat építő gazdasági társaság. A jogi személyiséggel nem rendelkező társaság 1986. október 16-án alakult. Tagjai a Debreceni Postaigazgatóság /mint gesztor/, a Szolnok Megyei Tanács, a Tiszafüredi Városi Tanács, az Abádszalóki Nagyközségi Közös Tanács, a Tiszaburai Községi Tanács, a Tiszaszentimrei Községi Közös Tanács és a Tiszaörsi Nagyközségi Közös Tanács.

A fejlesztés eredményeként Tiszafüreden 3000-es, Abádszalókon 400-as, Tiszaszentimrén 200-as és Tiszaörsön 400-as automata központok létesülnek. De mindez azt is jelenti, hogy Tiszaderzs, Tiszabura, Ujszentgyörgy, Tomajmonostora, Tiszaigar, Nagyiván és Kócsújfalú előfizetői is bekapcsolódnak az országos és - amint a szolnoki telefonközpont "tudni fogja" - a nemzetközi távhívásba.

Karcagról, a részletek említése nélkül csak annyit, hogy a fejlesztés feltehetően át húzódik majd a 8. öt éves tervidőszakra.

Mi várható ?

Szolnok megye fejlődése tehát kimozdul a holtpontonról. Határtalan optimizmussal mégsem tekinthetünk a jövő elé, mivel - s ez a krónikás szubjektív véleménye - több gátló tényező látszik a horizonton.

Egyik ilyen a gazdaság teherviselőképeségének állapota. Amíg a zuhanásból a siklórepülés sőt, az áhított emelkedés állapotába nem jutunk, addig nehezen képzelhető el a gyorsítás, a fellendülést mai lehetőségeivel egyébként köztudottan akadályozó távközlés területén. Másrészt a Magyar Posta az 1983-as önállósodás után további profiltisztításra készült. Azaz a keresztfinanszírozás megszüntetését még házon belül is célul tűzte ki, hiszen a rossz telefon nyereségből tartják el jelenleg is a postaforgalmi területet. A terv most is az, hogy váljon külön a klasszikus posta és a távközlés. Előbbi legyen tisztán költségvetési szerv, utóbbi pedig működjék vállalként. E törekvés - kiegészítve egy sokkal korszerűbb és rugalmasabb belső információs rendszerrel - a világbanki "tisztánlátás"-nak is alapjait teremtheti meg. Ehhez képest az 1988. decemberi országgyűlésen a postát egy hármastárcába kényesítő döntés született, ami keményen ellene hathat a vázolt törekvéseknek.

Mit tehet a posta? Megpróbál ebben a helyzetben is továbbmenetelni a VII. öt éves tervben megkezdett úton, az erőltetettebb tempó megtartásával.

S ha néhány év múltán az információéhes állampolgárokkal nem is lehet majd maradat fogatni - a helyzet talán tovább javulhat. Az azért nem árt, ha néhány postagálambot ki-ki beszerez magának.

SZILAS PÉTER

Pályamódosítás

Ezt akár stratégiának is fel lehet fogni. Ebben az időben, a '70-es évek végén, a legkülönbözőbb fórumokon vagy ünnepi beszédekben, közgazdasági elemzésekben igen gyakori volt a fordulat, mármint az, hogy fordulatra van szükség, az extenzív gazdálkodásról átállni az intenzív termelésre. A pályamódosítást kormányzati és tárcaprogramok írták elő, s minden, a beruházásra fordítható összegek mérséklődése, a munkaerő hiánya, az elvonások növekedése, s a természeti körülmények erre ösztönöztek.

A legfontosabb ami a tagok munkáját befolyásolhatta, a kidolgozott új bérezési forma volt. Abszolút teljesítménycentrikus a megalkotott szabályzat, amely kimondja, hogy a munkadíjazás alapja a normakönyv, amelyben minden hónap 15-ig számfejtik és a levonások után kifizetik teljes mértékben a díjtételeket.

Ugyancsak havonta kerül elszámolásra és kifizetésre, 10-10-10 százalékos feltételrendszer alapján, a 30 százaléknyi céljuttalom. Év végén, amennyiben az üzemi tervek teljesültek és ágazati szinten is elérték a 102 százalékos termelésértéket és az árbevételt, így még 10 százalékos prémium illeti meg a dolgozókat. Zárszámadásnál a mérleg adatai alapján 0-tól 14 százalékig terjedő nyereségrészesedés fizethető.

Még egy igen fontos, de nem bérjellegű ösztönző: a szövetkezet lakásépítéshez és vásárláshoz támogatási alapot képez. A 20 ezertől ötvenezer forintig terjedő összeget 30 éven aluli fiatal szakemberek egzisztenciájának megteremtéséhez segítségül adják. A kölcsön kamatmentes és másfél évtizedre szól. Hogy milyen lényeges volt ez a döntés, mutatja a szám: az ágazat- és főágazatvezetők átlagos életkora ekkor 31 esztendő, termelésben megszerzett gyakorlatuk 6-10 év.

A vezetőség egyre többször tűz napirendre fiatalokat érintő kérdéseket, összeül kétévenként az ifjúsági parlament, áttekintik a tanulási, tanítási programokat, kulturálódási lehetőségeket, döntenek időről időre a sport támogatásáról. /Kultúrára és sportra minden évben 120 ezer forintnyi összeget utal át a gazdaság a községi tanács számlájára.

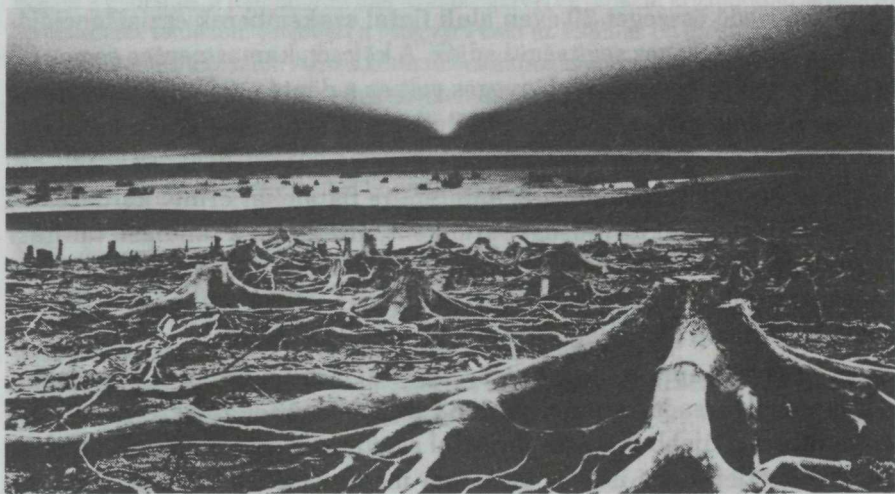
A sportcsarnok építéséhez 300 ezer forinttal járult a Haladás, hozzáadva még igen sok társadalmi munkát. 1983. december 13-ig 250 ezer, majd '84. szeptemberéig újabb 250 ezer forinttal segítette a gazdaság a tanításhoz elengedhetetlen négy iskolai tanterem megépítését, s vállalta, hogy az építkezésnél szállítóeszközeivel 100 ezer forint értékű társadalmi munkát végez./

Miként kerül a vágóasztal az asztalra? Az eset arra bizonyíték, hogy mint az élet annyi területén, hihetetlen mélységben szakosodott egy-egy munka, van aki egy életet tesz fel arra, hogy egy-egy mechanizmus legalább szerkezetének specialistája legyen. Bizonyára fontos ez, ha ez az apróság alapvetően befolyásolhatja a mechanizmus működését. Valami ilyesmit példáz a vágóasztal is.

Amikor 1983. augusztusában értékeli az aratási munkákat, elhangzik, hogy van olyan kombájn, amelynek vágóasztala túlzottan széles, s az a helyzet áll elő, mintha az ember nagyot markolna a búzába, s bár sokat fog, de igen sokat el is perget. Nagyobb a szemvesztés - mondják a szakértők. S úgy hangzik el az, mintha minden kiló számítana, - s valóban így is van. Minden kiló számít! Mert figyeljük a mutatókat, 1979-ben még 3,4 tonna gabonát takarítottak be egy hektárról. Előre lépni 4 tonna fölé - már ez sem könnyű, de négyről az ötre jutni - itt minden kiló számít.

/A háttérben egy kormányzati törekvés húzódik meg. A Minisztertanács gabonaprogramot hirdet, melynek célja, elérni a VI. ötéves tervidőszak végéig az évi 15 millió tonnás kalászos és kukoricatermesztést. Mindehhez élvonalbeli technika kerül be az országba, tárolók épülnek./ A tsz-ben például ekkor 3 Class kombájn dolgozik, egy teljesítménye a 17 napos aratás alatt 122 vagon volt, két E-516-os gép, 70 vagonos produktummal és három E-512-es kombájn 55 vagonos teljesítménnyel. A búza önköltsége ekkor mázsánként 200 forint volt, s 336 forintért adták el.

A kérdésre, hogy érdemes-e termesztetni? - a válasz nyilvánvaló igen. Még akkor is, ha - elsősorban az aszály miatt - nem sikerül az elképzelt mennyiséget betakarítani, s félmillió bevétel hull ki a gazdaság zsebéből. Szerencsére más ágazatok jócskán pótolják a kiesést. /Jegyezzük meg, or-

Kliz Ludek /Csehszlovákia/: A BOLYGÓRÓL, AHOL ÉLET VOLT

szágosan 2,5 milliárd forintot veszített a mezőgazdaság a gabonán a szárazság miatt./ A kertészet majdnem dupláját hozta a tervezettnél, az állattenyésztés bevételei pedig 20 százalékkal haladták meg az év elején elképzelt értékeket. A melléküzemi, illetve kereskedelmi ágazat forgalma elérte a 84 milliót - igen jelentős ez a tsz bevételén belül.

Részlet egy újságcikkből, melynek címe "Tíz vásárló közül nyolc saját dolgozónk..." - megjelent a megyei lapban 1983. március 23-án.

"Eddigi szolgáltatásait a téesz 1982. közepétől újjal bővítette. A község központjában elkészült Jászszentandrás egyik legmutatósbab épülete, a Haladás-üzletsor. A létesítmény a termelészövekezet beruházásában épült, több mint hárommillió forint költséggel.

A földszinten három régóta hiányolt üzlet nyílt. Az egyik a téesz termékeit árusító húsbolt, gazdag választékot kínál tókehúsból, húskészítményekből, füstölt árukból. Havi forgalma meghaladja a 350 ezer forintot.

Jogos igényeket elégített ki a téesz másik két üzlet, a tejbolt és a divatárubolt megnyitásával. A tejboltban a Jásztej és a Tejipari Vállalat termékeiből a jászkiséri téesz sütőüzemének kenyereből, fűszerárukból elégíti ki a vásárlók igényeit.

A divatbolt - méteráru és cipő kivételével - minden, a ruházati szakmához tartozó cikket kínál. A régi épületbe zsúfolt áfészbolt szegényes kínálatával jászapáti, jászberényi vagy hevesi utazásra kényszerítette a vásárlókat. A két üzlet létjogosultságát a havi félmillió forintos forgalom igazolja.

Az épület emeletén szolgálati lakások épültek. A garzon és a két és fél szobás, komfortos hat lakás építésével a téesz olyan fiatal szakemberek letelepedését segíti, akikre a korszerű, új technológiákkal és bonyolult gépekkel dolgozó gazdaságban elengedhetetlenül szükség van."

A tsz 23 milliós nyereséggel zár. Az 1983-as gazdálkodási év minősítése: Kiváló. Legalábbis az odaítélt cím ezt bizonyítja.

S ha már kitüntetésekről esik szó. A szövetkezetnek egy MÉM-rendelet alapján módja volt arra, hogy ilyen elismerések átadásakor, maga is megtisztelje jól dolgozó tagjait. Az 1971-ben alapított üzemi Kiváló Dolgozó elismerés fél havi munkabér odaítélésével járt, majd 1982-től a Kiváló Dolgozó címhez 2000 forint jutalmat fizethettek ki. Az erkölcsi elismerés másik formája a Haladásban a törzsgárda megalapítása volt. A szakmához és a mozgalomhoz való hűséget 10-15-20 év eltelté után méltányolták, s a megbecsülés jeleként 200-300-500 forint pénzjutalom illete a tagot, illetve 25 év után egy havi átlagkereset.

A televízió 1984. márciusában filmet forgatott a Jászság községeiről, többek között Jászszentandrásról. Járt a stáb a határban, a csemegeboltban, a község központjában. Mit rögzíthetett volna a kamera, ha nem pár pillanatot, hanem a szentandrásit tavaszt örökítik meg a celluloid szalagon? Bizonyára filmre került volna a gyönyörű virágzó 42 hektárnyi meggyes, valamint a szőlőtőkék között serénykedő asszonyok serege, ahogyan épp a szálvesszőket lekötözik. Talán a kamera képmezéjébe úszott volna a leve-

gőben a repülőgép, amely nélkül a permetezést a gazdaság aligha tudná megoldani. A képzeletbeli vetítőn minden biztonnal megjelennek a modern Cyclo-típusú vetőgépek, a tárcsákat vontató traktorok, a napraforgó-táblákat keresztelő vegyszerező kocsik. S láthatók a szántóföldi palántázás műveletei - csíkosok az ágyáshúzástól a földek.

Az igyekvő műsorszerkesztő feltétlenül a felveendő listáján írta volna a húsüzem termelésének megörökítését, megjegyezve a kísérő szövegben, hogy 46 milliós éves produktuma, 851 tonna sertés feldolgozására képes. A kamera körbefordult volna valószínűleg az ABC-üzletben vagy a strandétteremben, s hogy emlékeztessen a múltra, kerestek volna számára egy fogathajtót. Persze, hogy e kép ne legyen idilli, bizonyára rögzíti az operátor a látványt - Fogacson a felülvetett tavaszi árpa a vegyszerezés hatására teljesen kipusztult. A feltételezett filmfelvevő valóságos társával együtt minden biztonnal megörökített volna egy jeles eseményt, azt amikor hetedik alkalommal adják át a Haladásnak a Kiváló Termelőszövetkezet címet dokumentáló oklevelet. Nos, dokumentáció gyanánt részlet a Magyar Hírlap 1984. május 22-i tudósításából.

"Tavalyi eredményes gazdálkodása alapján Kiváló szövetkezeti címmel tüntették ki hétfőn a jászszentandrás Haladás Termelőszövetkezetet; ezzel az 1949-ben alapított gazdaság hetedszer nyerte el a jó munkáért járó elismerést. A mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszter, valamint a TOT elnöksége által adományozott oklevelet Sarlós István, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, a Minisztertanács elnökhelyettese a községi művelődési házban ünnepi közgyűlésen adta át a tsz közösségnek.

A közgyűlésen Medveczki László, a tsz elnöke elmondta: a nyolcszázötven dolgozót foglalkoztató nagyüzemi gazdaság az aszályos idő ellenére búzából negyvenöt, kukoricából hatvan mázsát takarított hektáronként, ötszázhatvan tonna hízósertést értékesítettek, s összesen nyolcszázötven tonna húst - az előző évinél harminc százalékkal többet - adtak piacra; húsüzemük negyvenöt féle terméket készít.

Sikeres ágazatuk közé tartozik a zöldségtermesztés; paradicsomból háromszázötven mázsát dolgoztak fel, illetve értékesítettek. Fejlődött a kereskedelmi ágazata is. A gazdálkodás eredményességét jelzi, hogy 1983-ban csaknem négy millió forinttal kevesebbet költöttek energiára. A tagok jövedelme hét és fél százalékkal emelkedett, és meghaladta a hatvanegyszer forintot.

A közgyűlésen bejelentették, hogy a közös gazdaság szocialista brigádjai tavaly ötmillió forint értékű társadalmi munkával járultak hozzá a község fejlesztéséhez."

Hogy valójában mi került az említett pár perces tv-tudósításba a termelőszövetkezetéről, talán ma már nem is fontos. Lényeg az, hogy búzából hektáronkénti 6,5 tonnás kitűnő átlagtermést ért el a gazdaság, - a kukorica a maga 3,8 tonnájával igen rosszul sikerült - de a gazdaság 29 milliós nyereséggel zár.

1985. tavaszán ismét átadják immár nyolcadik alkalommal a Kiváló Termelőségvetkezet címet a gazdaság kollektívájának.

Erre az esztendőre már csak 328 tagja van a gazdaságnak, 76 állandó és 10 időszakos alkalmazottat tartanak nyilván. A tsz 4592 hektárnyi területen gazdálkodik. Az ültetvények kivágása miatt a szántóterület nő, hozzájön még tízegynéhány tanyahely művelésre alkalmassá tétele. A gazdaság hozta a formáját 1985-ben is. Árbevétele meghaladta a 185, nyeresége a 33 milliót. Egy dolgozó több mint félmilliónyit termelt, az egy tagra jutó éves jövedelem meghaladta a 77 ezer forintot.

Mi történik '85-ben?

Tallózzunk a tények között. Még az év elején felmondták az Állami Biztosítóval kötött biztosításukat, a gépjármű, a tűz, a száj- és körömfájás biztosítása kivételével. Az indoklás: Megvizsgálták 5 évre visszamenőleg a helyzetet és kiderült, 30-35 százalékban térítették meg a károkat. A biztosítás jó - így egy vélemény - de a feltételek olyanok, hogy sok káresemény nem tartozik a kockázat alá, például a homokverés vagy a fagykár. Szinte ugyanakkor, kilépnek a Jászsági Állami Gazdaság Helikopteres Társulásából is, azzal, hogy az új repülőgép biztonságos felszállásához a termelőszövetkezet nem tud megfelelő kifutópályát biztosítani, a tsz szempontjából pedig nem megnyugtató, hogy a társulásban csak egy merevszárnyú gép üzemel.

A mintegy 280 hektáros szőlő területének növényvédelme csak helikopterrel oldható meg. Úgy döntenek, hogy éppen ezért szerződést kötnek a Heves Megyei Agroplan Közös Vállalattal. S ha már a kilépéseknél tartunk: Szolgáltatásainak elégtelensége miatt felmondják az Eger-Mátravidéki Borgazdasági Kombináttal kötött szerződést is. A gazdaság "fog" minden forintot, így több termelési rendszerből is kilép.

Hasonlóképpen a takarékoság jegyében hoz döntést, az elsők között Szolnok megyében, a folyékony műtrágya teljes technológiai folyamatának kiépítésére. Mintegy 2,5 milliót szán e beruházásra, azzal a céllal, hogy a növénytermesztés hozamait 20-30 százalékkal emeli. Hasonlóképp stratégiai megfontolások készítetik - jobb értékesítési pozíció kivívása, na és a szükség, hiszen nincs hol tárolni a gabonát - a gazdaságot egy terménytároló megépítésére. Mintegy 4,5 millió a létesítmény beruházási költsége, a Haladás pályázatot készít, hogy elnyerje a mintegy 30 százalékos állami támogatást. A történések egybefolynak a '86-os esztendő eseményeivel, hiszen a vágóhid felújítása nem csupán egy évre szóló feladat. A felújítás, illetve a bővítés tízmillió befektetést jelent, ezzel viszont elérik, hogy mind a vágás, mind a feldolgozás folyamatos műveletekkel zajlik, a teljesítőképesség 50 százalékkal nő, így 12 hónap alatt elérhető 12 ezer sertés feldolgozása. S még egy igen fontos anyag: Fennállása alatt, egy évre ha számítjuk, a legnagyobb pénzmennyiséget, összesen 21,3 millió forintot fordítottak fejlesztésekre, többek között gépek vásárlására.

Nem kötődik szervesen a termeléshez, bár szép számmal akad jegyzőkönyv is, mely e döntést megalapozza: megalakul a munkahelyi alkoholizmus elleni bizottság 1985-ben.

A '86-os év kísértetiesen hasonlít, már ami az esztendő kezdetét jelenti az előtte lévő 12 hónap indulásához. Tehát: kilépés egy társulásból, belépés egy társulásba. A Haladás tagja volt a jászfényszarui Béke Tsz gesztorságával működő Erdőgazdálkodási Társulásnak. Mivel az felfüggesztette működését egy évre, s szolgáltatásaival elégedetlenek voltak, így átlépett a Haladás a Tiszamenti Öntözőgazdaságok - tegyük hozzá erre az időszakra az erdészet már 4 milliós bevételt hoz a gazdaságnak. - Egyesülése által fenntartott erdőgazdasági társulásba.

S egy másik hasonlatosság: a kitüntetés. Az 1985-ös eredményei alapján immár kilencedik alkalommal kapja meg a Haladás a Kiváló Termelőszo-
vetkezet címet. Az időpont 1986. május 30-a.

Ez az esztendő a magyarországi bankok életében a felszabadulás után, a nagy változások esztendeje. Átalakul a bankstruktúra, módosul a munkamegosztás, új bankok alakulnak. Ehhez pedig tőke, illetve üzleti partnerek kellenek. Mennyire fogékony az új iránt a gazdaság? /E korban használatos kifejezéssel élve mennyire innovatív?/ Nos, az első között lép, úgy dönt, hogy 1987-től részt vesz a Magyar Hitelbank üzleti ténykedésében és ötmillió forint értékű részvényt vásárol. Hasonlóképpen belép a Mezőbank partnerei körébe, 5 milliós részvényvásárlásával.

Az új gépek, az új technológiák és a részvények vásárlásával a hetedik ötéves tervidőszak első szakaszához érkezünk. Milyen elképzelésekkel vág a Haladás a hazai gazdasági életben a "hét szűk esztendőnek" nevezett fél évtizednek.

Az alapállás: a talaj termőképességének fenntartásával, rendszeres javításával és a nagyüzemi termelés fejlesztésével növelni szándékszik a Haladás a növénytermesztés hozamait. A középtávú terve továbbra is számol a háztáji gazdaságok szerepével.

Úgy gondolják ekkor a gazdaságiak, hogy a létszám továbbra is csökken a szövetkezetben, - amit tervezéskor az ágazati szerkezet kialakításánál figyelembe is vesznek. Tervezik mintegy 300 hektárnyi erdő telepítését, a tanyák megvásárlásával a szántóterület növelését 3300 hektárra. Ehhez várhatóan módot ad a 200 hektárnyi szőlő- és a 40 hektárnyi meggyültetvény megszüntetése, valamint tanyák megvásárlása, helyük termővé tétele.

Búzából az elképzelések szerint el kell érni tartósan - ezen a szón a hangsúly - az 5 tonna feletti hozamot hektáronként, kukoricából a 7 tonnányit. Az anyarozs termesztését fokozatosan megszüntetik, a napraforgó továbbra is fontos ipari növény marad 400-500 hektárnyi területen, és szó van a tervekben a fénymag termesztéséről is.

Úgy kalkulálják a tsz-ben, hogy a zöldségtermesztés jelentősége a gazdaság életében csökken - nincs elég dolgozó rá - illetve nyereségessége évről évre mérséklődik.

Ami az állattenyésztést illeti: elsődleges kívánalom, hogy a szaporulati és hozammutatók emelkedjenek. A tervidőszak végére, mondja a tervezet, el kellene érni, egy tehénre számolva az 5500 literes tejhozamot. Indokolttá válik a tehenészeti telep rekonstrukciója, ezzel megoldható a kötetlen tartási technológia kialakítása. Legalább 6 ezer sertés "kibocsátása" a cél 1990-re - ehhez nyilván szükséges a férőhelyek korszerűsítése. A húsüzemi beruházás befejezésével mintegy 50 százalékkal nő annak teljesítőképessége, havonta ezer sertést tud feldolgozni.

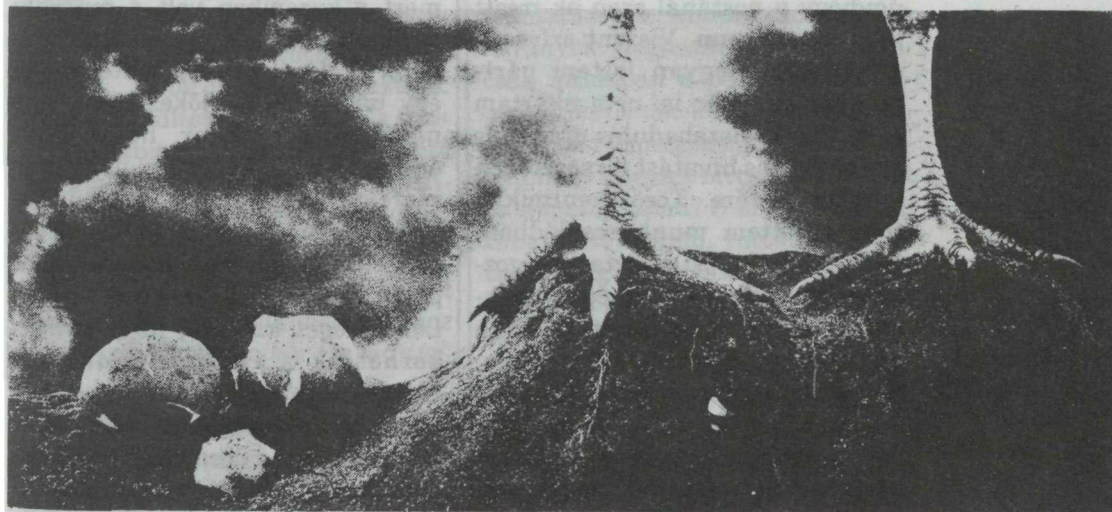
Az élelmiszerüzletek számának bővítésével mintegy 50 millióra nő az évtized fordulójára a kereskedelmi ágazat éves bevétele, a szolgáltatásoké pedig várhatóan eléri a 12 hónap alatti 10 milliót.

Tervezik a szőlő-borvertikum továbbfejlesztését, a technológia végén a borpalackozóval. Az elképzelések szerint mintegy 28 milliós befektetést igényelne a megvalósítása.

A munkák korszerűbbé tételéhez gépek és egyéb felszerelések vásárlására az öt év alatt 50 milliót szán a szövetkezet, szociális célokra pedig 10 milliót. A számok a legközelebbi jövőhöz visznek bennünket, melynek napjait már "holnap, holnapután" élék a jászszentandrásiai. S, noha hét szűk esztendőről beszéltünk, a tervek azt bizonyítják, hogy az elkövetkező éveket semmiképpen sem a biztonságos lavírozgatás, a jó szelek kiválásának jegyében szándékszanak eltölteni a tsz-beliék.

/Vége/

HAJNAL JÓZSEF

Olichwier Andrzej /Lengyelország/: CÍM NÉLKÜL

SORSOK TÜRÉBEN

H OSSZÚ EZ AZ ÚT ...

*Pálréti Ágoston interjúja Zagyi Jánossal,
az MSZMP Karcagi Városi Bizottsága
nyugalmozott első titkárával*

*ÚJSÁGHÍR: Az Elnöki Tanács Zagyi Jánost,
a kommunista mozgalomban, a párt szolgálatában
harminchét év alatt végzett kiemelkedő munkásságáért
a Magyar Népköztársaság Aranykoszorúval Díszített
Csillagrendjével tüntette ki.*

Annak idején, húsz évvel ezelőtt, amikor Szolnokra kerültem, mint fiatal újságíró, a Szolnok megyei telefonkönyvben az Ön neve mellett azt a megjelölést találtam, hogy pártmunkás. Voltak, akik úgy értették: minek ezt egyáltalán megjelölni, vagy ha már fontosnak tartja közölni, hogy a pártban dolgozik, akkor miért nem írja oda a beosztását is.

Én soha nem szégyeltem azt, hogy pártmunkás vagyok, sőt... büszke voltam és vagyok rá még most is, úgyhogy a postánál ezen ok miatt nem tiltakoztam. Viszont szívesen elmondom, hogyan lettem pártmunkás. Először is: nem akartam az lenni. A felszabadulás után más életutat, más hivatást terveztem a magam részére. Törökszentmiklóson születtem munkáscsaládban, 1941-től Budapestre jártam dolgozni kőművesek mellé segédmunkásnak. Nagyon megszerettem ezt a szakmát és akkor elhatároztam, hogy építészmérnök leszek. Amikor felszabadultam, ott dolgoztam a Széchenyi rakparton, ahol most a pártközpont székel, alapszervezeti párttitkár voltam. Behívtak az V. kerületi pártbizottságra és közölték

velem, hogy beiskoláztak. Így, hogy beiskoláztak, mert akkor ez így ment. Kézzel-lábbal tiltakoztam, mert a kezemben volt a műszaki egyetemre egy sikeres felvételi vizsgáról szóló értesítés, pontosabban egy un. egyéves előkészítőre, úgy mondták ezt akkor, hogy szakérettségire. Meggyőztek, hogy még ráérek, hisz fiatal vagyok, majd tanulhatok még, úgyhogy elkerültem Szegedre és az iskola után a budapesti pártbizottságon kötöttem ki. Lehetőséget kaptam, hogy beiratkozhatassak a Gazdasági-Műszaki Akadémiára, fel is vettek, akkor úgy nevezték ezt, hogy "vörös akadémia", mivel a munkáskadereket az államosítás utáni években vagyunk közvetlen -okították ott a különböző tudományágakra. Egy évet

sikeresen elvégeztem, akkor behívtak a pártközpontba és közölték, hogy elküldenek két éves pártfiskolára. Azt is elvégeztem és akkor már szóba se került, hogy építészmérnök legyek. Hivatásszerűen, életreszólanóan vállaltam, hogy pártmunkás leszek. Így éltem meg a hatvan évemet, 1987. november 27-én töltöttem be, s mindvégig függetlenített pártmunkás voltam. Hát hosszú ez az út ... Ebből öt évet a budapesti pártbizottságban dolgoztam.

Mi volt a munkája, feladata?

A párt és tömegszervezetek osztályán dolgoztam.

Tehát akkor Önnek is feladata volt másokat beiskoláztatni, igaz?

Igen. A párt kádereit neveltem. Közben megnősültem Budapesten, feleségem is pártmunkás volt. 1955-ben a Központi Vezetőség akkori intézkedései alapján szervezetszerű kádercsoportosítás keretében vidéki pártmunkára jelentkeztem feleségemmel együtt. Karcagra kerülünk, ott voltam egy évig. 1956. szeptemberében kerültem át Kisújszállásra, megválasztottak elsőtitkárnak, ahol 1960-ig dolgoztam. Utána kerültem Szolnokra a megyei pártbizottságra, osztályvezető voltam három évig, majd megyei titkár és 1972-ben jöttem vissza Karcagra.

Miből is áll a pártmunka, hiszen ez változó lehetett különösen ahhoz képest, ahogy és amikor Ön kezdte?

A pártmunka szerintem mindennekelőtt és elsősorban elkötelezettséget jelent. Ma már meggyőződés szerint egyre inkább szakma, vagy szakma is.

Mihez kell értenie elsősorban egy pártpolitikusnak?

Ez döntően attól függ, hogy konkrétan, mondjuk egy pártbizottságon, a pártapparátusban mi a feladata. Hiszen munkamegosztás van a párton belül is. Az elsőszámú vezetőnek elsősorban jó szervezőnek kell lenni, emberismerettel kell rendelkezni, jó alkalmazkodó képességgel, türelmesnek kell lenni, emberségesnek, érteni kell a legfontosabb, a pártmunka, a pártirányítás valamennyi kérdéséhez. Ez nagyon fontos. Én soha nem szerettem az asztalt verni - nem is nagyon veregettem - nem szerettem hangoskodni, még akkor sem, amikor ez talán egy kicsit divat volt. Ma már ilyen stílussal, ilyen módszerrel nem lehet vezetni. Tehát a meggyőző érvelő készség a perdöntő, megérteni az emberek gondját, baját, a mások fejével is gondolkodva. Ez egy nagyon fontos követelmény általában minden pártmunkással szemben. Egy-egy ilyen területen is, mint Karcagon a város gazdasági fejlesztésének kimunkálásához, a főirányok meghatározásához nemcsak általában a politikát kell ismerni, kellene komoly szakismeretek is. Nemrég megkérdeztek tőlem, hogy hogyan bírtam ki 37 évet az apparátusban? S akkor elmondtam, mert hittem, hittünk és bízunk. Még akkor is hittünk, amikor pontosan azt se tudtuk, hogy a következő órában hihetünk-e még... Az 1956-os ellenforradalom legnehezebb napjaira gondolok. Meggyőződés, hogy a jelenleg meghirdetett gazdasági-társadalmi kibontakozási programból sem lesz az égegyvilágon semmi a szocializmus

eszméibe vetett hit és a jövőbe vetett bizalom nélkül.

Említette, hogy harminchét éve hivatalos pártmunkás, hozzátehetem, hivatásos politikus. Engedje meg, hogy különösen a fiatalabb évjáratok nevében megkérdezzem: miből áll a politika-csinálás, hogyan születik a politika, mit jelent egy politikai gyakorlat alakítójának, szereplőjének lenni?

Nem akarok elméletieskedni, de vannak objektív társadalmi folyamatok. Ezek jellege, tartalma, főiránya azt hiszem, hogy minden társadalmi-gazdasági alakulatban más és más. Ez függ a hatalom jellegétől, a termelési viszonyok milyenségétől. A politika ezeknek az alapvető társadalmi tényezőknek részben a védelmét, részben pedig a gyarapítását szolgálja. Ez a mi társadalmi viszonyaink között a dolgozó emberek igényeinek kielégítését, az életkörülmények javítását jelenti. Mindez konkrétabb formában pártprogramokban, kongresszusi határozatokban, területileg irányító pártszervek középtávú fejlesztési célkitűzéseiben ölt testet.

De ez nem azt jelenti, hogy az ember papírról és papírból politizál? Hogyan teszi át a dokumentumokat a gyakorlatba? Milyen a gyakorlattal való érintkezés?

Azt azért megtanultuk, én magam is az elmúlt harminchét év alatt, hogy olyan döntésekből, amelyeket az íróasztalnál találnak ki és óhajokat, vágyakat tartalmaz, abból sok jó nem származott és ma sem származik. Vagyis ismerni kell, nagyon ismerni kell azokat a konkrét helyi körülményeket, viszonyokat, amelyeknek figyelembevételé-

vel kell kimunkálni mondjuk egy-egy központi döntés alapján, hogy annak minél eredményesebb végrehajtása érdekében mit kell tenni Karcagon, Kisújszálláson, vagy mondjuk úgy, hogy a megyében. Ezért az utóbbi időben nagyon sok gondot fordítottunk arra, hogy minél demokratikusabb legyen a döntésselőkészítés. Ugyanis ennek az a hallatlan nagy jelentősége, hogy akik végrehajtják, illetve akik szervezik a végrehajtást, azok kezdettől fogva képesek mélyen azonosulni a célkitűzésekkel. Tehát így jóval többről van szó, mint egy kötelező parthatározatról, amit végre kell hajtani. Az értelmi-érzelmi azonosulás a siker legfőbb záloga!

Ön hosszú pályafutása során többféle reszortot, tisztséget töltött be a pártban. Mint PTO-s kezdte, volt időszak, amikor az agit-prop vonalon dolgozott, megyei titkár is volt és másfél évtizeden keresztül Karcagon az elsőszámú pártmunkás. Melyik az az időszak, vagy melyik az a munkakör, amelyikről úgy gondolkozik, hogy azt talán a legeredményesebben, a legteljesebben látta el?

1972-ben - akkor megyei titkár voltam - három választási lehetőségem volt. Maradhattam volna megyei titkár és választhattam két város között, Kisújszállás és Karcag között. Némi töprengés után Karcagot választottam, mert úgy éreztem, hogy ebben a városban nagyobb lehetőség van az alkotásra, az eredményes munkavégzésre. Karcag szerepe a Nagyikunságban - közép fokú központ - ez is vonzott. Kérdése második részére pedig azt tudom mondani, hogy harminchét év alatt a pártmunka legkülönbözőbb

szakmai területein dolgoztam, de az én szívemhez a legközelebb mindig a PTO, a párt- és tömegszervezeti munka állt, talán azért is, mert ezen a területen kezdtem. De ez az a rezszort a pártmunkában, amelyik legközvetlenebbül kapcsolódik szakmai jegyeinél fogva a párt vezető szerepe érvényesítéséhez. Egy régi jó elvtársam, mikor a megyebizottságon dolgoztunk, kicsit tréfásan, de komolyan gondolva a dolgot, így fogalmazott: a pártmunkában a PTO olyan, mint a háborúban a tűzérés, a fegyvernemek királynője.

Negyvenöt éves volt, amikor Karcag első titkárává választották és tizenöt évet szolgált le ezen a poszton. Most, amikor a hatvanadik életévét betöltötte, volt-e választási lehetősége?

Volt választási lehetőségem, maradhattam volna továbbra is. Nagyon sokan mondták nekem az elmúlt hónapokban, amióta ismertté vált a városban, hogy elmegyek nyugdíjba, hogy ne menjek még el, ezt a ciklust legalább dolgozzam végig, de egyértelműen így döntöttem. Azt is megmondom, hogy ugye tudjuk, milyen nehéz helyzetben élünk most, de nem az motiválta a döntésemet, hogy nem mertem esetleg vállalni ezt a nehéz időszakot, hanem döntően az, hogy csinálja az, aki fiatalabb nálam, talán műveltebb is, én most az általános műveltségre gondolok, mert nekem aztán olyan nagyon sok iskolám nincsen. Aztán elmondok még valamit. Én a harminchét esztendő alatt nem gyűjtöttem nagy vagyont, de van nekem egy nagy kincsem, a családom. Harmincöt éve elmúlt, hogy együtt élünk és együtt is dolgozunk a fel-

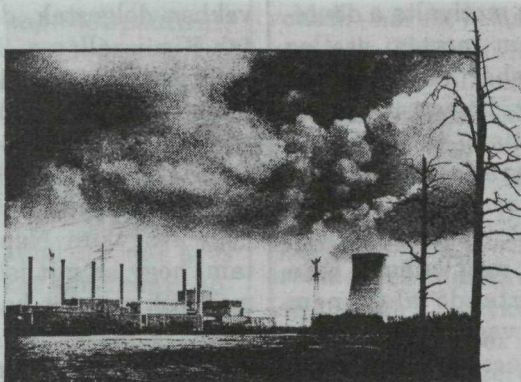
eséggel. Van három gyermekünk és hat gyönyörűszép, aranyos kis unokánk. Jó volna egy kicsit többet lenni a gyerekekkel, az unokákkal. Biztos, hogy erre most már majd több idő lesz. Persze dolgozni fogok a mozgalomban is, most adtam be a napokban a Zalka Máté munkásör egység parancsnokságára a munkásörségbe való kérelmet.

Befejezésül nem mindenáron egy "szenzációt" szeretnék kérni, de ha eszébe jut hirtelen rögtönözve egy olyan eset, vagy találkozás, vagy egy olyan fordulat, ami az Ön életében, vagy az MSZMP politikájában "szenzáció"-számba megy, akkor mit említene meg?

1957-ben Kisújszálláson törtük a fejünket, hogy hogyan lehetne a politikai közéletet fölpezsdíteni. Nem elterelni az emberek figyelmét az akkori társadalmi gondokról, problémákról, hanem inkább jobban bevonni őket. Akkor találkoztam életemben először személyesen Nánási Lászlóval, parasztpárti vezér volt, dr. Kovács Kálmán igazságügyi államtitkárral, Balla-Szabó Ödönnel, akik különböző országos szervezetekben dolgoztak, de hazalátogatnak Kisújszállásra. Tehát erről beszélgettünk, a politikai lendületvétel hogyanjáról, mikéntjéről. Emlékszem pontosan: az április 4-i ünnepe után - már fehér asztal mellett ültünk - elhangzott egy olyan, hogy Nagykun Napok. Nem tudtam, hogy az mit jelent. Akkor elmondták ennek a hagyományrendszerét, s rögvést el is határoztuk, hogy szervezünk Nagykun Napokat. Nem akarom részletezni, a lényeg az, hogy ennek a csúcsa, koro-

nája 1957. augusztus 20-án volt, amikor Kisújszállásra jött az egész párt és kormány vezérkara. Emlékszem, hogy külön tribün volt a Magyarországon akkreditált nagylétszámú sajtótudósítóknak. Ez egy százhusz ezres parasztyűlés volt, előadója pedig Kádár János. Nagyhatású beszéde után Kádár elvtárs néhányunkat a város vezetői közül magához hívott. Ez nagy dolog volt, mivel sok elfoglaltsága mellett mégis szentelt ránk jó két órahosszát. És akkor elmondta a következőket: lehet, hogy mi pontosan nem is tudjuk, hogy milyen nagy szolgálatot tettünk a Nagykun Napok megszervezésével az ügynek. Ugyanis akkoriban kulminált az ENSZ-ben az un. magyar kérdés. Ahogy Kádár János elmesélte, először azt mondták Nyugaton, hogy az un. Kádár-kormány törvénytelen. Bebizonyították nemzetközi jog alapján is, hogy nem az. Akkor azt mondták, hogy ennek a kormánynak nincs tömeg-

bázisa, csak az orosz szuronyokra és a pufajkásokra - ezek karhatalmis-ták voltak - támaszkodik. Akkor jött az 1957. május 1-i többszáz ezres budapesti forró hangulatú munkásgyűlés. Erre azt mondták, hogy hát a munkások még úgy valahogy támogatják ezt a rendszert, de a parasztság nem, mert a magyar parasztnak még a lelkületétől is idegen a szocializmus. És a kisújszállási Nagykun Napok rendezvényei, az augusztus 20-i nagy parasztyűlés spontán kiállása egyértelmű cáfolat volt erre. Be is vonult ez az esemény a magyar párttörténetbe, a VII. kongresszus beszámolójában - ugye ez volt az MSZMP időszakában az első kongresszus - jelentőségének megfelelően kapott elismerést és méltatást. Tehát az 1957-es Nagykun Napok, illetve az augusztus 20-i nagygyűlés volt egy olyan esemény, ami különös fényel és melegséggel él ma is bennem.

Puchner Sepp /Ausztria/: ERŐMŰ

HAGYOMÁNYOK

A repedt óriás új életre kelt

Harangszentelés Mezőtúron

"Harangok, harangok - ajkukhoz féreg nem érhet. Harangokat nem lehet megfertőzni. Agyvérzés foltjával nem remegnek. Szívgyörcs nem öli meg őket." /Nagy László: Jönnek a harangok értem/
A harangszóra a város lelke visszahangzik. A szív bitorüreegiben kel finom rezonancia.

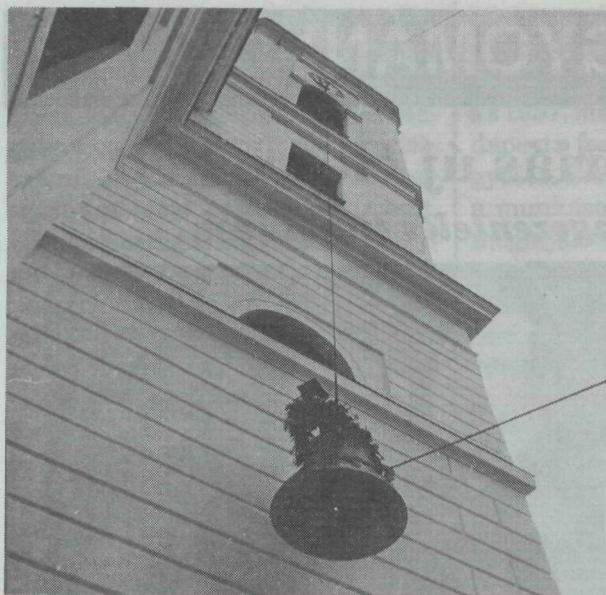
Perjési Sándor esperes, dr.Kocsis Elemér püspök és Papp János tanácselnök a mezőtúri ünnepi eseményen

A harangszó úgy hozzánk tartozik, mint lépteink koppanása, vérünk dübbenő lüktetése. A harangszava vezényli életünk ritmusát. Egy bükki kisfaluban a harang szava éjjel két órakor megszólalt. A bányászok felkeltek, felöltöztek és kimentek a buszmegállóba. Amikor a plébános rájött a tévedésre, kerékpárra ült, végigjárt minden koránkelőt, és bocsánatot kért, amiért az öt óra helyett korábban harangoztak.

Az utolsó hang amit a föld nehézségi erejével vívódó lelkünk magával visz, a harangszó. Értünk harangoznak. A mezőtúri nagytemplom tornyában jártam néhány éve. A Nagykunság legnagyobb református harangját, a huzsonhat mázsás

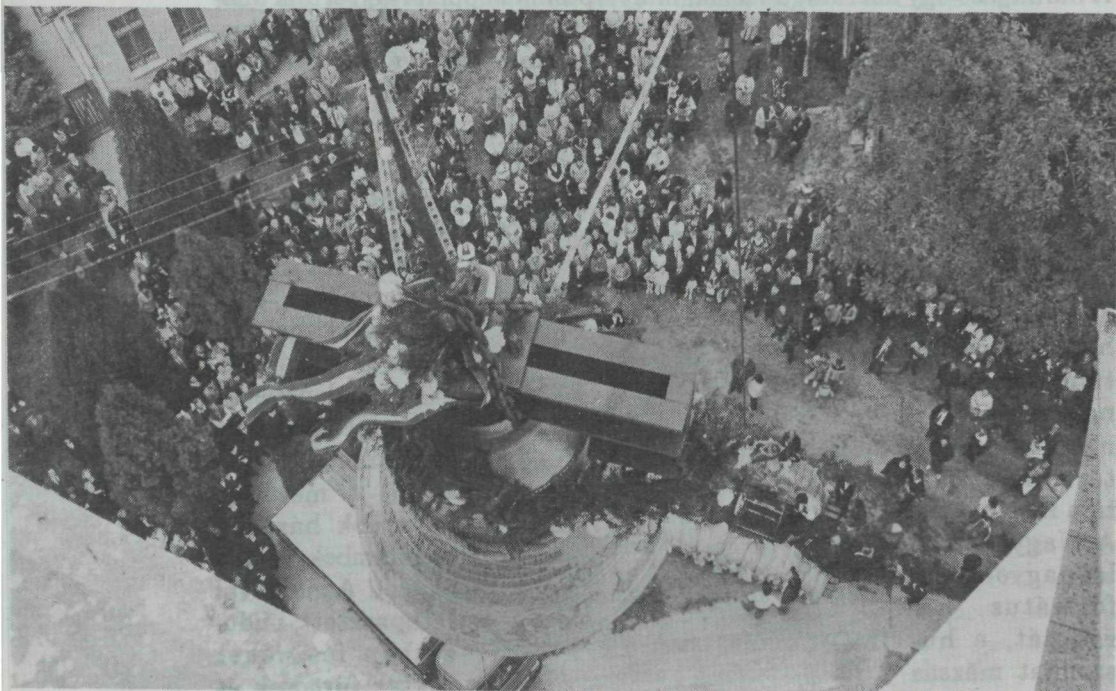

repedt óriást csodáltam meg. Gyermekkorom templomtornyában vak-si baglyok neszezték a gerendák között, és denevérek csüngtek fűrtökbe kapaszkodva fejjel lefelé. A mezőtúri harangok házában a galambok vertek tanyát. A guánóval letapasztott padozatban fészkeket raktak, fürödtek, és

csupasz utódok, szárnypróbálgató kamaszok, meg tollas, szállni tudó madarak jelezték a fajfenntartás folyamatosságát. A zöldesre oxidált harang oldalán, széles repedés fenyegetett a némasággal: hogy egyszer csak hangtalanul himbálózik a nyelv, s nem kondul, zendül majd rá a nemes rézöblözet. Ezt nem várta meg a város tízezernyi református hívője. A presbitérium gyűjtést kezdett, adtak a hí-

vek, de adakozott az állam is: aztán a repedt harang alászállt, és így már végleg kettéhasadva két új harangban kezdett új életet. A nap pedig amikor Gombos Lajos őrbottyáni mester emberei felcsörlőzték a toronyba az utódokat - nos az a nap szivárvány színű ünnepe volt a városnak. Ünne-

peltek a hívek, köszöntötték püspöküket Dr.Kocsis Elemért, a város irányítóit, akik közül Papp János tanácselnök patrióta mivoltában szónokolt, s beszédére sokan és meleg szívvel emlékeznek majd.

Aztán a harang szomszédjában egy újabb ünneplés kezdődött. Perjési Sándor lekipásztor harminc éve szolgál Mezőtúron. A háromévtizednyi hűség előtt le kell venni a süveget: meg is tették ezt az állam képviselői, az egyházi felettesek, de a pályatársak is. A Rákóczi falváról származó pap a debreceni egyetemen tanulta a teológiát, aztán kereste a helyét, míg nem Mezőtúron megtalálta. Mindig is nagy beleérzéssel követte a világnézetek láthatatlan mezsgyéjét. Az ünnepség során hangzott el számtalan szívhez szóló tótsz, kapott magas állami kitüntetést - Ürmössy Ildikó a megyei tanács elnökhelyettese, a Munka Érdemrend Ezüst fokozatához gratulált neki, melyet a Parlamentben vehetett át, - kedves olajfestménnyel ismerték el benne a hívek a jó ízlésű műgyűjtőt, aztán az ötszáz személyes közös ebéd már igazi kitárulkozása volt a baráti érzelmeknek. A harangszóra a város lelke visszhangzik. A szentelés vasárnapjának résztvevőiben rá e szép emlék is felsejlik majd.

PALÁGYI BÉLA

Zsigmond Ferenc utolsó írása

1989. júliusában már negyven éve lesz annak, hogy Zsigmond Ferenc hült tetemét befogadta a kunhegyesi temető földje. A magyar irodalomtörténetírás kiváló művelője, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja életének utolsó éveit szülőhelyén, Kunhegyesen töltötte.

Betegsége miatti kényszerű visszavonultsága sem jelentette azonban teljes elszakadását a magyar irodalmi élettől. Barátai révén hozzájutott: könyvekhez, új folyóiratokhoz. Különösen a magyar irodalom tanításának korszerűsítése, a marxista ideológia szerinti értékelése foglalkoztatta. Ha meggondoljuk, hogy a két világháború közötti időszak egyik legjobb középiskolai irodalomtörténeti tankönyvének /A magyar nemzeti irodalom története I-II. köt., Debrecen, 1932-33./ megírása az ő nevéhez fűződik, nem csodálhatjuk érdeklődésének ezt az irányultságát. Haláláig hű tanítványa dr. Kis Margit írja Zsigmond Ferencre emlékezem c. könyvében /Kunhegyes, 1985./ "Részletesebb tájékoztatást kért /t.i. Zs. F./ az ideológiai szemináriumok munkájáról, követelményeiről, főleg Lukács György marxista szellemű tanulmányai érdekelték, de más hasonló irányú munkák is, különösen akkor, midőn irodalmi szeminárium vezetésével ő maga is bekapcsolódott

Kunhegyes kulturális életébe. /139.p./ Egyik utolsó, 1949. június 27-i keltezésű levelében maga is tanúságot tesz erről "Köszönöm szépen a mellékelten küldött szemináriumi füzeteket is. Mindjárt átolvastam őket." /K.M. im. 140.p./

A súlyos idegi depresszióban szenvedő professzor hűséges barátja, a rendkívül sokoldalú, az irodalom iránt behatóan érdeklődő, sőt azt alkotó módonis művelő kunhegyesi orvos, dr. Mándy István vont a be - mintegy lelki terápiaként - az irodalomtörténet szemináriumszerű feldolgozásába. Zsigmond Ferenc így ír erről 1948. december 18-án kelt levelében: "Mándy Pista úgy akarja enyhíteni idegbetegségemet, hogy valami elfoglaltságról gondoskodik számomra. Irodalmi szemináriumféléit szervezett. Elhozott egy névsort, amelyben fel volt iratkozva két csoportba 14-14 férfi, illetőleg nő, többnyire pedagógusok."

Most Zsigmond Ferenc lelki szenvedésekben, de máig maradandó alkotásokban is gazdag élete, s negyven év előtti korai múlására gondolva időszerűnek tűnik - tudomásom szerint - utolsó, eddig nyomtatásban meg nem jelent írásának közzététele.

Az alábbiakban teljes terjedelemben közölt gondolat-sor Fabó Zsigmondné kunhegyesi

magyar-történelem szakos tanárnőnek, egykori atyai barátom, nagytiszteletű Fabó Zsigmond kunhegyesi református lelkész hitvesének jóvoltából került hozzám jó néhány esztendővel ezelőtt. Az aláírás nélküli gépirat szerzőségét nem csupán Fabó Zsigmondné írása igazolja, hanem Zsigmond Ferenc 1949. február 20-án kelt, dr. Kis Margithoz intézett levele is: "Köszönöm szépen a küldött füzeteket. A Lukács György dolgozatát már ismertem, mert megjelent az Embernevelés c. pedagógiai folyóirat, 1948. decemberi számában. A mi szemináriumunk december 15-én nyílt meg, az az én első előadásom bevezetése erről szólt."

A Lukács György által "Az irodalomtörténet revíziója és az irodalomtanítás" címmel a Pedagógus Szakszervezetben tartott előadás gondolatmenetét vázolta fel Zsigmond Ferenc nyilván azzal a céllal, hogy segítséget adjon a kunhegyesi pedagógus szakszervezet által patronált szeminárium megnyitásához. Erre utalnak Fabó Zsigmondné hasonló formában közölt sorai is. /1/ Az alábbiakban Zsigmond Ferenc szövegét betűhív másolatban közöljük.

"A pedagógusi életpálya sohasem volt irigylésreméltó. Évszázadokon át érvényes volt a közmondás: akiket az istenek gyűlölnék, pedagógussá teszik.

Sokszor kellett igazságtalan vádak ellen védekezniök a nevelőknek; sokszor bele is fáradtak a védekezésbe, úgyhogy szó nélkül túrték mostoha sorsukat.

Az idők megváltozását mutatja egyebek között az is, hogy néhány hónappal ezelőtt, 1948. október 16-án Lukács György budapesti egyetemi tanár a Magyar Irodalomtörténeti Társaság újjáalakuló közgyűlésén tartott előadásában úgy hivatkozott a magyar pedagógusokra, hogy ő nélkülük lehetetlen volna megvalósítani a magyar demokratikus művelődés egyik legfontosabb és legsürgősebb feladatát: a magyar irodalomtörténettudomány gyökeres revízióját.

Mikor jót mondanak róluk, pedagógusokról, olyankor mi mindig kézségesen vállaljuk a ránk háruló kötelesség teljesítését. Alig hangzott el a Lukács György országos figyelmet keltő előadása, a Pedagógus Szakszervezet rögtön felajánlotta közreműködését a megjelölt feladat megvalósításában, s meghívta Lukács Györgyöt, hogy külön is szóljon a pedagógusokhoz. Említett előadása után tizenkét nappal tartotta meg Lukács a Pedagógus Szakszervezet Oktatási és Kulturális Osztályában ilyen című előadását: "Az irodalomtörténet revíziója és az irodalomtanítás".

Előadását azzal a ránk nézve igen elismerő kijelentéssel kezdte, hogy "a magyar irodalomtörténet revíziója nevetséges dolog volna, ha az iskolától függetlenül játszódna le. Nevetséges szűkbázisú dolog volna, ha ebben a pedagógusok nem vennének részt". Ez az elismerés azonban egyúttal elkötelezés is ránk nézve, s mi e köteletség alól nem akarjuk kivonni magunkat; ellenkezőleg: érdeklődve várjuk, miként szabja elénk Lukács György a feladatot. Az alábbiakban az ő előadásának a gondolatmenetét vázolom.

1945 előtt a magyar tanárság alig érzett valami lelki kapcsolatot az irodalomtudománnyal. Egy többnyire protekciós és tehetségtelen emberekből álló szűk csoport dolgozott e tudomány területén, s középiskolai tanári állását csak ugródeszkának tekintette, hogy "tudományos" munkássága révén magasabb pozícióba juthasson. A tanárság zöme éppen ezért nem is igen érdeklődött az irodalomtörténet kérdései iránt, hanem közönnel és unalommal végezte az iskolában az irodalomtörténet tanítását, s ez a közöny és unalom természetesen átterjedt a tanulók lelkére is. Mindössze az irodalom legújabb korának a története tudta volna a tanulók érdeklődését magára vonni, de a hivatalos tanterv ennek a kor-

szaknak a tárgyalását hosszú időn át eltiltotta vagy úgyszólván percek alatt intéztette el.

Nagy bajok voltak ezek. Aki nem szereti a szaktárgyát, és nem tart lépést ennek fejlődésével, az nem tudhatja azt jól tanítani; aki nem tud jól tanítani, az a tanuló lelkére is rontó hatást tesz építő hatás helyett. Ezekben a nagy bajokon okvetlenül segíteni kell, elsősorban maguknak a tanároknak.

Az általános iskolai és középiskolai tanárságnak behatóbban kell érdeklődnie az irodalomtudomány iránt, mint eddig tette. Nem kívánja senki, hogy minden magyarszakos tanár tudományos munkásságot fejtsen ki, de azt el lehet várni tőlük, hogy a tudományos élet jelenségeiről, új termékeiről igyekezzenek tudomást szerezni. A budapesti pedagógusok közvetlenül hallgathatják a Magyar Irodalomtörténeti Társaság felolvasó üléseit és az azokat követő magas színvonalú vitákat, - de a vidéki pedagógusoknak is elég lehetőségük lesz a szaktárgyukban való önművelésre, mert a Magyar Irodalomtörténeti Társaságban elhangzó előadások bizonyára nyomtatásban is meg fognak jelenni.

Minden egyes magyarszakos pedagógus jól tenné, ha a helybeli pedagógus szakszervezetben előadná a magyarszakos tankönyvekre vonatkozó

tapasztalatait, s közölné észrevételeit a könyvek tökéletesebbé tétele érdekében. A magyar irodalomtörténetnek nem szabad ezután annyira elszigetelődni a többi tudományoktól, főként pedig az étlettől, mint eddig.

Az irodalom a gazdasági, társadalmi és politikai viszonyok tükörképe, ideológiai vetülete, nem szabad tehát ebből az éltető összefüggésből kiszakítani. Minthogy pedig ennyire összefügg az életnek minden fontos kérdésével, ezért az irodalom a szó szoros értelmében közügy, amely mindig jelentős tényezője lesz a magyar nemzet sorsának.

Lukács György előadása után, bizonyára ennek az előadásnak a hatása alatt is, a Pedagógus Szakszervezet Oktatási és Kulturális Osztályának vezetője, Ágoston György bejelentette, hogy a fővárosban is, az ország minden vidékén is sürgősen irodalmi köröket szerveznek; mindenik körnek meglesz a felelős vezetője, s ez a hálózat egységes központi irányítás szerint az egész magyar társadalmat bevonja a magyar irodalmi kulturális haladás vérkeringésébe.

A kunhegyesi pedagógusok szakszervezete nem maradhat ki, nem is akar kimaradni az irodalmi nevelésnek és művelődésnek ebből az országos hálózatából. Meg fogjuk találni a módot arra, hogy a mi szerény

közreműködésünk se legyen fölösleges, hogy a közös nemzeti vagy építő tevékenységnek mi is hasznos előmozdítói lehessünk."

Befejezésül csupán annyit még, hogy a fenti gondolatokkal 1948. decemberében megnyitott s 1949. március 11-én befejeződött irodalmi szemináriumról Zsigmond Ferenc így emlékszik 1949. március 31-én írt levelében: "... Húsz előadást tartottam két csoportnak, tehát összesen negyven előadást, ezekért tíz forintjával négyszáz forint jár; a felét már kiutalta a vármegyei szabadművelődési felügyelő. A hallgatóknak nem kellett vizsgáznik; előadás-sorozatomban nem minősítették szemináriumnak. Így aztán hallgatóim hajlandók volnának továbbra is eljárni hozzám, de én egyrészt nem akarom 40 előadáson túlmenően igénybe venni az állam pénzét, másrészt, különösen a legújabb irodalomra nézve az én tudásom már nem felel meg a mai idők követelményeinek, a marxista esztétika szempontjainak."

* * *

Úgy vélem, az itt közölt szöveg tartalma is mindenkit meggyőz arról, hogy Zsigmond Ferenc a rá annyira jellemző, túlzott szerénységű zárszavai mennyire indokolatlanok voltak.

SZURMAI ERNŐ

Fotóművészettel a környezetvédelemért

Egy pályázat a szervező szemével

A környezetvédelem sajnos sokat emlegetett divatos fogalomná vált az utóbbi években hazánkban is. Lehetetlen ugyanis felelőséggel gondolkodó embernek nem látni, hogy életszínvonalunk, kényelmünk növekedését szolgáló technikai vívmányaink áldásos hatásuk mellett pusztítják, szennyezik természeti környezetünket. Az ipari eredetű és méretű környezeti ártalmak mellett komoly összetevője e jelenségnek a társadalmi méretű gondatlanság is.

Mivel alapvető szemléleti változás nélkül a legkörülményesebb és legszigorúbb jogszabályok sem képesek önmagukban elég hatékonyan gátat vetni az emberi környezet minőségi lerombolásának - és mivel ma már nem kisebb térről van szó, mint arról, hogy apáinktól örökölt világunkat gyermekeinkre úgy hagyjuk-e, hogy az értelmes emberi életre alkalmas lesz-e?

Ezért a társadalom minden szférájának és a saját posztján mindenkinek tennie kell a pozitív változás érdekében. A maga módján sajátos eszközeivel ezt a célt kívánja szolgálni egy nyolc évvel ezelőtt útjára indult szolnoki kezdeményezés is - a környezetvédelmi fotópályázat. 1979-ben Hídvégi

Péter fejében született meg a gondolat, hogy meg kellene próbálni egy országos környezetvédelmi tematikájú fotópályázat meghirdetésével. Az ötletet az adta, hogy a különböző fotós rendezvényeken igen sok környezet- és természetvédelmi témájú kép bukkant fel. Az ötletet tett követte: elkészült a pályázati felhívás tervezte, most már csak támogatókat kellett találni, akik erkölcsileg és anyagilag hajlandók voltak támogatni az ügyet. Szerencsére ilyenek is akadtak.

A Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ kezdettől vállalta a pályázattal járó jelentős szervezési tevékenység lebonyolítását, további országos és megyei hatáskörű szervek pedig anyagi áldozatvállalásukkal tették lehetővé, hogy a pályázat színvonalas, vonzó formában valósulhasson meg.

A két évenként megrendezett verseny három alkalommal /1980, 1982, 1984./ a magyar fotósokat ösztönözte arra, hogy a fotóművészet eszközeivel, láttató erejével mondjanak véleményt szűkebb-tágabb környezetük állapotáról. E pályázatok sikere, egyre növekvő színvonala bátorította fel a rendező szerveket arra, hogy 1986-ban és 1988-ban már nemzetközi jel-

leggel hirdessék meg a versenyt. Két évvel ezelőtt 20 ország 349 fotósa küldte el mintegy 1200 fotóját és diáját - képpé formált véleményét - e témával kapcsolatban. Már a két évvel ezelőtti kiállítás látogatói is meggyőződhetnek róla, hogy a tematika nemcsak alkalmas a nemzetközi meghirdetésre, hanem feltételezi is azt, hiszen környezeti ártalmak, a lég- és vízszennyezés nem ismerik és nem tisztelik az államhatárokat, így a problémák jelentős része országoktól függően azonos.

Az V. Nemzetközi Környezetvédelmi Fotópályázat tavaly negyven országba eljuttatott pályázati felhívásra 29 ország 487 fotográfusa reagált képei és diái beküldésével.

Az öttagú nemzetközi zsűri közel háromezer pályaműből válogatta ki a közönség elé került 130 fotót és 105 darab színes diát, amelyek 1988. június 4-től július 17-ig voltak láthatók a Szolnoki Fotógalériában.

A jelentős növekedés magyarázata a beküldött pályaművek és a résztvevő fotósok számát illetően valószínűleg a Fotóművészet Nemzetközi Szövetsége /FIAP/ védnökségének elnyerésében rejlik.

A figyelmes tárlatlátogatónak több dolog tűnhetett fel: a képek szerzői csaknem kizárólag negatív példákat mutatnak fel nekünk. Érdekes, hogy egymástól több száz, vagy esetleg több ezer kilométerre élő pályázók, egymásról mitsem tudva, azonos problémákat fogalmaznak meg hasonló módon.

Feltűnően sok alkotás foglalkozik az urbanizáció problémakörével - jelezve, hogy világszerte leginkább a városi emberek érzik nap mint nap saját bőrükön a civilizációs ártalmakat. Már a zsűrizés során is kitűnt és a bemutatott képanyag is tanúskodik róla, hogy sok országban másként - a nálunk köztudatban lévénél tágabban - értelmezik a környezetvédelem fogalmát.

Ez az oka és magyarázata, hogy a kiállítás néhány képe első pillantásra nem látszik a témához tartozónak. De láthattunk olyan alkotásokat is, amelyek az érintetlen természetet mutatták be, ezeknek is megvan a maguk funkciója a kiállítás egészében. Így szólt erről Tabák Lajos fotóművész megnyitóbeszédében: "Ez a kiállítás jól és elgondolkoztatóan láttatja velünk, milyen károkat okoz a tudatlanság, a felelőtlenség és a közömbösség."

Ugyanakkor mindannyiunk örömeire, néhány nagyon szép fotó szinte a követendő példa erejével mutat be megkímélt, üdítően ideális környezetet is." Közhelyszámba menő megállapítás, hogy a kiállítást az alkotók és a zsűri együtt hozzák létre. Igen felelősségteljes feladat hárult ezúttal is az öttagú bíráló bizottságra, hogy a közel háromezer műből a legnívósabb képeket válogassa ki úgy, hogy azok az esztétikai és tematikai követelményeknek is eleget tegyenek és a kiállítás összképe megfelelő arányokat mutasson.

E feladatnak csak a bírálati munkában és a tematikában jártas tagokból álló zsűri tud mara-

déktalanul eleget tenni. Csak gyors és biztos értékítélettel lehet annyi fotót a rendelkezésre álló két nap alatt felelősséggel elbírálni. Az 1986. évvel teljesen azonos bíráló bizottság Eugen Schober /Ausztria/, Arnold Umlauf /NSZK/, Vlastja Simoncic /Jugoszlávia/, Eifert János fotóművész és Hidvégi Péter környezetvédelmi titkár, a Jászkun Fotóklub vezetője ezúttal is kiválóan teljesítette feladatát. A zsűri két magyar tagja kezdetűl részt vesz a képek elbírálásában, az ő munkájuk biztosítja, hogy tendenciájában azonos elvek érvényesüljenek a pályázatok bírálatában.

A zsűri jó munkájának is köszönhetően a tárlat összképe változatos - a sokféle technikai eljárással és alkotói módszerrel készült képeken egy fontos közös vonás ismerhető fel - a fotósok érzékenysége a környezetvédelmi kérdések iránt és a téma felelős feldolgozása.

Általánosságban megállapítható a jelenlegi pályázatról, hogy sokkal kevesebb a túl direkt megfogalmazású kép, mint az a korábbi alkalmakra jellemző volt. Az alkotók nem önmagukban a hatalmas füstfelhőkkel, szennyezett vizekkel, vagy riasztó szeméthalmokkal próbálnak hatni ránk, hanem a fotóművészet eszköztárából kölcsönzött megoldásokkal - leggyakrabban montázzsal - fogalmazzák át a primér látványt, így áttételesebb, de egyben általánosabb érvényű alkotásokban közlik velünk mondanivalójukat.

A magyar Nagy Péter, a szovjet Alexander Suprun, vagy az osztrák Chris Hinterobermaier - hogy

csak a díjazottak közül ragadjak ki néhányat - egyaránt a montázs eszközeivel formálják meg kompozícióikat, de mégis mindhárman más-más, csak rájuk jellemző egyéni hangvétellel. De sokkal egyszerűbb eszközökkel is lehet igen jó képeket készíteni. Erre jó példa Peterman Károly /Magyarország/ "Furcsa táj" c. képe, melyen két fa és két emberi alak árnyéka a főtéma és a kép szélén - legelősebb kompozíciós szabályt felrugva - egy valódi fa fele látható. Egyszerre figyelmeztet ezzel az egyensúly felborulására és vetíti elénk a szomorú jövőt.

Hasonlóan egyszerű fotográfiai eszközökkel készítette hatásos, drámai hangulatú képeit Olichwier Andrzej /Lengyelország/. A belgumi Diana Carlo azon kevesek közé tartozik, akinek a beküldhető négy képéből három falra került. "Tünemény" című lehelet finom lágyszerű fotóján egy szép erdőrésztlet közepén egy légiés nőalak áll mintegy az érintetlen természet megszemélyesítőjeként. Másik két fotóján ugyanezt a nőalakot egy XXI. századi sivár építészeti környezetben arcán maszkal látjuk viszont. Lehetne még sorjázni a példákat a tárlat 130 képéből, de szükségtelen, mert bár ahány szerző, annyi megközelítési mód és vizuális megoldás, de a képek mondandójának végkicsengése azonos; a természetért, az emberi környezetért és benne magáért az emberért való aggódás és az ijesztő jövő elénk vetítése.

Csupán a kevés színes kép közül a kiállítás záróképeként mentőül választott Elsie Hedst-

röm /NSZK/ "Életközösség" c. alkotásáról szeretnék még szólni. A fotográfusnő visszatérő főmotívuma egy grafitiszürke, durva szemcsézetű emberi kéz tölti ki a teljes képfelületet. A kéz két ujjá között egy kicsi élénk zöld növényi csirát tart. A mementőerejű mű azt sugallja nézőjének; "Ember, kezében a természet sorsa, s vele együtt a saját jövőd is - gondold meg mit teszel!"

Külön öröm számunkra, hogy az erős nemzetközi mezőnyben a hazai fotósok igen jól szerepeltek. A kiadott 17 díjból négyet magyar alkotó nyert el. Nagy Péter a FIAP aranyérmét kapta /két évvel ezelőtt is ő volt a pályázat első díjasa/, Szalánczy Béla pedig a FIAP ezüstérmét nyerte el.

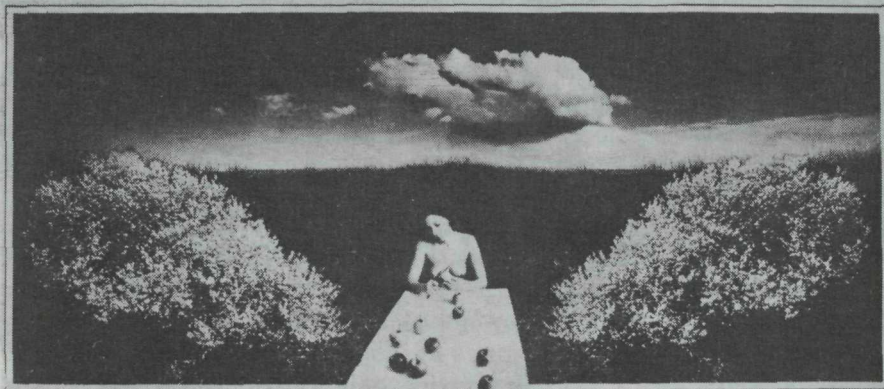
Ezen kívül a különdíjak közül is kettőt honfitársaink, Horányi József és Katona Bálint érdemeltek ki. A zsűri egyöntetű véleménye alapján az idei pályázat diakategó-

riája lényegesen színvonalasabb a két év előttinél, amit önmagában az is jelez, hogy pontosan harminccal több diát fogadott el bemutásra és nyolc díjat ítelt oda a színesdiák szerzőinek. Számunkra azonban elsősorban a képanyag a fontos.

Pályázatunk specialitása, hogy a bemutatásra elfogadott képanyagot a szerzőktől megvásároljuk és a kiállítást vándoroltatjuk, hogy minél szélesebb körben és minél tovább töltsse be hivatását, az agitációt.

Meggyőződésünk ugyanis, hogy a legjobb képek - és nemcsak a díjazottak - figyelmeztetnek, elgondolkoztatnak, vádolnak és mozgósítanak, - teljesítve ezzel a pályázat alap gondolatát - hogy a fotó dokumentáló és a művészet motiváló erejével szolgálják a szemléletformálást, az emberi környezet védelmében - mindannyiunk érdekében.

KOLOZSI SÁNDOR

Padrul Leonid /Szovjetunió?: HOL VAN ÁDÁM?

Nemzetközi visszhangok

A Szolnoki Kodály Kórus sikerei

A szerzőkben általában felmerül a gondolat, ha írni kívánnak egy meglehetősen ismert csoportról, dologról, jelenségről, hogy vajon tudnak-e újat mondani, tudnak-e az olvasóval olyan információt közölni, amely esetleg megerősíthet egy korábbi hiedelmet vagy egy ingatag hírt? Meg aztán azon is elgondolkodhatnak a tollforgatók, hogy vajon kell-e felfedezniük kulturális életünk reflektorfényben lévő együtteseit? A befutott csoportok esetében ugyanis már régesrég a múlté az úgynevezett "heuréka" öröm, de valami értékes plusz csak-csak akad a tarsolyban.

Nos, a Szolnoki Kodály Kórusnak nincsenek különösebb titkai. Ami történik az együttes házatáján, arról többnyire tájékozódhatnak - hosszabb-rövidebb hírekben, tudósításokban, kritikákban - az újságolvasók. Mégis időnként fokozottabban rájuk kell irányítani a figyelmet, hogy tudjuk, ismerjük; hol is tartanak napjainkban, milyen eredményeket érnek el. Ma

Gyertyafényes hangverseny a Széchenyi lakótelepen

már ugyanis teljesen természetesnek vesszük, hogy egy élvonalbeli kórus öregbíti a város, a megye hírnevét szerte az országban, s egy idő óta Európában is. Pedig ugyancsak hosszú út vezetett addig, amíg a Kodály Kórus nevét nemcsak idehaza, hanem e félteke számos országában is megismerték.

Rövid történeti előzmény: az 1922-ben alakult jogelőd, az Iparos Dalkör hagyományteremtőnek bizonyult az akkori megyeszékhelyen; eredményekkel magukra vonták a kóruszene barátainak figyelmét. Így vált szinte törvényszerűvé, hogy a jó alapokon nyugvó, tehetséges csoport munkáját a második világháború gyötrelmei sem vághatták ketté. Megtorpanások persze tagadhatatlanul voltak, hiszen egy kórus életében óhatatlanul bekövetkezhetnek kisebb-nagyobb hullámvölgyek, de ilyen esetekben sokat segít a megújulás szándéka. Lehet, hogy nagy szavaknak tűnnek, de kétségkívül igaz: a kor követelményeihez kellett igazodnia a kórusnak 1957-ben is, amikor a szolnoki Áfész "védőszárnyai" alá kerültek. Húsz évvel később a Pedagógus Szakszervezet is fenntartó lett, majd 1981-től a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ is.

A nyolcvanöt tagú kórus zömmel pedagógusokból, alkalmazottakból, munkásokból, műszaki értelmiségiekből áll, olyanokból, akik valamilyen szövetkezeti tagok, és akiknek az éneklés inkább csak hobbijuk. Ennek ellenére a hazai és nemzetközi versenyeken olyan sikereket értek el, amelyek méltán alapozták meg jó hírüket, tekintélyüket, s juttatták őket a "hangversenykórus" megtisztelő címhez. A háromszoros Kiváló Együttes kitüntetéssel büszkélkedő kórus az elmúlt években 1-2. helyezést ért el az olaszországi Pescarai Nemzetközi Kórusversenyen, 4-et az angliai Llangolleni Kórusversenyen. A jugoszláviai Nisi Fesztiválon pedig fesztiváldíjat nyertek. Több nagyszerű hangversenykörutat tettek Európában; ellátogattak Lengyelországba, Finnországba, Csehszlovákiába /többször/, Nyugat-Berlinbe, az NSZK-ba, Olaszországba /mindkét országban szintén többször/.

Hazajövetelük után megmérettetések, sikereik visszhangja elvélve jutott el a kóruszene rajongóihoz. /Ennek persze többnyire az az oka, hogy a hazautazást követően még nem áll azonnal rendelkezésre a külföldi sajtókritika./ Most azzal próbálkozik meg e sorok írója, hogy csokorba gyűjti néhány kiemelkedően sikeres külföldi út /olasz, nyugat-német/ visszhangját. A güterslohi Neue Westfälische például ezt írta: "A szent Lucia plébániatemplom a magyarországi Kodály Kórus koncertjének színtere volt. Sok zenebarát, egy jól megtöltött középhajó volt az eredmény; ennyien éltek a ritka alkalommal, hogy ezt a jónévű és sokszorosán kitüntetett kórust élvezzék. Az aratási koszorú alatt helyezkedett el a kórus, a férfiak egészen feketében, a hölgyek egységes népi hímzéssel díszített fehér ruhában. Rendkívül hangulatos kép volt. Az első részben a vendégek Viadana, Bach, Schütz, Victoria és Handel-műveket adtak elő - minden bizonnyal a vendéglátó ország iránti üdvözléssel. Különösen Handel Messiásából a Halleluja aratott nagy sikert. A kórus erőssége egyértelműen az egyes hangok harmóniájában, a precíz váltásban van, valamint a dinamikában, a tem-

póban, hang-
erősségben és
a zenében va-
ló nagy öröm-
ben - ezt su-
gallták a hall-
gatóknak.
Azt lehet
mondani,
hogy nagy le-
hetőségeik
vannak bizo-
nyos kórus-
művek in-
terpretálásá-
ra, de a
Bruckner
Ave Mariájá-

A fáradhatatlan karnagy, szervező: Buday Péter /Fotó:

val valóban az volt az ember benyomása, hogy itt olyan énekesek vannak, akik különleges érzéssel és mérhetetlen nagy temperamentummal adják elő a műveket.

A középső és utolsó részben az énekkar Rigó Éva és Buday Péter vezetésével, a kórus névadójának, Kodály Zoltánnak a műveihez fordult. Kodály a jelenkor ismert magyar komponistája, az egész világon sok kórus névadója. Egy nemzetközi Kodály-fesztiválra, amelyet a kórus néhány hét múlva rendez Szolnokon, többek között Hamburgból is odautazik egy kórus. Különösen a női hangoknak van lehetőségük a Kodály-művekben, hogy tehetségüket és tudásukat bizonyítsák. Gyakran előfordulnak pianó részek, amelyek a hangi diszciplinára és egybeforrottságra vonatkoznak, ezekkel nagyszerűen bírkóztak meg. Kodály művei gyakran az adott korhoz szólnak, így például az 1943-ból való Szép könyörgés című mű, amelyben a tomboló háború örültsége ellen szólal meg.

A koncert abszolút csúcsa volt Szokolay Sándor Cantate Domino című műve. Ezt a darabot - az egész koncertre fogékony, lelkes közönség - nagy tetszéssel fogadta, és a kórust csak a ráadás után engedte el." /1985. október 14./

A paderborni Neue Westfalische képes beszámolólt közölt hasábjain: "Hogy az emberi hang milyen lehetőségeket rejt magában, ha mint hangszert használják, és hogy a kóruséneklésben ezzel majdnem zenekari hatás érhető el, magmutatta a magyar városból, Szolnokról érkezett Kodály Kórus. Koncertjük első részét túlnyomórészt egyházi kórusmuzsika képezte, többek között Claudio Monteverdi, Heinrich Schütz, Orlando di Lasso, Anton Bruckner és Georg Friedrich Handel műveit hallgattuk, míg a második rész inkább népi jellegű volt... A koncert ezzel olyan igényt támasztott, ami a mai nézőkkel szemben nem mindig lehetséges. Minden egyes hangnak a virtuóz mozgékonyasága /Buday Péter és Rigó Éva egzakt beta-

nítása/ mindenki számára érthetővé tette a zenét. A jelentéktelen gyengeség, amit a Handel Messiásából énekelt Hallelujában a férfihangok mutatnak, ebben a nagyszerű összteljesítményben alig esik latba. Különösen kimagaslóak voltak a szopránhangok... A kórus annyira egybeforrott volt, hogy csak két mű volt hangszeres kíséretű...

A nyolcvan énekesnő és énekes által nyújtott program a publikum minden várakozását beváltotta, és bebizonyította, hogy ez a kórus versenyképes."

A Westfälische Volksblatt a következő kritikával nyugtázta a szolnokiak vendégszereplését /részletek/: "A dinamika kérdéseiben nagy gondosság, a frazeológiában és artikulációban olyan művészi előadásmód jellemezte a kórust, amely csengő kiegyensúlyozottságához és áttekinthetőségéhez vezetett - főképpen a női hangok esetében... Egyedülálló benyomást tett Bruckner Ave Maria és Handel Messiásából a Halleluja előadása. A tenoroknál és a basszusnál hiányzott az a csengő hang és intonációs biztonság, amely ennek az ismert kórusműnek az előadásához szükséges. Annál inkább hatott a kontrasztban gazdag elevenség, amellyel a kórus a jelen egyházi zenéjében szokatlan Bárdos, Szokolay és Kodály-műveket felfogta... Az est második része a magyar világi kórusmuzsika jegyében zajlott le.... A Szolnoki Kodály Kórus nagyszerű előadásában a Mátrai képekben összeolvadt csengés és ritmus a népzeneből és a XX. század sajátos zene nyelvéből gyúrt eleven egyveleget jelentett. Az Este énekelve, a német nyelven előadott Minden madár itt van már és Kodály szép hangzású Esti dala újból aláhúzta a női hangok csengő anyagát, ugyanakkor a ritmus precizségét is, valamint a kórus zenei frissességét, amellyel közvetlenül a hallgatókra hatott. A zene népeket összekötő nyelve itt érezhető volt."

A néhány taláalomra kiragadott kritika egyöntetűen jelzi, hogy a Szolnoki Kodály Kórusnak fölöttébb jó híre van az NSZK-ban. De idézhettünk volna olasz, lengyel, cseh, észt, stb. kritikából is, a végeredmény ugyanaz: a nemzetközi kóruséletben az utóbbi években - elsősorban Buday Péter, Rigó Éva és Vajna Katalin karnagyok, no és persze a kórus tagsága munkájának köszönhetően - egyre rangosabb helyet vív ki magának a szolnoki együttes. Talán nem véletlen, hogy a közeljövőben, egészen pontosan 1989. júniusában ismét egy finnországi hangversenykörútra hívták meg a kórust. De addig még koncertet adnak többek között Budapesten a Nemzeti Galériában, a Széchenyi lakótelepen, majd tavasszal a Magyar Rádióban. Házigazdái lesznek a Kodály Kórusok III. Nemzetközi Kórusversenyének és az Országos Szövetkezeti Kórustalálkozónak.

A sűrűsödő programok azt mutatják, hogy a jövőben - csakúgy, mint a múltban - a Szolnoki Kodály Kórusra mint a megye első számú együttesére fokozott felelősség vár a kóruskultúra értékeinek megőrzésében, ébrentartásában és átmentésében. Átvitt értelemben pedig szűkebb pátriánk kulturális hagyományainak ápolásában, s az értékeremtésben.

JURKOVICS JÁNOS

Az az egyetlen egy csillag...

1

A csillagokra várt, mint minden este... Igaz, képtelenségnek tartotta, hogy valamelyik egyszer is meglátogatja, de - mivel egyszerű halandó volt e földön - hitte, hogy erőt ad neki ez a várakozás. Mostanában nem nagyon hitt másban. Ez a várakozás volt egyetlen reménye. Pedig nem nagyon mondhatta magát öregnek. Néha már kezdte számlálgatni az X-eket, de nem ez a számlálgatás döbentette meg olykor-olykor, hanem az, hogy a hite, az oly nagyon hitt hite elhagyta. Nem volt istenhívő. A világban, a maga erejében, az emberekben hitt. S egyszerre csak ez a hite hitetlenségévé lett.

Szüksége volt valami erőre. Ezért várt a csillagokra minden este. Bennük remélte, hogy talán egy, ott fenn a fénylő égboltról megérinti őt, a szívét, s felrázza. Valamelyik erőt önt belé, hiszen sokat hallott az igazi nagy öregekről, a csillagok erejéről...

2.

Ezen az estén is erre várt... Pedig látta, hogy nem sok reménye lehet: hófelhőket kavart a szél, s a csillagok hűtlenek maradtak hozzá. Nem akartak felfényleni az égbolton. Fázósan siettek a felhők mögé. Talán ők is egy kis melegséget reméltek, mint ő. Szerette volna, ha mellette vannak. Dehát a

csillagok nagyon messze voltak, a havat hozó felhők is, nem érthette el őket. Csak gondolatai szálltak fel, remélve, ha már a csillagok nem jönnek le hozzá - legalább az az egyetlen egy - akkor talán gondolatai feljuthatnak oda, s megölelhetik azt az egyet, amely erőt öntene az ő elárvult szívébe...

3.

Mert árva volt, bár éltek az övéi, de tőle messze. Olykor látták egymát - eltelt néha három-négy, vagy még több év is, de a rövid találkozásokon kívül nem nagyon jöttek össze. Tudták egymásról, hogy egyikőjük itt, a másik ott, a harmadik és a többi imitt-amott éli életét, de mindegyiknek meg volt a maga családja, gondja: igazgatták a keréknyomba szabott életüket. Ő ebből a nyomból már gyermekkorában is ki-kisiklott. Nem illett oda.

Eleinte ugyan nagyon erőlködött, hogy hozzájuk tartozzon, de idővel látta, hogy ez nem megy. Más volt, mint ők. Már kezdetben is. S ahogy múltak az évek, egyre távolodott tőlük. Maradtak a ritka, rövid találkozások. Ilyenkor szó nélkül is méregették egymást. Talán még a gyerekkori emlékek is előjöttek, kinek-kinek a maga módján, de ezekről az érzésekről nem beszéltek. Nem nagyon tudtak érzelmeikről beszélni. Megkegyelmedett emberek lettek: a nők és a férfiak is...

4.

Ilyen, kívülről megkeményedett ember lett ő is - de bent, a szívében nagyon vágyott egy kis melegségre. - S ha nincs ember - gondolta, hát legyenek csillagok, akik megmelegítik a szívét. De azok most nem nagyon akarták ezt. Inkább még messzebb kerültek tőle a hideg januári szélben... Most vette észre, hogy öreg este lett már. Lehúlt körülötte a levegő. Fázósan húzta össze magát. Kinézett az ablakon: hátha valamelyik hűtlen csillag meggondolja magát, előjön a felhők mögül, lejön hozzá, becsenget, s a szívébe költözik erre az éjszakára... De sem a csillag nem jött, sem a felhők nem akartak még havazni, csak a szél kergette őket. - Talán holnap - gondolta. Nem lehet nem igaz, amit az öregek meséltek neki, valamikor régen, a csillagok erejéről - vélte, s visszaült a még némi meleget adó kályha mellé.

5.

A virágok pedig ott ültek a szoknyáján és várták, hogy rájuk mosolyogjon. Szerette ezeket a néma virágokat: szép, színesek voltak, de mintha megfáradtak volna a várakozásban. Ritkán szaladt mostanában mosolyra a szája. Pedig a virágok türelmesek voltak: vártak minden alkalomra s hálásak lettek, ha csak a mosoly apró fénye is megjelent a szemében. Ilyenkor mintha élénkebben virítottak volna, megfürödve az ő boldog vagy kesernyés-keserű mosolyában. Az utóbbiból volt több,

mert mellékvágányon vesztegelt. Egy ideig fővágányon futott vele a vonat, s aztán hirtelen a mellékvágányon találta magát. Pontosan akkor, amikor hite volt mindenben... Pontosan akkor, amikor a legtöbbet adta magából, mind a munkában, mind a magánéletben... Ez emésztette a legjobban. Ebben a vívódásban benne volt minden: a valahol elhibázott élete, az a sok-sok gyötrődés, amit másokért vállalt és élt át.

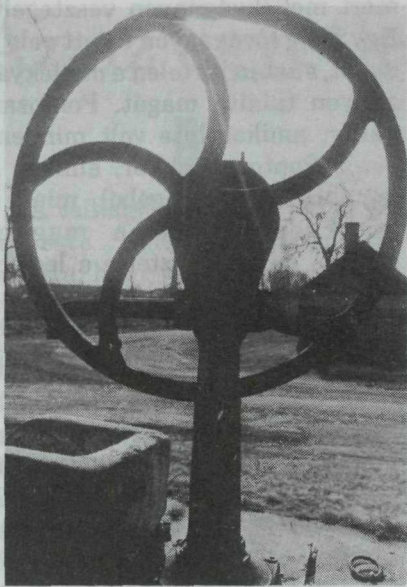
- S mit kapott érte? Mi lett vele? - Mi történt vele abban a száguldásban, amely egyszerre csak minden átmenet nélkül véget ért?

Nem volt közben fékezés, hogy előre tudhatta volna: állomás következik, jó ha kiszáll, mert nem érvényes tovább a jegye... Ebben a hirtelen megrekedt száguldásban szakadt meg a hite. S egyszerre csak erőtlenné, nagyon erőtlenné érezte magát. Eltört benne valami...

6.

Akkor történt benne ez a törés, amikor azok, akikben a legjobban hitt, hagyták és előidézték, hogy mellékvágányra fusson vele a vonat! Minden fékezés nélkül. Ha lett volna fékezés, észbe kaphatott volna: nincs szükségük az ő odaadó szeretetére, a beléjük vetett hitére. Nincs szükségük arra, hogy feláldozza magát értük.

Az ő nagy tévedése volt mind ez az érzés. Magas hőfokú hitében nem vette észre, hogy az ő mássága, tudása, kitartása nehezebbé van

A KÚT/Tarpai Zoltán felvétele/

azoknak, akiket fel akart emelni, akikért tenni akart valamit. Nemcsak valamit. Mindent! Utólag döbbsent rá: nem jöttek össze a dolgok, hiába akarta. Ők is kellett volna hozzá, nemcsak ő... S ettől kezdve nagyon fázott a lelke...

7.

Nem merte elárulni azt a titkát, hogy didereg benne a lélek. Pedig már új helyre került, új emberek közé: egyikőjük ezt, a másikőjük azt a tudományát "bűvölte".

Ő is más területen végzett kutatómunkát. De a régiek! S az újak? Az újak talán megmosolyogták vagy nem is igen értették volna, ha a csillagokra váró estéket említi nekik. Vagy azt, hogy erőt akar

meríteni abból a csillagból, amely meglátogatja őt, visszahozza a hitét. Talán azt sem igen értették volna, hogy milyen mellékvágányról kellene neki visszajutnia a fővágányra?... Mert ott, félretéve, hamarosan megfagy...

8.

Megcsörrent mellette a telefon. - Halló, Te vagy az? - Igen, én... /Megütötte a szívét a régiek közül jól ismert hang./ - Csak hogy otthon vagy! Napközben többször kerestünk, de nem találtunk benn a munkahelyeden.

Mondták, ma nem dolgoztál, talán otthon megtalálunk... - ... - Tudod, szükségünk lenne több dologban a meglátásodra, a véleményedre. Szükségünk lenne tanácsaidra és főleg Rád... - ... - Hallod, mit mondok? ...Halló!...Elég rossz ez a vonal... - Igen, hallom,...és... - És még csak annyit, hogy feltétlen keresni fogunk személyesen is! Minden jót Neked az új évben... - Neked is és a többieknek is...Kattant néhányszor a telefon, megszakadt a vonal. Letette a telefonkagylót. Ránézett az órára. Későre járt. - El kellene húzni a sötétítőfüggönyt, hátha esik már a hó - gondolta. Felállt, s az ablakhoz ment. A szavak még mindig ott bújkáltak a fülében. S aztán, egyszerre csak megindultak lefelé, a szívéhez... Kinézett az ablakon. A csillagokat most már egészen beburkolták a felhők. Havazott. De az az egyetlen egy csillag, amelyre várt: elindult feléje...

KOZÁKOVÁ RADNAY MÁRIA

TUDOMÁNYOS ÉLET

A Jászkunság kutatása '88

Tanácskozás Szolnokon a Tudomány és Technika Házában 1988. december 2-3-án

Másodszor került sorra Szolnokon "A Jászkunság kutatása" elnevezésű konferencia kétnapos ülészsaka. Amikor a két megye, Bács-Kiskun és Szolnok több évi előkészítés után kidolgozta az egykori Hármaskerület területén folyó kutatások rendszeres és összehangolt tervét, szükségesnek látszott egy fórum megteremtése is, amelyen - háromévenként - találkozhatnak a különböző szakágak kutatói, s beszámolhatnak eredményeikről.

1985-ben Kiskunfélegyháza adott helyet a Városi Könyvtár patinás épületében a konferenciának, s ekkor több szakterületen sikerült az utóbbi évtizedek kutatási eredményeit felmérnünk. A Szolnokon megrendezendő ülészsak bővebb, de kevésbé átfogó témájú előadásokat kínál több szakterületen.

Az eltelt három év sok újat hozott, de kardinális kérdésekben természetesen nem lehetett lényegesen előre lépni ennyi idő alatt. A részeredmények közreadása, új kutatók fellépése a jellemző. Van azonban egy pont, amiben várakozásteljesen új a szolnoki ülészsak: itt lépnek színpadra először azok a szovjet kutatók, akik a Kaukázussal, ezen belül is a jászok és kunok ott élő rokonnépeinek kutatásával már évtizedek óta foglalkoznak. A személyes kapcsolatfelvétel a Damjanich Múzeum és a Jász Múzeum régóta alakuló tudományos együttműködésének fontos állomása, s remélhetőleg - az oldódó nemzetközi légkörben - később az összehasonlító kutatások területén is gyümölcsöző eredményeket hozó széleskörű együttműködés kiinduló pontja is. A konferencián elhangzott előadásokból adunk közre szerkesztett válogatást.

TÓTH JÁNOS - TÓTH MARIANNA

ADATOK A JÁSZOK

ETNOGENEZISÉNEK KÉRDÉSÉHEZ

Valamely nép, népcsoport eredetét, származását kutatva időben és térben meglehetősen messzire, a lehető legtávolabbi pontig kell visszanyúlnunk, amikor talán önálló népként még nem létezett, hanem más népekkel együtt, azokkal átmenetileg szoros szövetségben, elválaszthatatlan egységben élt. A jász nép származásáról, korai történetének egyes szakaszairól meglehetősen nagyszámú közlemény, tudományos kutatási eredmény, vegyes értékű írás halmozódott fel mintegy másfél évszázadnyi idő

során. Bár a korábbi publikációk jelentős része a témát illetően sok esetben téves utakon jár, mégis sok értékes adattal, gondolattal gazdagítja a későbbi történeti kutatásokat.

A jász nép kialakulására, korai történetének vizsgálatára aránylag még csak rövidebb ideje, mindössze néhány évtizede fordíthatott határozottabb, összpontosítottabb figyelmet a tudományos kutatás. Az iráni származást feltételező korábbi elméletek fontos bizonyítéka, a jász nyelvemlék, szójegyzék megtalálása és publikálása /NÉMETH Gy. 1958/ lényeges segítséget jelentett a hazai és a szovjet kutatók számára egyaránt a további kutatások helyes nyomvonalának követéséhez, de támaszpontul szolgál a különböző korábbi publikációk egyes szörvány-adatainak értelmezéséhez is.

A jász- oszét- alán történeti kérdéseket érintő hazai és szovjet kutatók eddigi eredményei, olykor nehezen elérhető publikációk adattöredékei segítenek abban, hogy kísérletet tegyünk egy rövid áttekintés felvázolására, amelyben a jász nép őshazájának tekintett "Kang-Kü" birodalom és népei sorsának alakulását próbáljuk nyomon követni térben és időben a jászok magyarországi betelepülésének feltételezett időszakáig, a 13. század elejéig.

E vázlatos adatközlés forrásai talán arra is alkalmasak, hogy ráirányítsák a figyelmet néhány korábbi, vagy nehezebben elérhető publikáció egyes részleteire, jegyzeteire, amelyek a további kutatómunkához serkentő gondolatokat ébreszthetnek, újabb szempontokat nyújthatnak.

HORGOSI ÖDÖN

AZ OSZÉT-JÁSZ NÉPNÉV EREDETÉRŐL

A jász népnév eredetét hosszú ideig mítosz és legenda, valamint tévedések vették körül. Fodor Ferenc így nyilatkozik erről: "Aligha volt a magyar földnek meg egy olyan népe, amelynek a neve, eredete olyan sok vitára adott volna alkalmat, mint éppen a jászoké. Mi ez a nép, honnan kapta nevét, honnan jött, több mint másfélszázada kérdezik már a történelem a nyelvészet és a néprajz kutatói, nemcsak a hazaiak, hanem mások is."

Előadásunkban csak a népnév kérdésével kívánunk foglalkozni: a hibás nézetektől /pl. 'jazig'/ a romantikus és népetimológiás "íjes, íves, íjász" véleményeken keresztül, míg eljutott a tudomány a szláv eredeztetésig, Melich János korszakváltó publikációjáig. Melich ott tévedett viszont, amikor a magyar 'jász' szót délszláv eredetűnek mondta, habár hangoztatta, hogy a szó maga orosz eredetű. Melich véleménye került be Bárczi Géza Szófejtő Szótárába is. Kniezsa István "A magyar nyelv szláv jövevényszavai" című monográfiájában vitába száll Melichnek a szó eredeztetésével kapcsolatos véleményével, s bizonyítja orosz eredetét.

Későbbiekben nyelvészeink /pl. Bárczi Géza is / ezt a véleményt fogadják el. A történelmi és nyelvészeti tények bizonyítják az alán, aasz, jász szavak összefüggését, és az utóbbiak etimológiai kapcsolatát vitathatatlanná teszik: a magyarországi jászok magukkal hozták az ugyanarról a töről fakadó osz /-ebből az oszétok neve/ aasz nevet, ahogyan az oroszok illették ezt az iráni eredetű kaukázus népcsoportot, amely a kunokkal együtt hazánk területére költözött a mongol-tatártámadás előtt.

VILEN UARZIATI

HAGYOMÁNYOS ASZTALKA /fyng/ AZ ALÁN-OSZÉT MITOLÓGIÁBAN

A hagyományos-mindennapi kultúra valamennyi tárgyának megvan a maga gyakorlati és szimbolikus sajátosságai és potenciálisan lehet őket használni mint tárgyakat és mint jeleket. A tárgy, amelyet rendszerint hétköznapi céllal használnak, rituális kontextusában megváltoztatja szemantikus státusát. Az anyagi tárgy alkotója világnézetének hordozója lesz és mint a kultúra tényezője magában foglalja a gyakorlati, szemantikai és esztétikai funkciókat is.

A mai emberekhez képest a hagyományos társadalomban élő embert jóval kevesebb tárgy vette körül. Ezeket azonban hosszabb ideig használta aktívan, azok több nemzedéken át szolgáltak. Az ember és anyagi környezete: a ház, az eszközök, fegyverek, szorosabban összekapcsolódtak, majd hogy nem személyes viszonyt fejeztek ki. A kultúra ilyen tényezőinek egyike a fyng, egy kis, alacsony, kerek, háromlábú asztalka. Az oszét-alán lakás enteriőrjében és a szomszéd kaukázusi népeknél ez változatlan elem volt.

Az asztalkát a közös étkező ásztal elé állították, étkezés után a falra akasztották, ami feltehetően a nomád életmóddal való genetikus kapcsolatra utal. Maximálisan három emberre méretezték. Ez álló étkezési forma volt, innen van a mai oszét nyelvben az asztal, étel, vendéglátás jelentésingadozás. Az elnevezés indoeurópai eredetű. Ennek az asztaltípusnak ősi voltárról beszélnek az antik idők írásos forrásai, valamint az Észak-Kaukázus régészeti feltárásai. Szórványosan megmaradtak Oszétiában egész napjainkig a magasabb négylábú asztalok konkurrenciájával szemben is.

A folklorban a hagyományos életmódnál, sőt még napjainkban is, a fyng értelmezése társul a szentség fogalmával. Az asztalka legrégebbi fajtái alacsonyabbak és kisebbek, később - magasabbak és nagyobbak lettek, amiben az újabb idők magasabb asztalainak hatása fedezhető fel. Ugyanakkor valamennyi kerek formájú és a teher elviselése érdekében szétterpesztett, három lábú a formájuk.

Ismeretes, hogy a számok és a geometrikus figurák meghatározott mágikus és erkölcsi jelentőséggel rendelkeznek. Az ókorban és a középkorban

ezeket a kozmosz és a világ harmóniáját magyarázó lényeknek tekintették. A hármas szám az indoeurópai és részben az oszét mitológiában megkülönböztetett helyet foglal el, amit a középkor számvilágában még külön megerősít az a tény, hogy ekkor a szentháromság eleven szimbólum.

Az étel elfogyasztása és a vele kapcsolatos különféle cselekedetek már régen is lehetőségként szolgáltak az isteni erőkkel való kapcsolatteremtés re. Mindenek előtt - az étel felszolgálása ajándék vagy áldozat a mitológikus hősök felé. Ilyen értelemben a fnyg áldozati oltár, amit régészeti ásatások is alátámasztanak. Az oszétek fontos rituális étele a mai napig a gabona lisztből sült, sajttal töltött három kerek pirog és az áldozati állatrendszerint bárány, vagy borjú - néhány fontos része. A hagyományos asztalon feltétlenül ott van a főtt fej, nyak, farok, vagy lábak.

Az étel megnevezése tükrözi az alapvető háztartási eljárásokat és lehetővé teszi, hogy megítéljük az ősi alán-oszét ideológiai elképzeléseket. Az ételeket állatok termékeiből, húsából készítették, szakrális tulajdonságokkal ruházták fel és az asztalkán sajátos szemantikus jelentésükkel együtt adták fel.

Három pirog rituális folyamatba kapcsolva mitológiai környezetet teremtett: a három kozmikus szférát; az eget, a földet és a föld alatti világot. Ez az ősi struktúra tükröződik a nagyszámú indoírán analógiában és megőrződött az oszét-alán eposzban és mitológiában is.

A legidősebb által a szent patrónusokra mondott felköszöntő beszéd után a pirogot keresztalakban vágják fel. Megkapjuk a klasszikus hármas és négyes számot. A hetes szám a béke és a harmónia ősi értelmezése. Ez két tényező: a szellemi és a testi szövetsége. A pirogot vágás közben tilos elfordítani. Halotti asztalnál csak két pirog van. A mitikus gondolkodás feltételezte a halott lelkének és testének átvándorlását az alsó és a felső világba. A szemantikai elemzés lehetővé teszi, hogy megfogalmazzuk: a hagyományos asztalnál a világnézet struktúrájának modelljét látjuk, amelyet nem befolyásolnak a személyes mozgások és események.

Szemiotikai jelentésűek az áldozati állat részének nevei. Ezeket csak a legidősebb személy, a rituális asztalt irányító öreg adhatja tovább. Ezek szimbolizálják a tudást, az erőt és a gazdagságot. Ezekben testesül meg az indoírániai elképzelése a három szociális funkcióról: a vallási-egyházi; a háborús és a hétköznapi funkciókról.

Feltételezhető, hogy a fnyg a maga kultúrtörténeti gyökereivel az indoírán, szélesebben indoeurópai hagyományokhoz kapcsolódik. Gyakorlati és szemantikus funkciója alapján az alán-oszét objektivizálódott tényként tekinthetjük. A három funkciós struktúra jelen volt az oszét társadalom rendszerének koreográfiájában, amit ezek a következtetések is igazolnak. Ez ad lehetőséget annak a véleménynek az alátámasztására, hogy a kaukázusi népek életében az analóg asztalok az alán-oszétektől erednek.

Bellon Tibor:

Legelők és legeltetési rend a Nagykunságban a XVIII-XIX. században

Az alföldi gazdálkodást a középkortól fogva az árutermelő állattartás határozta meg. A Jászkunság ebben a termelési rendszerben kiemelkedő szerepet játszott. Györffy István úgy fogalmazott, hogy a jószág volt a jólét és a vagyon fokmérője ebben a társadalomban. Évszázadok során alakult ki a közösségi érdekeket képviselő legeltetési rend és annak intézményrendszere. A nagykunsági mezővárosok gazdálkodásában jól kitapinthatóak ezek a rendszerszerűen működő mechanizmusok.

A török idők alatt megritkult településhálózat a Nagykunságban nagy határok kialakulását tette lehetővé. A XVIII. századra hat település maradt, illetve éledt újjá. Az elpusztult falvak határait hozzácsatolták azokhoz a településekhez, amelyek védelmet nyújtottak a földönfutókká lett lakóknak. A megnövekedett határokon legeltető állattartást folytattak, szénát kaszáltak, és csak annyit szántottak fel, amennyi a kenyérnek való gabona megtermeléséhez szükséges volt.

A legeltető állattartásnak tájunkon kedveztek a természetföldrajzi viszonyok is. A Nagykunságot a Tisza vize két oldalról is mosta: Keleten a Hortobágy árján jött le a Tiszalók térségében partját hagyott víz. Nyugaton a Mirhó foknál, Abádszalók térségében indult bolyongó útjára az ár. Délen pedig a Berettyó Sárrétje, a Nagysárrét terpeszkedett. Ezekre alapozva lehetett több-kevesebb biztonsággal megszervezni a legeltető állattartást.

A vizsgált időszakban a víznek meghatározó szerepe volt a gazdaságok életében. Az elmúlt esztendőben Kisújszálláson egy tudományos tanácskozás ezt a kérdést boncolgatta több oldalról. "Áldás és átok a víz" címmel a Mirhó gát megépítésének 200. évfordulója kapcsán került szóba a téma. A Levéltárban őrzött forrás elemzése alapján megtudtuk, hogy a Mirhó fokon már korábban épült egy gát, amelyik másfél évtizeden keresztül szolgált. Ezt a Heves megyeiek lerombolták.

A gát lerombolásával a Nagykunság érintett területein egy évtizedre visszaállott a régi vízvilág. Kisújszállás kezdeményezte újra a gátépítést, hiszen ez a város szenvedett leginkább az áradásoktól. Mielőtt munkába fogtak volna, levéllel keresték meg a környező településeket. A válaszok egyértelműen azt bizonyítják, hogy a visszaállított vizes világ az állattartásukat zavarta meg. Két jellemző példát szabadjon idéznünk: A kisújszál-

lások írják 1777-ben: A gát "megépülésével a rétes, vizenyős és posványos földek nagyrészt marhájáró és kaszáló földdé változván az árenda fizetéstől megmenekedtünk." A gát elvágás után "a vizek némely része rajta hevervén, lakosaink marháikat kéntelenítettek más külső nemes vármegyebeli pusztákra és helységekre drága árenda mellett kiszerezni...sokan pedig fejős teheneiket teje haszna vételiért adták pascuáltatásra... Eszerint már ezen helység, melyben 4412 lélek sóhajt...a közterhek viselésében megerőtlenedik, hacsak a Mirhó gátya régi állapotjára vissza nem állítatik. Mivel már külső vármegyékben nagy árendára sem találtunk marháinknak pascumot /legelőt B.T./, minthogy a földes uraságok azokat magok jobbágyaik részére kívánnyák tartani... Ami pascumocskája /legelője B.T./ pedig ezen helységeknél a víztől megmarad, fejős juhainknak, teheneinknek és kezes jószágainknak sem elégséges."

A szentesi tanács így panaszkodik: "Miolta azon nevezett gát elvágatott, azóta...pusztáinknak laposabb részei annyira a vizek által elnyomtatnak, hogy minden esztendőben kétezer darab marháinknak szükséges legelő mezeje elborítottatik, s haszontalanná tétetik...szegény adófizető népe városunknak kaszáló réteiben, vetéseiben mennyi károkat vallott, siralommal inkább, mintsem írással kellene magyarázni."

A Nagykunságon a tulajdonjog szempontjából kétféle legelőt különböztetünk meg: a saját tulajdonú- és a bérelt pusztákat. Ez utóbbiak megtartása, megszerzése hatalmas anyagi- és szervező energiát kötött le, de jól mutatta a települések vitalitását, vállalkozó kedvét. Nincs egyetlen nagykunsági település sem, amelyik több-kevesebb ideig ne kényszerült volna arra, hogy jószágainak külső pusztákat szerezzen. Karcag, Kunmadaras, Kunhegyes és Kunszentmárton többnyire a saját területén meg tudta oldani a legeltetést és a kaszáló rétek ügyét. Kisújszállásnak és Túrkevének azonban kevésnek bizonyult saját terrénuma.

Bérelni kellett más határban, mert ahogy a keviék írták: "puszta nélkül ezen kommunitás nem élhet." Kisújszállás - ahogy azt Bencsik János és Szabó Lajos kutatásaiból tudjuk - 1777-1804 között Balmazújváros határában a Semsey családtól bérelte Daraksát, majd 1816-tól a tiszacsege Vay familia Kecskés nevű pusztáját. Mindkettő a Hortobágy része. Kecskést 1862-ben megvásárolta a város és a legutóbbi időkig legeltetéssel hasznosította.

Túrkeve Ecseg pusztát a Kamarától bérelte, ebből 5446 magyar holdat 1927-ben megvett. Bürköst és Pásztót pedig a tiszaroffi Borbélyoktól illetve Orczy báróéktól árendálta a város. A szerződések időtartama három esztendőre szólt, és a bérleti díjat évente két alkalommal kellett elvinni. Az összegek előteremtése állandó gond, feszültség forrása volt. A bérbeadók a kialakított pénzügyi járandóságon túl egyéb szolgáltatásokat is követteltek. Az Orczyak pl. szinte jobbágyi szolgáltatásként előírták, hogy a keviék 200 hold fűvet kaszáljanak le, gyűjtsék fel, boglyázzák be és szállít-

sák az uradalom fegyverneki központjába. Ezt a szolgáltatást a kevik a város vezetésének hallgatólagos tudtával elszabotálták, rosszul teljesítettek. Máskor pedig, pl. 1791-ben a Borbély familiától bérbe vett Ecsegi pusztarészért a pénzbeli fizetség mellett "Egy különös szépségű harmad fű üszöt és 100 szál szép kócsag tollakat" kellett adni. 2. Legelők és legeltetési rendMind a saját, mind a bérelt puszták használati rendjét, jogát az egész mezővárosi közösséget képviselő tanács irányította és szervezte. A Nagykunságban a használati jog a redempciós jogon alapult. A birtokos redemptus érdeke mindenki elé került.

Tanulságos, hogy a nagykunsági mezővárosoknak milyen kiterjedt gazdasági kapcsolatrendszerük volt az országban. Ürület és meddő juhokat helybeli kereskedők, szarvasiak, szigetszentmiklósiak, Túróc és Zemplén vármegyebeliek, ausztriai és morva kereskedők vásároltak. A kosokra szarvasi, Nógrád megyébe való nagykürtösi, gyöngyösi, valamint osztrák és morva kereskedők tartanak igényt. A gyapjút veszprémi, tatai, palotai, miskolci, gyöngyösi kereskedők, illetve csapó mesterek vásárolták fel évről évre. De a bárány- és marhabőrnek is volt keletje: aszódi, szarvasi, nádudvari és szolnoki tímárok versengtek érte.

A legelők felosztását, a legeltetés rendjét a tanács irányította. Az állatokat fajtájuk, ivaruk, életkoruk és gazdasági hasznuk szerint csoportosították, és a fogadott pásztor felügyeletére bízták. A sokféle nyáj elnevezés mögött rendkívül differenciált hasznosítást és tartásmódot tudhatunk. A forrásokból egyértelmű, hogy a szarvasmarhának és a lónak volt a legnagyobb értéke, de a juhoké sem sokkal maradt alább. Ilyen nyájfajtákkal találkozunk: vad ménes, szilaj ménes, kanca ménes, nyugős ménes, kisménes, különleges kanca ménes, szálas kanca ménes - borjú csorda, tehén csorda, ökör csorda, meddő gulya, sőre.

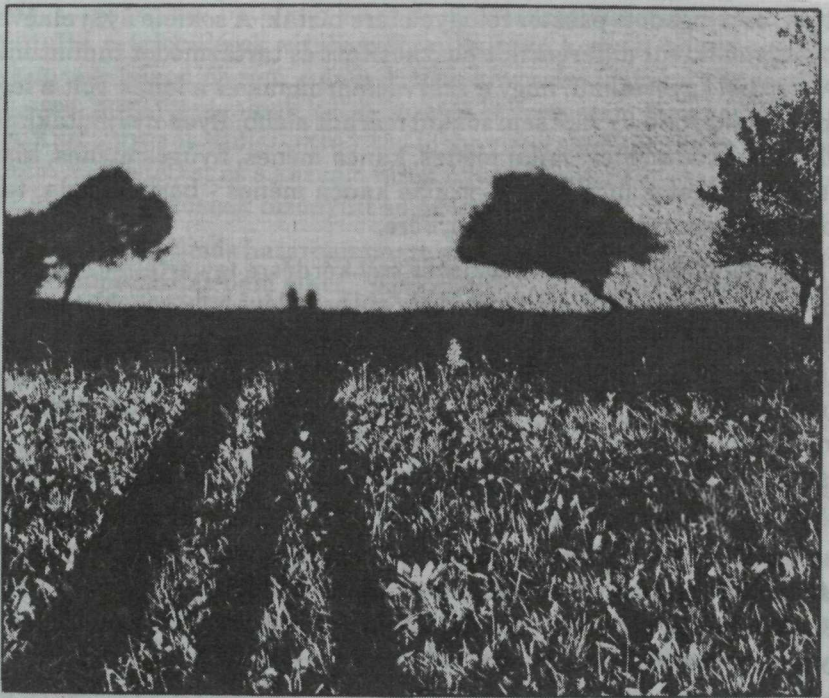
Ez utóbbit Túrkeve város tanácsa egy kérdésre így értelmezte: "Tudva vagyon, hogy itten Túrkeveiben, sőt a körül belől lévő helyiségekben és pusztákon is sőre ökröknek neveztetnek minden heverő és hízó ökrök már ezek akár mitsoda nagyságúak s akárhol nevelkednek légyen. Az ilyen heverő ökrökből összevert falka sőrének neveztetik, azoknak gazdája pedig sőre tartó gazdáknak hívatnak." A juhoknál fejős juhnyáját, canga juhnyáját, kosnyáját különböztetnek meg, de beszélnek juhos gazdaságról és nyájjuhászatról. A sertésnyájra kondás vigyázott.

A nyáj létszámát a legelő minősége és az időjárás alakította. Megrajzolható típusonként az ideális létszám: lóból 150-200, szarvasmarhából 250-300, fejős juhból 120-150, egyébből 200-300, a sertés amennyi összejön egy-egy városrészből.

A címben jelzett kérdés összetettségét sokféle téma tárgyalása bizonyítja. Ilyen a legelő gondozás, az ivóvíz, a kutak biztosítása, a jószág vé-

delme, a téli takarmány előteremtése, a téli legelők használata, az aszályos esztendőök kivédése, ezzel összefüggésben a sertések makkoltatása Bereg és Bihar megyékben, a vándorpásztorokodás, a pásztorfogadás, pásztorbér - hogy csak a legfontosabbakat említsük. De szólhatunk a puszták egyéb haszonvételeiről, a nádvágásról, a vizeiben való halászatról és vadfogásról is.

A Nagykunság állattartása a vizsgált időszak második felében nagy változtatáson ment át. Az ármentesítésekkel megváltozott a klíma, a külföldi piacok beszűkülésével elveszett a jószágértartás alapja. Ez a múlt század második felében lejátszódó folyamat az állatlétszám drasztikus csökkenését eredményezte, egyúttal lejátszódott a fajták kicserélődése. A legelők nagyrészt feltörték, szántóföldi művelés indult meg rajtuk. A múlt színes, gazdag örökségét századunkra az idős pásztorok mentették át, akik az őseiktől örökölt tudást, tapasztalatot - ha töredékeiben is, de a legutóbbi időig megőrizték. Ezeknek az összegyűjtése elsőrendű feladat, értelmezésükhöz nagymértékben hozzájárul a történeti, levéltári források néprajzi szempontú elemzése.

Peterman Károly /Magyarország/: FURCSA TÁJ

Bagi Gábor:

A Jászkun Kerület és a reformországgyűlések

Részint az elhangzottakból is kitűnik, hogy a Jászkun Kerület a XVIII-XIX. századi Magyarország egyik legsajátosabb társadalmi-jogi alakulata volt, melynek feudális eredetű privilegiumai - a korabeli közfelfogás szerint - a köztelherviselés, törvény előtti egyenlőség és a népképviselési elv egyik legkorábbi - bár sajátos - hazai megfogalmazását tartalmazták. A reformkor országgyűlési vitáiban azonban e törvényhatóság rendszerint mégsem tartozott a polgári átalakulás országos élharcosai közé. Ennek okai igen összetettek, bonyolultak.

A Kerületek követküldési jogának késői /1791. évi/ biztosítása már eleve gátolta egy olyan szilárd országgyűlési gyakorlat kialakulását, amelyen a vármegyékben századok alatt létrejött. A privilegizált jászkunok országos társadalmi kategóriákkal - nemes, polgár, jobbágy - történő azonosítása sem lehetett egyértelmű, s a nemesi vármegyék is csak fenntartásokkal fogadták el egyenjogúnak a szabad kerületeket. 1844-ben pl. a liberálisok említik, hogy ezek szavazata még soha nem döntött országos ügyekben. Az első tábla ülés- és szavazati rendjében is csak 1815 után kerültek el a kir. városok utáni legutolsó helyről, közvetlenül a vármegyék mögé. A Kerületnek az országgyűlési vitákban jelentősebb szerepe - két évtől eltekintve - nem volt, s a politikai élet periférikus tényezőjének számított. E jellegzetességek további sajátosságok kialakulását eredményezték:

1. A fő törekvés mindig a privilegiumok megőrzése, szélesítése, a sérelmek orvoslása, az adóterhek csökkentése, volt országos kérdésekkel - a magát nemesnek tartó jászkunok partikularizmusa miatt - szinte kizárólag helyi összefüggések alapján foglalkoztak.

2. A privilegiumokat biztosító királyi, illetve a közvetlenebb nádori hatalommal minden konfrontációs lehetőséget gondosan kerültek, minthogy azokat a kiváltságolt helyzet fenntartására legfőbb szövetségesüknek tekintették.

3. E szervekkel, személyekkel való jobb kapcsolattartás érdekében íratlan gyakorlattá vált, hogy a mindenkori nádori főkapitányt - a Kerületek főispáni jogkörű, nádor által kinevezett főtisztviselőjét - kérték fel az első követi tiszt ellátására. /E felkérését csak Somogyi Antal utasította vissza. 1826 és 1836 között, s ekkor a rövid 1830., majd az 1832/36. évi országgyűlés első követévé a liberális nézeteiről ismert Illésy János /1792-1867/ nagykun kapitányt, későbbi 48-as forradalmi kormánybiztost választották meg./ Illésy 1833/34-ben ügyesen ki tudta használni a követi utasítás provinciális jellegét, s minthogy az csak helyi problémákkal foglalkozott, a korábbi gyakorlattól eltérően határozottan kiállt az országos reformerek mel-

lett. Országos összehasonlításban is szinte páratlanulkövetkezetes, liberális szerepet játszott a Jászkunság követeként, mely - a közgyűlési jegyzőkönyvek és iratok szerint - teljes közönnyel figyelte a pozsonyi eseményeket. Egyebek közt kiállt a vallásszabadság, a katolikus papság feudális előjogainak eltörlése, a jobbágyok személyes és vagyonbiztonsága, a nemtelenek birtokbírhatása, a majorátusok és seniorátusok eltörlése mellett. Ez volt a helyzet egészen 1834 elejéig, amikor egy váratlan esemény Illésy visszahívását eredményezte.

SZENTKIRÁLYI M.

Illésy János nagykun kapitány a Jászkun Kerület 1832/34. évi országgyűlési követe. /A metszet 1851-ben Theresienstadtban készült, hol a szabadságharc bukása után több évig raboskodott./

Az alsó tábla február 7-8-i kerületi ülésén egyebek mellett a törvénykezéssel foglalkozó X. törvénycikk is napirendre került. A vita során a követek többsége - Illésyék tiltakozása dacára - a korábban egységes jászkun bírói szervezet kettészakítása mellett foglalt állást; s kimondták, hogy a kerületi nemesek felett - az országos nemesekhez hasonlóan - ezentúl nem a nádori ítélőszék, hanem a királyi kúria ítél majd. E jelentéktelennek tűnő változtatás azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy az egységes jászkun jogrend teljes szétbomlását indíthatja el. /A kerületi nemesek ugyanis a mezővárosiakkal ellentétben nemesi kiváltságaikkal nem élhettek, s a többi jászkunhoz hasonló mértékben adóztak, vállaltak részt a közterhekben, közös bíróság alá tartoztak, egyedül a közmunkák pénzen való megváltása jelentett számukra kedvezményt./ Nyilvánvaló volt, hogy a bírói szervezet egységének megbomlása maga után fogja vonni a nemesi adómentesség érvényesítésével kapcsolatos törekvések felerősödését, melynek nyomai már az előző század végétől megfigyelhetők voltak.

A vész helyzetben a korábban közömbös kerületi közgyűlés villámgyorsan reagált. Javaslatokat kért a törvénytervezettel kapcsolatban az egyes

településektől, s József főherceg-nádorhoz, a "Jászkunok Grófjához és Bírójához", a felső tábla konzervatív erőinek egyik vezetőjéhez fordult a privilégiumok épségben tartása érdekében. Az ő közbenjárása nyomán az április 26-i országos vita során a törvényjavaslat jászkunokra sérelmes részeit törölték. Az a paradox helyzet állt elő, hogy a Kerületek egy privilégiális, ám a polgári viszonyok irányába mutató jogelvüket csak az országos kérdésekben konzervatív erők segítségével volt képes megvédeni. Ez természetesen azt eredményezte, hogy a Jászkun Kerület még számottevőbben volt kénytelen a privilégiumait egyedül megővni képes nádori hatalomra támaszkodni. A közgyűlés már május 12-én utasította a követeket, hogy az "Ország Gyűlésén előfordulható ... nagyobb Tekintélyű Tárnyakban Felséges Nádor ... kegyes tanácsaival élyenek". E lépéssel gyakorlatilag szavazatukat a kerületek a nádori akaratnak rendelték alá.

Áprilisban Illéssynek is távoznia kellett az országgyűlésről. Eltávolításában a nádor játszotta a fő szerepet, ki a Kerületek legfőbb hatóságaként utasította Illéssyt, mint nagykun kapitányt, hogy a Nagykunságban pusztító árvizek, s a visszazabályozási munkálatok miatt azonnal térjen haza. Illéssy az adott helyzetben egyet tehetett, a "Hazatérésre magát késznek jelentette". Otthon számos vád érte, s 1848-ig politikai szerepet nem is vállalt. Utóda Miháلكovics József /1777-1838/ lett, ki az új helyzetben nem sokat tehetett. Az augusztus 28-i királyi leiratot követően rendre a konzervatív táborral szavazott együtt a Jászkun Kerület, s tevékenyen közreműködött a jobbágyfelszabadítással és az ősiség eltörlésével kapcsolatos reformok megbuktatásában. Haladóbb szellemű megnyilatkozásokra csak a kerületi problémákkal is összefüggő országos kérdésekkel - pl. jobbágytelken ülő nemesek adóztatása, városi nemesek bírósági ügyeinek a helyi bíróságok ítélkezési körébe vonása - kapcsolatban került sor.

Az országgyűlés berekesztése után a kerületi közgyűlés nem merte elítélni Lovassyék bebörtönzését sem, holott a családnak a Jászkunságban kiterjedt rokonsága volt. /Illéssy pl. a nagybátyja volt Lovassynak./ Hosszas halogatás után az eset sérelemként történő felterjesztését határozták el a következő diétára, ezt azonban 1839-ben gondosan elfelejtették. 1836. november 10-én váratlanul elhunyt Somogyi Antal /1768-1836/, a Jászkun Kerület nádori főkapitánya, ki az országgyűlési követi felkéréseket sorra visszautasította. Utódául a nádor verbói Szluha Imrét /1768-1873/, Fejér megye hírhedten konzervatív országgyűlési követét, gróf Cziráký Antal Fejér megyei főispán és országbíró bizalmi emberét nevezte ki, miután az megyéjében a november 3-4-i alispánválasztáson a Madarász testvérek jóvoltából csúfosan megbukott. 1848-ig maradt hivatalában, s a főkapitányi jogkörét követi tiszte alatt is megtartva - mely által gyakorlatilag függetleníthette magát küldőitől - háromszor volt törvényhatósága első diétai követe. Működése során a jászkun privilégiumok ellenében adómentességet kiharcoló, s az éves tisztújítást jogellenesen formálissá, megbízatását pedig gyakorlatilag örökössé tevő kerületi tisztviselői karra támaszkodott, s fokozatosan korlátozta a jászkun közösségek jogait a követi utasítások szerkesztésében való részvétellel, s a Kerületeket érintő or-

szágyűlési tárgyak helyi véleményezésével kapcsolatban. Ez az 1839/40-es országgyűlésen még nem járt következményekkel. A Kerületek privilégiumaik védelmében támogatták az udvar sugallta reformokat, /elfogadták az önkéntes örökváltság elvét/, de e szellemben tagadták meg Ráday Gedeon Pest megyei követ országgyűlésről való kitiltása ügyében az udvar eljárásának elítélését. /Az ekkor hozott jászkun tagosítási törvény teljesen a redemptus érdekeltségű kerületi javaslatot vette át./

A kerületi képviselői rendszer - már említett - privilegiumellenes elmevedése nyomán végül az 1843/44. évi országgyűlés időszakában széleskörű mozgalmak keletkeztek az népképviselői rendszer bevezetésére, a privilégiális elvek szigorú és kizárólagos érvényesítése révén. E törekvések végül az úgynevezett belrendezési tervben összegződtek, melyet - Szluháék tervei ellenére - 1843-ban a követi utasítások közé is felvettek. Szluha erre első követként az országgyűlésen nyíltan a jászkun belrendezés ellen lépett fel, ami mind a liberális táborban, mind a Kerületekben hatalmas felháborodást keltett. A Jász-kunság mindhárom kerületében mozgalmak robbantak ki az országgyűléshez történő petíció beadása érdekében /a belrendezés mellett/, melyeket azonban Szluha a tisztviselői kar támogatásával önkényesen néplázításnak minősítve oly durván számolt fel, hogy ezzel saját, s törvényhatósága nevét egyaránt hírhedtté tette. A követi utasítás nyílt megszegése nyomán a kerületi közgyűlés a hivatalnoki kar nyomására - tartva a kizárólag a nádornak felelős nádori főkapitány követi felelősségrevonása nyomán ki-robbanó botránytól és a nádori retorzióktól - Szluhát megbüntetni nem merte, s annak jogellenes lépéseit utólag jóváhagyta. E helyzetben a belrendezés mellett Pest megye liberális követe, Szentkirályi Móric /1807-1882/ állt ki. Személyes támadások sorozatát intézte Szluha ellen az országgyűlésen, bár végső soron eredménytelenül.

Szentkirályi Móric Pest megyei követ, 1848-ban a Jász-kun Kerület nádori főkapitánya, ki az 1843/44. évi országgyűlésen a jászkun követek ellenében próbálta érvényesíteni a Jász-kunság érdekeit

Az országgyűlés idő előtti bezárását követően az országos sajtó rendszeresen foglalkozott a kerületi viszonyokkal, s

nemritkán gúnyos hangnemben fogalmazva tették szóvá a demokratikus elvek és a valóság közötti ellentmondásokat.

"...egy századdal ezelőtt szabadabb szellemű intézményről még álmodni sem lehetett, mert midőn még...egész Európa a hűbéri rendszer járma alatt nyögött, a jászkun institutiók...már ekkor...a tisztviselőknek nép általi választását, s a jogegyenlőséget megállapították." "De fájdalom, privilegiumaink írott malaszttá váltak..." "Ez szülte a nepotismust, mert minket most nem képvisel senki, még tanácsosaink sem..." A szabad választásnak nálunk híre sincs. Oly városban, hol 4-6000 szabad választót számít, ... 30-40 rokon, sógor vagy koma dönt. Bevezetik őket, és többé választás alá nem esnek, ... míg a halál véget nem vet hivataloskodásuknak. Leköszönés hallatlan... Így a legderékabb jászkun polgárok elzárva maradnak Talentumaik kibontásától ... egy nemzedékből csak 10-12 kegyenc bérlő a közigazgatást, így lesz népünk egészen járatlan a közdolgokban, hanyag a közjő iránt, békétlen tisztviselői ellen." "A tisztviselők számának haszontalan szaporítása, felesleges járkálások, evés-ivás köz cassáinkat mind jobban terheli..." "Ha már valaki tisztviselő, annak már előre lépnie kell... ha nálánál méltóbbak találhatnának is.

Az örökös tisztviselőség gátja a tudásbéli tökéletesedésnek." Tisztviselőink privilegiumink ellenében rólunk - nélkülünk döntenek... a hivatalnok rendszer varázs gyűrűvé vált, mely önmagából ... önmagát újítja meg a köz nyilvánosságának jogtalan kizárásával, minthogy szerintük szükségtelen olyanok választását engedni, kik elégteleneknek ítéltetnek... a belső Tökéletességnek megítélésére..." "Hivatalnokaink nagyobb része hozzá szokott hódolni, ... mellyek oka ezek ... erkölcsi szilárdatlanságában rejlik, ... s láttam ... hivatalbelieket, noha keveset, különböző véleménnyel fellépni, de gyanítottam más véleményt a kebelekből. Köztanácskozási téren a véleményharc nélkülözhetetlen ..., s ki véleményét bármily tekintélynek alárendeli, nem felel meg nemes hivatalának."

A korántsem ünnepi közhangulat a jászkun redempció centenáriuma előtt József nádort is elgondolkoztatta. A májusi ünnepekre ezért eltörölte a kerületi tisztikar adómentességét, s - a főkapitány állítólagos közbenjárására hivatkozva - a petíciós mozgalmak vezetőinek büntetését is mérsékelte. Ezzel gyakorlatilag Szluha helyzetét erősítette meg, aki 1847/48-as követsége során újra szabotálta - az utasításokban szereplő - belrendezést, sőt a Kerületek tájékoztatását is elhanyagolta.

Összegezve az elmondottakat látható, hogy amíg Illéssy kerületi igények nélkül játszott országosan haladó szerepet, addig később Szluha a kerületi reformmozgalmak ellenében képviselhetett minden tekintetben konzervatív álláspontot. A jászkun és országos problémák összekapcsolása a szabadságharc előtt nem történt meg, bár egyes 1847-es hírlapi cikkek tanúsága szerint többen is kezdték felismerni: a két kérdéskör megoldása a jászkun provincializmuson túlmutató, egységes fellépést követel meg.

Balogh Mihály:

Újabb adalékok Petőfi követválasztási kudarcához

/Lappangó 1848-as kisnyomtatványok egy gimnáziumban/

A kunszentmiklósi Baksay Sándor gimnázium könyvtára régi nyomtatványai közt van a Pesti Hírlap 1848-as évfolyama első félévének egy teljes, bekötött példánya. Régóta tudjuk, hogy az egyes számok közé a kötetéskor valaki elhelyezett tizenkilenc egykorú kisnyomtatványt. A kötet részletes földolgozására a közelmúltban került sor, és ekkor derült ki, hogy e dokumentumok közül három csak nálunk van meg, s hogy közvetve vagy közvetlenül mindhárom kapcsolatban van Petőfi követválasztási kudarcával.

Időrendben első egylevelesünk címe: "Választmányi jegyzőkönyv kivonata", dátuma 1845. március 20. A szöveg tartalmából kitűnik, hogy a határozatot a "Pesti állandó választmány" hozta, amely előtt megjelent bizonyos "Kis Kun kerületi ellenzéki küldöttség", akik "rokonszenvüket nyilvánították a fő városból támadt reformügyek iránt", bemutatták és a honjára följánlották egyenruhás nemzetőreiket, végül pedig kérték, hogy Szluha Imrét, a korrupt jászkun főkapitányt mozdítsák el hivatalából.

Maga a határozat kimondja, hogy a Választmány örül a bizalomnak, de Szluha Imre ügyében /akinek eljárásai egyébként ismeretesek a választmány előtt/ gróf Batthyány Lajos miniszterelnökhöz, mint illetékeshez utalja a küldöttséget. E tartalmi kivonat is elégséges talán ahhoz, hogy a nyomdahibásnak bizonyult dátumot 1848. március 20-ra helyesbítsük.

Az eseményről a Pesti Hírlap március 21-i száma is tudósít, de a legfőbb kérdéshez - hogy t.i. kiből állt a küldöttség - nem visz közelebb a hír, sőt: "március 20-kán a közcsendi választmány előtt megjelent egy számos és fényes küldöttség a Jász-Kunok részéről" - állítja a cikk. A névtelen tudósító szerint a küldöttség kijelenti a reformok iránti teljes rokonszenvét, bemutatják s a haza védelmére felajánlják "férfiasandeli" nemzetőreiket, kéri Szluha Imre elmozdítását. A Választmány az előbbieket örömmel fogadja, az utóbbi kérdésben viszont az újonnan alakult magyar minisztériumhoz utasítja a küldöttséget. A két szöveg összevetése valószínűsíti, hogy **EZEK** a jászkunok valójában **AZOK** a kiskunok.

Az utóbbi tudósítással egy lapon olvasható az újságban egy kunszentmiklósi hír is: eszerint a pesti események hallatán a nép a városháza előtti nemzeti lobogó köré gyűlt, s a 12 pont fölolvása után a városi tanácshoz küldöttséget menesztettek. Javasataikat a tanács elfogadta, és "... a

24 testvér községet is körlevéllel megkeresés hasonló szellemben közremunkálni."

A főntebb idézett három szöveg kapcsolatainak fölismertetéséhez segít Mezősi Károly 1970-ben publikált tanulmánya, a "Petőfi megbuktatása a szabadszállási követválasztáson". A Jászkunság 1848-as tavaszi mozgalmait tárgyaló rész elején citálja a Pesti Hírlap kunszentmiklósi tudósítását, majd részletesen tárgyalja - levéltári forrásokból - a Hármaskerület márciusi eseményeit.

A kunszentmiklósi tanácsjegyzőkönyvből azt idézi, hogy március 18-án jelent meg a tanács előtt a lakosok küldöttsége, s ez a Pesti Hírlapban is említett körlevelet mintegy kikényszerítette. E körlevél Félégyházán megőrzött példányából tudjuk, hogy a kibocsátó szentmiklósi tanács a kiskun ellenzék nevű csoport kívánatait csatoltan megküldte a testvér községeknek, bár e kívánatokkal magát nem azonosította.

Szintén Mezősi nyomán ismert, hogy a lacházi tanács március végén tárgyalta a szentmiklósi körlevelet, s elutasítóan nyilatkozott a "magát ellenzéki küldöttségnek nevezett osztály" akciójáról, "melly az ide tárgyalás végeztét át tett választmányi jegyzőkönyv kivonatát szülte."

Volt tehát 1848 tavaszán Kunszentmiklóson egy magát kiskun ellenzéknek nevező csoport. Alighanem ők szervezték a március 18-i népgyűlést, majd vezették a polgárok küldöttségét a tanács elé. Mivel a testület követeléseiknek csak egy részét fogadta el, a főkapitányra vonatkozó indítványtól pedig elzárkózhatott, 20-án ellenzéki küldöttség ment a központi választmányhoz, melynek /t. i. a választmánynak! / aktív tagja volt Petőfi is. A választmánytól kapott határozattal nyilván azonnal a Landerer Nyomdába siettek, hogy másnap, 21-én letehessék a kunszentmiklósi tanács asztalára a körlevelekhez csatolandó, megfelelő számú nyomtatott határozatot. *Ennek a nyomtatott határozatnak egyetlen ismert példánya bukkant most elő iskolánkban.*

Az ellenzék összetételéről, tagjairól a fentieknél többet alig tudunk. Egy vonatkozó írást azért idézhetünk a korabeli sajtóból. A Pesti Divatlap 1848. február 6-i számában jelent meg a KUND aláírású "Uti képek a Kis Kunságból", egy Petőfire emlékeztető, élvezetes stílusú rövid útleírás. Szerzője /gyaníthatóan Kund Vince fajszi nagybérelő/ a Felső-Kiskunságot mutatja be - Fülöpszállástól Lacházáig utaztában.

Városunkról ezt írja többek között: "K.Sz. Miklós a kun értelmiség és ellenzék székhelye és fészke, számos mívelt egyénnel dicsekszik, kik a közös érdekében elvetett magot részvétők harmatával öntözik, s lelkesedéssel ápolják, - megesik ugyan néha, hogy túlzott buzgalmuk egeret szül, de ez nem csoda, az országos szalmatűzből nekik is jutott egy kis osztályrész. - A politikába nagyon szerelmesek, - polgári hiszekegyük saját belrendezte-

tésök, ez azon szívverőkkel ápolt reményfa, mely által hiszik felvirágzandani polgári életök parlag terét."

Föltételezésünk szerint olyan "huszonév" körüli helyi /esetleg környékbeli/ fiatalok laza csoportosulása volt ez a kör, akik az 1830-as években jártak az itteni algimnáziumba, majd zömmel Kecskeméten tanultak tovább, s végeztek is - legtöbben a jogi fakultáson. Hangadóik módosabb irredemptusok, vagy olyan redemptus-fiak, akik az értelmiségi pályák telítettsége miatt nem élhettek és dolgozhattak hajlamuknak és képesítésüknek megfelelően, de az atyai jószág körüli gazdálkodásba is csak besegítettek, lévén személyükben még többnyire vagyontalanok. Nem volt helyi vagy kerületi közfunkciójuk, akadt viszont tapasztalatuk a pesti reformpárti, radikális fiatalok kávéházi találkozóiról, pártszerű szervezkedéseiről, hisz a negyvenes évek közepe táján egy részük éppen Pesten folytatott hosszabb-rövidebb ideig joggyakorlatot. /Ami a kávéházat illeti, arról Kund is megemlékezik szentmiklósi élményei közt: "Az estvét...kávé házban töltök, hol e városbéli urak eszköszörülő hasznos viták, olvasás, és más nemes időtöltés közt szoktak mulatni. Illy számos és mivel közönség bár melly városnak, s kávé háznak díszére válik" - írja a szerző! /

Ezek a fiatalok radikalizálódtak Kunszentmiklóson a márciusi események nyomán, majd szerezték meg a május végi helyi választásokon az összes fontos közfunkciókat, s őket osztja majd meg, és fordítja szembe egymással oly látványosan és élesen Petőfi követjelöltté föllépése június elején.

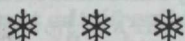
Második röpiratunk választási proklamáció. Ez is egyleveles nyomtatvány, címe: "Kiskun honfi-és polgártársaimhoz", Pesten nyomták 1848. június 5-én, szerzője "Jerney János helyettes ügyész, az Országos Statistikai Hivatal és a Magyar Tudományos Társaság rendes tagja." E röplapról, illetve Jerney bárminemű részvételéről a választási eseményekben a vonatkozó szakirodalom nem tesz említést. Jerneyről tudjuk életrajzíróitól¹, hogy alsó-kiskunsági redemptus-fi, apja Dorozsmán volt főbíró tizenöt évig. Az ő halála után, a harmincas évek elején sokáig pörösködött Jerney Balajthy Vendellel, nagyhatalmú sógorával, s bár a pört Jernei nyerte, de sógora olyan népszerűtlenné tette nevét a Jászkunságban, hogy kénytelen volt az apai házat elhagyva ideje legnagyobb részét Pesten tölteni.

1848. március 22-én a pest megyei nemzetőrök listáján szerepelt a neve, mit Molnár utcai lakosnak, majd a Fényes Elek vezette statisztikai hivatal alkalmazta. Még Dorozsmán barátja lett Klauzál Gábornak, aki március után Nyáry Pállal együtt a mérsékelt, liberális köznemesi szárnyat vezette, s a választmányon belül többször került konfliktusba a radikális

fiatalokkal, így Petőfivel is. Alapos szövegelemzés és a körülmények tüzetes vizsgálata dönthetnének csak el együttesen, hogy kiknek szánta röpiratát a szerző. A halasi és félegyházi önálló kiskun választókerületekhez is kívánt-e szólni, vagy csak a szabadszállási központú /és Dorozsmát is magába foglaló! / harmadik kerület választóihoz?²

Vajon követnek ajánlkozik-e, - ha nem is Petőfi természetes nyíltságával - mikor így ír: "Válasszanak... olyt egyént követül, kit nem kerületi hivataloskodás,... hanem polgári erény ...tünteti ki a nép sorából, ...kinek lelkülete népnymó s lábnyaló eszmék által soha nem volt fertőztetve."

Csak kortesfogásból írná, hogy a választáson személyesen részt venni aligha engedik körülményei? Hisz választottak ekkor több helyütt is jeles személyiségeket távollétükben követték, s ha Jerney nem is Kossuth, szűkebb pátriájában mégis csak számíthatott ismertségre, s talán elismertségre is - tudományos pályája okán. Eszerint elképzelhető, hogy Jerney váratlan föllépése mögött a liberálisok Pestről indított Petőfi-ellenes akciója rejlik, ha tán eleinte erősebbnek vélték a költő népszerűségét a "lentie" cselekvőképességénél, követ-csináló kortesfantáziájánál. Jerneyt Dorozsmán és Majsán ismerték leginkább, s a két alsó város választói számban közel voltak a négy felsőéhez, csak hogy amazok június 15-én végül meg sem jelentek a választáson.³ Ha viszont Jerney szövegének egyes passzusait összevetjük a Petőfi vele sokban rokon érvrendszerével, akár a költő érdekében is szólhatott Jerney, sőt nála még ügyesebben, "politikusbabban". Mert hisz - Petőfihez hasonlóan - Jerney is említi a bürokráciai fondorkodást, a szolgálalkúséget, az "alacsony csúszás-mászás és nepotismusi kárhozatos pártfogás" kóros hatásait, de ezeket inkább a kiskunok elszenvedett sérelmeként, mintsem bűneként értelmezi, aki ugyanis föl mert lépni a hatalmasok ellen, az szerinte csak megvetésre, üldözésre, végül börtönre tarthatott számot.

Petőfi híres választási proklamációjára mind a költő, mind pedig legfőbb kunszentmiklósi kortese, Bankós Károly is csak utalnak a kudarcot követően a Pesti Hírlapban megjelent írásukban,⁴ de ezt teszi a költő első életrajzírója, Zilahy Károly is 1864-ben.⁵ A proklamáció teljes szövegével először csak 1881-ben találkozhatott a közvélemény, amikor augusztus elején Benke István sepsiszentgyörgyi tanár közreadta azt az ottani Nemere című lapban. Benke, aki 1874-től 1881-ig tanított a kunszentmiklósi algimnáziumban, leírta a kísérő szövegben, hogy ő ezt a röplapot Lesták Ambrus kunszentmiklósi seborvostól kapta. Lesták, aki egyébként 1842-től működött Szentmiklóson, és a választás idején harmincöt éves, a cikk szerint a költő barátja volt, s a választás előtt egy ízben saját testével véd-

te meg a fenyegető tömegtől Petőfit. Szintén a költő barátjának tudja Lestáktól Bankós Irén, Bankós Károly leánya, egy a helyi sajtóban 1928-ban megjelent írásában.⁶

A Nemerében közölt szöveget szinte azonnal sorra vették át a fővárosi lapok, majd 1892 júliusában Ferenczi Zoltán szerkesztésében a Petőfi Múzeum című folyóirat, 1896-ban pedig az első, Havas Adolf szerkesztette kritikái kiadás. 1956-ban megjelent V. kötetében közli a szöveget az újabb kritikái kiadás,⁷ ám a szerkesztő, Kiss József meglepő kijelentést tesz a jegyzetek között. Eszerint a szöveg megbízható ellenőrzését nem végezheték el, mert a Nemeréhez nem jutottak hozzá, eredeti röplap helyéről pedig nincs tudomásuk.

Vagyis az 1881-ben Lestáktól Benkéhez került, s akkor publikált eddigi egyetlen példány jelenlegi lelőhelye ismeretlen. Azóta pedig újabb röplap nem bukkant elő, amint ezt a legfrissebb /és megjelenés előtt álló/ kritikái kiadást is szerkesztő Kiss József szóban megerősítette. *Így a mi harmadik nyomtatványunk, Petőfi Kis-kunokhoz címzett proklamációja most az egyetlen meglévő, ezért egyedül hiteles szövegű példány.*

Ennek tisztázása után az 1956-os kiadású szöveget egybevettem a mi röplapunkéval. Terjedelmi okok miatt nem részletezem a 117 pontba foglalt eltéréseket, csak mintegy összegezve jelzem, hogy ezek kb. kétharmada írásjel, ékezet és más orotgráfiai természetű különbség.

JEGYZETEK

1. Gyárfás István: Jerney János emlékezete /MTA Emlékbeszédek I. 9., Bp. 1883. Péter László: Jerney János 1800-1855. Szeged, 1988. 22 p.
2. A harmadik kiskun választókerületbe tartozott a felső-kiskunsági Lacháza, Kunszentmiklós, Szabadszállás, Fülöpszállás, valamint az alsó kiskunsági Majsa és Dorozsma. A két utóbbi hely lélekszáma csaknem elérte a négy előbbiét!
3. 1848. július 10-én a dorozsmai választópolgárok petícióban kérik Nagy Károly követté választásának megsemmisítését, s új választás kiírását - Félegyháza székhellyel! /Mezősi K. i.m.p. 627-629./
4. "Lejöttem szülőföldemre Kis-Kunságba, proklamációt osztottam szét a nép között..." /Petőfi nyílt levele, PH 1848. jún. 21., p.573./ Petőfi Sándor e napokban proklamációt osztatott el közöttünk..." /Bankós K. levele, PH 1848. jún. 27., p. 593./
- 5.. Zilahy lábjegyzetben idéz Petőfi és Bankós leveléből. /Z.K.: Petőfi Sándor életrajza. Pest, 1864./
6. B. I. levele, Dunamellék-Kiskunság, Kunszentmiklós, 1928. jan.4.
- 7.. Petőfi Múzeum 1892. 4.sz., p. 91-94.; Petőfi Sándor összes művei /I-VI., Bp. 1892-1896./; Petőfi Sándor összes művei /I-VII., az MTA kritikái kiadása, Bp. 1951-1964./

Blazovich László:

A kiskunsági kunok és Szeged a XV. században és a XVI. század első felében

Mint ismeretes, a kunok 13. századi második betelepítésük /1246/ után azon területeket kapták az uralkodótól, IV. Bélától, amelyeken később, 1279-ben a két kun törvény keletkezése idején is éltek. A Duna és Tisza közötti, a Körös folyó melletti, a Maros Körös közötti és a Maros Temes közötti szálláshelyek közül bennünket a jelen dolgozatunkban az első, a Duna Tisza közti szálláshely történetének alakulása érdekel, ehhez kívánunk néhány megjegyzést tenni.

Bár a 13. század közepétől jobbra kunok által benépesített vidék a Duna Tisza közének déli része, az állandó kun lakhelyek csak a 14. század végére alakultak ki. Területünkre és más helyekre nézve is a székek /bírórsági szervezet elnevezése/ írásos forrásokban való megjelenésével hozza kapcsolatba a kutatás a megtelepedés tényét¹. Ettől az időtől kezdve találunk néhány adatot az itt élő kunokra vonatkozóan az okleveles anyagban. Itt kell megjegyeznünk azt a tény, hogy a Dél-Alföld területére vonatkozóan a 15. századig rendkívül esetlegesen maradtak fenn források. Addig főként a nagybirtokos nemzetségek osztályleveleiből értesülhetünk a régió történetéről, a társadalom alsóbb rétegeinek tagjai, így a kunok is, ritkán fordultak a hiteles helyekhez jogi ügyleteik írásos megőrkítésének igényével. Az állandósuló lakóhelyek körül a népszaporodás következtében egyre szűkült a földterület, ezáltal nemcsak a szántóknak, hanem a legelőknak is nőtt az értékük, hiszen a jó bevételt biztosító marhatenyésztés szinterei voltak. Birtoklásuk biztosítása egyre fontosabbnak tűnt az ott lakók számára. Különösen így volt ez a Halas és Kecskemét szék kunjai és Szeged város polgársága számára, akik mint királyi népek a számukra fontos pusztákat, a nagy állattartás üzemhelyeit biztosítani szerették volna maguk számára uruktól, a királytól.

Talán nem véletlen egybeesés az, hogy a Mátyás király 1473. augusztus 24-én Budán kiadott oklevelében a kunoknak, november 9-én Diósgyőrben kiadott oklevelében, pedig a szegedieknek adott engedélyt a Duna-Tisza közti puszták használatára.

Augusztus 24-én Both László és Domokos majosszállási /majsai/ kun kapitányok kaptak engedélyt arra, hogy a halasi székhez tartozó Csólyosszállása, Fehértó, Mayosszállása, Kömpöcszállása és más ide tartozó szállásokat benépesítenek. November 9-én viszont a szegediek kaptak en-

gedélyt arra, hogy a Duna-Tisza közötti területen a Homokságon, amely e vidék belső az árvizektől mentes része, a kunokkal egyenlő használati jogokkal éljenek. Sőt az oklevél záró részében az uralkodó azt is hozzáteszi, hogy a fekete földeken és a homokon egyaránt².

Az adományozás még akkor is meglepő lenne, ha tudjuk, hogy nem egyszer előfordult a királyok részéről egy birtok két félnek adományozása a helyzet ismeretének a hiánya miatt. Esetünkben azonban pontosan tudta Mátyás, hogy ki a két fél, sőt az utóbbi oklevélbe mindkettőt bele is foglalta. Ám ismeretes az, hogy hasonló esetek korábban is előfordultak. 1462-ben ugyancsak Mátyás király a szegediek részéről neki és atyjának nyújtott szolgálatok fejében megengedi, hogy Asszonyszállása kun pusztát és tartozékait használhassák, egyúttal megerősíti őket azon jogaikban, amelyeket a korábbi királyoktól szereztek, tuniillik, hogy a Duna-Tisza között lévő pusztákat a kunok szabadságainak és jogainak megfelelően hasznosítsák és használják. Egyúttal megszünteti azokat a kiváltságokat, amelyeket Miser János szegedi bíró és Kun Antal Asszonyszállásra és tartozékaira szereztek. 1465-ben ugyancsak biztosította a szegedieket, hogy Asszonyszállása pusztán és a "kunok mezején" a Duna-Tisza között a kunokkal egyenlő szabadságot és használati jogot bírnak. 1469-ben pedig megerősítette az 1462-ben kiadott fentebb említett szabadalom levelét. Ugyancsak 1469-ben, szeptember 21-én a király törtelszállási Cherte Bálint és fia, Mátyás kérésére átírja Zsigmond királynak 1436-ban kiadott oklevelét, amelyben Cherte Bálintot a törtelszállási, bajcsaszállási és kőmpöcszállási kun kapitányságokban megerősítette³.

Az okleveles adatok egyrészt azt bizonyítják, hogy a Duna-Tisza köze végeláthatatlan síksága egyre fontosabb szerepet játszott a szarvasmarha tenyésztésben, amelyben a szegediek és a kiskunsági kunság egyaránt jelentős szerepet játszott, másrészt szembetűnik az is, hogy itt a két népelem egymás mellett élt, amelyből nemcsak ellentétek, hanem jó kapcsolatok kiépítése, együttműködés is származhatott. Jó példa erre Miser János esete, aki nevéből ítélhetően mint kun származású lett szegedi bíró. /Nem tartozik közvetlenül a témához, de mindenképpen ide kívánczok az a megjegyzés is, hogy feltehetően a terület birtokjogának középkori rendezetlensége is hozzájárult ahhoz, hogy a 18. században hosszú ideig mintegy tengeri kígyóként elnyúlt Szeged várostörténetében a kun puszták pere, és bármennyire is meg szerette volna szerezni azokat a város, féltve őrzött oklevelei ahhoz elégséges jogi alapot sohasem adtak, ugyanúgy mint a kunoknak, akiknek a későbbiek során újra meg kellett váltani szabadságukat./

A szegedieken kívül mások is kapcsolatba kerültek a kunokkal, sőt a 15. század elejére tehetően asszimilációs folyamatok meglétéről is tudósít egy oklevél. 1436-ban a Zsigmond királyhoz fordultak a kiskunsági kunok, hogy állapítsák meg a székek valóságos és törvényes kapitányait. Az ügygel kapcsolatosan három oklevél maradt fenn. Kettőt Reizner közöl az

oklevéltárban, egy pedig az Érszegi Géza által készített regeszta gyűjteményben található. Reizner a már említett Cherte Bálint örököseinek helyzetéről tudósít, Érszegi Géza Tóth János ügyét tárta fel. Zsigmond király tanúsítja, hogy miután megparancsolta a kunok /universitas Comanorum/ panaszára Guti Ország Jánosnak, Világosvár kapitányának és Zaránd megye főispánjának valamint Kathai Lászlónak, Szolnok megye ispánjának, tartsanak vizsgálatot a kun kapitányságokban. Megjelent előtte Maywsanak nevezett Balázs fia Tót /Sclavus/ János kun és bemutatta Ország János és Katha-i László oklevelét, amelyben az állt, hogy vizsgálatuk során Tót Jánost három kun szállás vagyis Hynthemeszállása, Mayafystwanszállása és Jarmaneleksszállása törvényes kapitányának találták, ezért őt Zsigmond király megerősítette kapitányi tisztségében⁴. Számunkra az oklevél topográfiai adatai mellett az a hír fontos, hogy szláv, feltehetően a törökök elől menekült délszláv elemek is feltalálhatók már a 15. század elején a kunok között mégpedig tisztségviselőként.

A már említett Miser János családjának más tagjai is előbukkannak oklevelekből. Vagyonos emberek voltak, ezért emelkedhettek ki környezetükből. A kereskedő, iparos család tagjainak dolgairól nem egész 70 évnyi időből 3 oklevél maradt fenn. Szegedi Máté Misrer Pape-t 100 aranyforint átvételéről nyugtatta 1448. április 30-án, a már említett Miser János szegedi bíróról Mátyás király 1462. augusztus 17-i okleveléből értesülünk, Miser Mihály pesti szücsmesterrel pedig a budai káptalan 1511. október 13-i okleveléből ismerkedhetünk meg: A budai káptalan előtt Peczely másnéven Zewch-nek mondott Antal pesti lakos kiegyezik Zewch Barnabás pesti lakossal, a szücs céh mesterével a vasárnapi céhnapok rendezése miatt keletkezett perükben.

Peczely Antal visszavonja minden keresetét, amelyet bármely bírónak benyújtott Zewch Barnabás, Zegedy Pál, Myser Mihály és Beke Ferenc pesti lakosok, céhtársai ellen, Zewch Barnabás pedig megtéríti Antalnak az ezzel járó kiadásait⁵. Jellegzetesen mezővárosi polgári karriert futott be a Miser család, amint az oklevélből kiderül. Az első tag, Misser Pape talán mint marhával kereskedő szabad kun került kapcsolatba a szegediekkel, sőt feltehetően maga is közeli kereskedő városba költözött. Talán fia lehetett Miser János, aki gazdasága és rátermettsége révén a bíróságig vitte Szegeden, az unoka vagy dédunoka pedig már Pesten, a legfontosabb magyar városok egyikében van mint szücs mester. Tehát valódi polgár lett és talán mestersége sem véletlenül a szücs lett. Az állattenyésztést és a kereskedést sem hagyhatta el, hiszen köre, rokonsága tovább folytatta, ugyanis az oklevélben szereplő Zegedy Pál, akinek circumspectus azaz tekintetes a titulusa, fiaival, ugyancsak budai káptalan előtt Mayoshazai Bokor Páltól megvette a Fejér megyei Solt székben lévő Ilbew pusztai részét 75 forintért 1518. április 19-én, 1520. április 14-én pedig fiaival, Józseffel és Imrével zálogba vette Hernad-i Barath Mátétól Pezer-i Chazar

Balázs özvegyének, Katalin asszonynak a Pest megyei Pezer és Way birtokon lévő részeit, amelyeket szintén állattenyésztés céljára szerzett meg⁶. A Miser család és rokonsága a felemelkedés egyik bevett, normális útját járta a 15. századi Magyarországon, egyúttal kiszakadva korábbi közösségéből a magyar társadalomba illeszkedett be.

Szegeden nemcsak a Miser /Mizser/ család neve bukkan fel a környékről bevándorolt kunok közül. A Kun utca - amely az Alsóváros egyik utcája volt, és neve hosszú ideig fennállt - elnevezése egyes vélemények szerint a Kun családtól származik. Talán éppen az általunk is ismert Kun Antal családjától⁷. Az sem kizárható természetesen, hogy az utca az ott lakó kunokról vette a nevét. Az 1522-es tizedjegyzékben a Kun utca lakói között Mizser Ferenc nevével találkozunk, sőt Massa Mihály nevének hangzása is közel áll a Majsa-hoz. Akárhogyan is áll a dolog, számunkra ezen adat is bizonyítja, hogy Szeged a területükről letelepedési szándékkal távozó kunok egyik célpontja volt.

Nemcsak a gazdagabbak közül emelkedtek ki és távoztak el egyesek. Hódmezővásárhely középkori elődjén és környékén is találunk kunokat. 1469 decemberében a Jaksicsok Csomorkány birtokon lakó jobbágyaikat feltűzelték a szénásiak ellen. Az erőszaktevélet kivizsgálása során keletkezett oklevelek egyikében fennmaradt az esetben részt vevő jobbágyok névsora. Itt találtuk meg Csortán /Csartán/ Demeter nevét, akinek rokonsága vagy leszármazottai Vásárhelyen éltek, mert egy 1516-os, ugyancsak hatalmaskodási ügyben keletkezett oklevél örökítette rájuk nevüket. Csortán Benedek és Balázs, Losonczy Zsigmond vásárhelyi jobbágyai voltak⁸.

Néhány példánkkal azt a természetes integrációs folyamatot kívántuk bemutatni, amely a 13. század közepe óta hazánkban élő kunok és a magyarság között lejátszódott.

JEGYZETEK

1/ Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza III. Bp. 1987. 527-532.

2/ Reizner János: Szeged története IV. oklevéltár, név- és tárgymutató. Szeged, 1900. 71-72.

3/ Uo. 57-58., 63-64., 66-67.

4/ Uo. 41-43., Érszegi Géza: Adatok Szeged középkori történetéhez. Tanulmányok Csongrád Megye Történetéből VI. Szeged, 1982. 18.

5/ Érszegi Géza i.m.: 21., 37., 45.

6/ Uo. 45.

7/ Kulcsár Péter: Az 1522-es szegedi tizedjegyzék mint történeti forrás. Tanulmányok Csongrád Megye Történetéből VIII. Szeged, 1984. 12-13. Reizner János i.m.: 104-105.

8/ Blazovich László: A honfoglalástól a török hódoltság koráig /895-1522/ In. Hódmezővásárhely története I. Hódmezővásárhely 310-314.

Csatári Bálint:

Új településformáló folyamatok a Kiskunságban

Vizsgálatunk objektuma a település színtere, kerete és eredménye is a teljes gazdasági társadalmi átalakulásnak. Azok a településformáló folyamatok pedig, amelyeket előadásomban vázolni kívánok ezeket a "színtereket" és "eredményeket" befolyásolják. Célom az, hogy ebben az áttekintésben két problémán tőprengjek

- egyrészt azon, hogy léteznek /létezhetnek/-e ma is tájhoz, etnikumhoz is köthető sajátos településformák, ill. a címben jelzett településformáló folyamatok.

- másrészt, ha igen, ha nem ezeket mindenképpen ismernünk kell, mert

- mint Andrásfalvy Bertalan nemrég írta intézetünk folyóiratában: "Az ismeret tesz képessé arra, hogy egyáltalán érzelmi kötődés, szeretet támadjon fel az egyénben. Csak az lesz elkötelezettje az országnak, aki ismeri és elkötelezettje a maga szűkebb szülőföldjének, helyi közösségének is." Vagy, ahogy egy földrajztudós, Bulla Béla ezt másként fogalmazta: "Az olyan magyar tájneveknek mint Sárrét, Hegyköz, Kiskunság... népességünk tudatában mélyen gyökerező földrajzi tartalmuk van."

Ezek tehát azok a néprajzi, - földrajzi - táji egységekre vonatkozó bevezető gondolataim, amelyeket tekintve napjainkban mindkét "rajzos" tudományágnak jócskán vannak adósságai. Talán a közös gondolkodás, tőprengés róluk előrevihet, s törleszthet belőlük. A Kiskunság, avagy természeti tájegysége a Homokhátság mai településhálózata ugyanis nemcsak egyszerűen magán viseli a "régii" bélyegeit, hanem szabályosan - sok elemét tekintve - megújul. Előadásomban ezeket kívánom sorra venni.

A tanyák

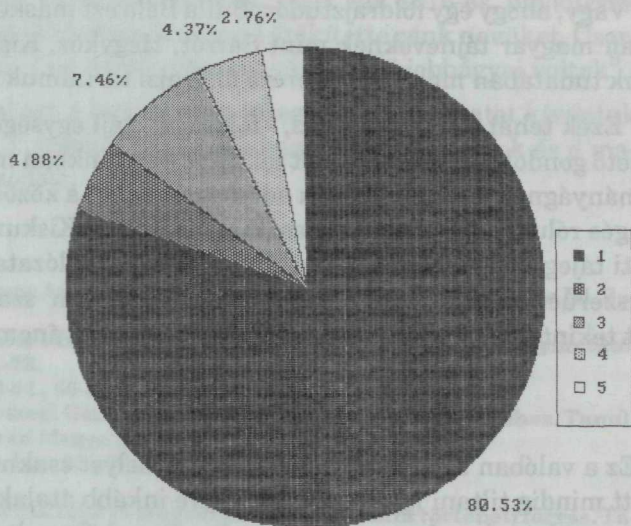
Ez a valóban sajátos településforma, amelyet csaknem teljes története alatt mindig tiltani igyekeztek, ma egyre inkább átalakul, s térben a vizsgált területünkre koncentrálódik, itt marad fenn leginkább. 1985-ben Bács-Kiskun megye 41 falujában volt még mindig 25 százalék felett a külterületei népesség aránya. Jó kétharmaduk a Kiskunságban található, a tanyai népességfogyás mérséklődése pedig éppen a jászkun-etnikum területén jellemző, részben a Kiskunfélegyházából részben a Kiskunmajsából ki-

szakított, önállósított községek külterületén és természetesen Kecskemét környékén. A szőlő és gyümölcsstermelés, s a később teret nyerő fóliás zöldségkertészet, illetve a magas arányú tanyai népesség kedvező teret biztosított az alacsonyabb fokú társulások, a szakszövetkezetek számára. Ennek eredményeként a Homokhátságnak több mint a harmadát ma is a tanyák körüli tagi gazdaságok művelik. Megőrizték így a gazdasági alapjukat a tanya lakó- és munkahelyi funkcióinak térbeli együttesét. Továbbélésüket - később tisztázandó persze, hogy itt hangsúlyozottan nem túlélésről van szó - a Kiskunság területén segítette a megye e települési sajátosságára figyelő politikája is. 1971-ben hozta a Megyei Tanács azt a határozatot, hogy a tanyák felszámolódását sem siettetni, sem gátolni nem szabad. Úgynevezett fejlesztendő külterületi lakott helyeket jelöltek ki, s bár csökkenő mértékű állami támogatással, de azóta is tart a villamosítás, a mozgó-bolt hálózat kiépítése, sőt 1986 óta /hivatalosan is/ csaknem száz teljesen új tanyára adtak ki építési engedélyt.

A tanyán folyó agrártevékenység, a lassan, de mégis érezhetően modernizálódó életkörülmények tehát, kétségtelenül bizonyítják ennek a tradicionálisan magyar /talán etnikumhoz is kötődő/ településformának az élet- és alkalmazkodóképességét. A közelmúltban végzett tanyafelmérésünk is igazolja ezt, lássunk adataiból néhányat, a fentieket alátámasztandó:

- Nő a tanyai népesség koncentrációja. Már 1980-ban is a külterületi lakosok több mint a fele a megye településeinek azon 16 százalékában lakott, ahol a külterületi népsűrűség 30-50 fő/négyzetkilométer volt. 1988-ra a jó forgalmi helyzetű, a gazdálkodási hagyományokat megújító, vagy a városokhoz való

1.Ábra: A tanyák használata

JELMAGYARÁZAT:

1. állandóan lakott tanya
2. lakott tanya, de a tulajdonosának van falusi háza is
3. elsősorban gazdálkodásra használt tanya
4. hobby és üdülőtanya
5. nagyüzemi tulajdonú tanya

kötődés alapján átalakuló tanyás falvakban alig csökkent ez a szám /Helvécia 38,1 fő/négyzetkm., Kunszállás 32,5 fő/négyzetkm., Lajosmizse 35 fő/négyzetkm./.

- Érdekes, hogy a tanyasűrűség még kevésbé csökkent. Helvécián /14,2/ Kunszálláson, Pálmonostorán vagy Jászszentlászlón ma is 10 feletti négyzetkilométerenként, vagyis a tanyai gazdálkodás tőketeremtő erejének egy része a községek, /és a városok/ magánereős építkezéseire fordítódott. Így fokozatosan nő azoknak a tanyáknak a száma, amelyek tulajdonosai, mintegy a tradíciók felélesztésével, kétlakiak. Télen már a falusi házukban laknak, s a tanyájukat elsősorban gazdálkodásra használják. Kiskunmajsán 11,8 százalék, Könpöcön 15,7 százalék, Jászszentlászlón 10,4 százalék az ilyen tanyák aránya - hogy csak a legjellemzőbbeket említsem. Ha hozzávesszük ehhez a kizárólag gazdálkodásra használt tanyákat /átlagosan 6-8 százalékuk ilyen/, de Kiskunmajsán 14 Csólyospáloson 13,2, Kunbaracson 16 százalékuk esik ebbe a kategóriába, akkor vélhetően egy olyan új /régi/ tendenciáról van szó, ami feltétlenül figyelmet érdemel három szempontból is:

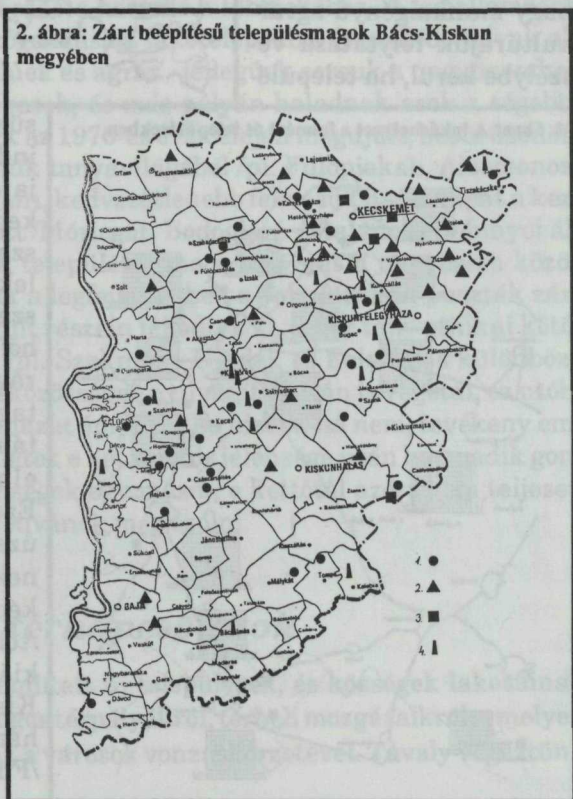
- időszakosan lakott, de mezőgazdaságilag művelt marad a Kiskunság homokvidéke

- a tanya újra a régi települési kapcsolatait veszi fel, bár a kapcsolatai irányát már nemcsak a volt mezővárosok, hanem a községek központi belterülete is meghatározza.

- az urbanizáció hatásaként ezzel az iránnyal elmentésen, de szintén ebben a földrajzi térben jelennek meg a városi polgárok, akik egyrészlől a hobbykertek, zártkertek terebélyesedő zónáiban válnak ismét, legalábbis munka után, vagy hétvégeken, részben tanyasíra. A hagyományos tanyák megvételével pedig a "second home" a második otthon jelenik meg a tanyákon.

Arányuk már mérhető, 1-5 százalék közötti. A városok környékén /Jakabszállás 5,7 százalék, Ladánybene 6,7, vagy Petőfi-

2. ábra: Zárt beépítésű településmagok Bács-Kiskun megyében

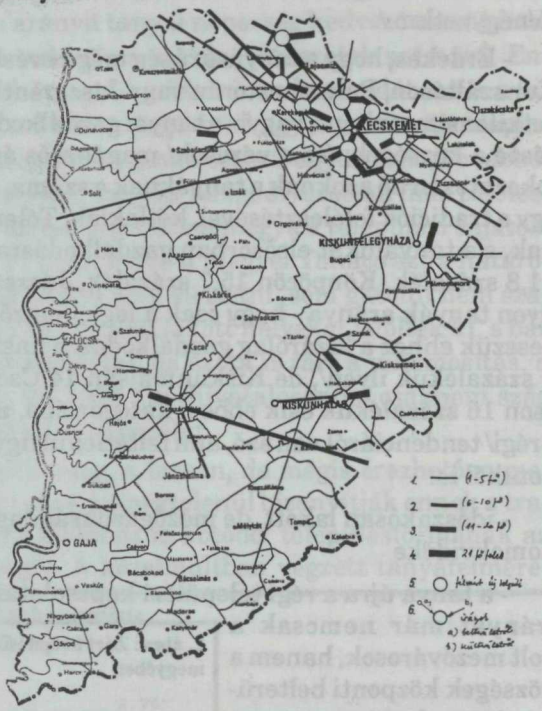
szállás 14,5 százalék/ enél magasabb /1 ábra/.

A tanyák fentebb változtatásával párhuzamosan egy másik, ha lehet még karakterisztikusabbban csak erre a térségre jellemző a szó legszorosabb értelmében vett új településformáló folyamat is zajlott ill. zajlik.

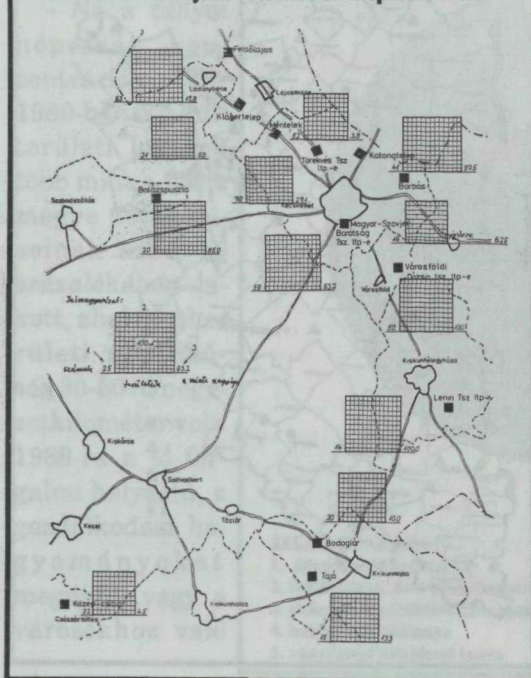
Új kistelepülések keletkezése

Az 1960-as évek második felében, amikor a nagyüzemi vezetők, gazdálkodók felismerték, hogy legalábbis szezonálisan igen nagy munkaigényű agrárkultúrájuk folytatása veszélybe kerül, ha települé-

3. ábra: A felmért új településekre való jellemző beköltözési arányok /1970-85/

4. ábra: A lakáshelyzet a felmért út településekben

sük külterületi népessége az indulás nagy számában hagyja el faluját, tanyáját, cselekedtek. Részben a központi szabályozást kijátszva /49 telekre/ egyéb belterületeket szakítottak ki saját földjükből, ahová kedvezmények sorával igyekeztek letelepíteni tagjaikat, ill. a nagyüzemi táblásítás miatt a tanyájukat elhagyni kényszerülőket. Ezek az ún. mezőgazdasági üzemi készenléti lakótelepnek hívott sajátos településképződmények nagy számban /több, mint félszáz/ kezdtek kiépülni, szinte kizárólag a Kiskunságban /2. ábra/ Néhány megtartotta régi nevét /Fülöpjakab, Felsőlajos/, né-

hányuknak csak a "szülő TSZ" volt a keresztapja pl. Városföldi Dózsa Termelőszövetkezet lakótelepe /bár amikor TV műsort készítettünk velük, már Dózsafalvának hívták magukat/, vagy a Városföldi Állami Gazdaság 2. számú bugaci kerülete lakói a Bugacpusztafalva nevet kérték maguknak.

Márpedig, ha egy településnek a lakói nevet adnak éppen e körben nem kell magyarázni mit jelent. Azt, hogy olyan zárt beépítésű, elsősorban agrártevékenységet folytató, 2-300 fős, zömében fiatal korösszetételű, saját fejlődésre is képes új települések alakultak ki, amelyek azon túl, hogy a "települések születnek és elhalnak" szlogent igazolják, a valóságban is illusztrálják a Kiskunság népének megújuló képességét, életképességét. 13 ilyen falucskában családonként felmérést végezve igazolódt, hogy lakói többsége tanyáról költözött be, jó lakás és életkörülmények között élnek, szeretik ezt a településformát, s azokban, amelyeknél egy teljesen szerves településformáló folyamat mutatható ki a középkorú szülők a jövő generációkhoz hasonló méretű települést képzelnek el /3. ábra 4. ábra/.

Tipusaik érdekes módon markánsan leírhatók, s a hagyományos agrártelepüléstől a szuburbán jellegű falusias településig az általánosan értelmezett urbanizáció fokozatait fejezik ki.

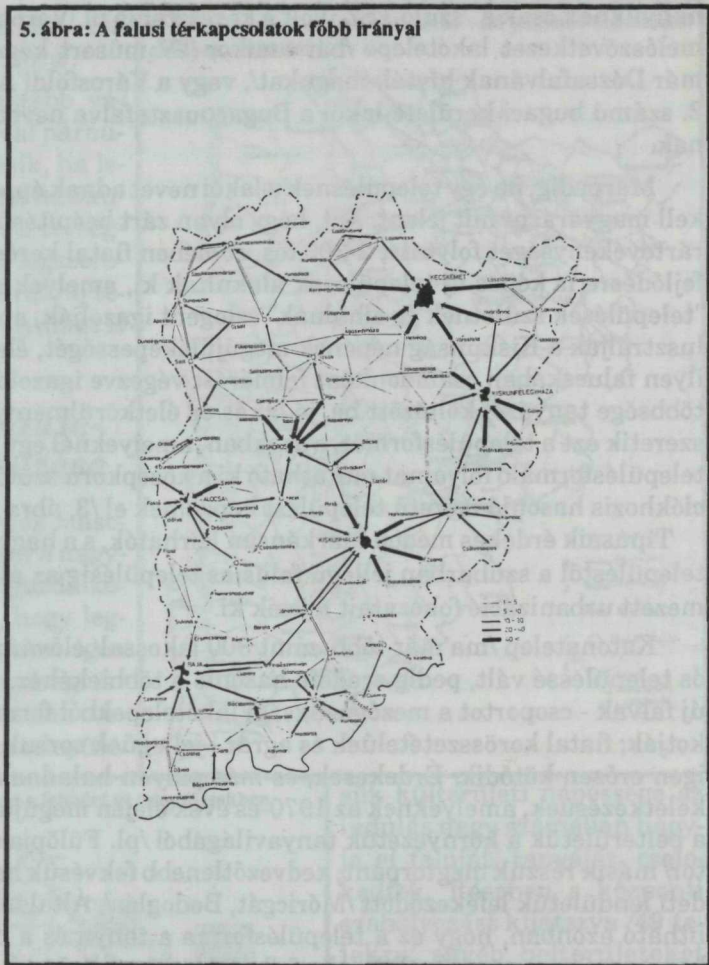
Katonatelep /ma már több, mint 800 lakossal/ elővárosi agglomerációs településsé vált, pedig eredete hasonló a többiekéhez. A legjellemzőbb új falvak - csoportot a mezőgazdasági lakótelepekből formálódó falvak alkotják; fiatal korösszetételűek és agrár - jellegűek sorsuk a nagyüzemhez igen erősen kötődik. Érdekesekek, és más pályán haladnak azok a régebbi keletkezésűek, amelyeknek az 1970-es évek elején megújult, besűrűsödött a belterületük a környezetük tanyavilágából /pl. Fülöppjakab, Alsómonostor/ másik részük megtorpant, kedvezőtlenebb fekvésük hatásaként a kezdeti lendületük lefékeződött /Móricgát, Bodoglár/. Általános érvénnyel állítható azonban, hogy ez a településforma a tanya és a nagyüzem közös kompromisszuma. Közülük a legfejlettebbek a volt Jászkun puszták zárt településekkel ritkán megült részein fejlődtek ki, tehát táji - etnikai kötődésük is aligha vitatható. /pl. Szakmár - Újtelek és Felsőlajos különböző pályát járt, az előbbi a társközösséggé nyilvánítás után is vegetál, ez utóbbi előljárót választott, faluházat épített, s ha hiszik, ha nem, tevékeny emberek lakhelye./ A külterületek e két sajátos jelensége után harmadik gondolkörben a térbeli jelenségek egy másik, e kettőtől azért nem teljesen különválasztható részéről kívánok még szólni.

A térkapcsolatok

És pedig a tanyák, az említett új települések, és községek lakosainak mindennapi életéhez szükséges térpályákról, térbeli mozgásaikról, amelyek csak részben azonosíthatók a városok vonzáskörzetével. Tavaly végeztünk

felmérést erre vonatkozóan, s kiderült, hogy tradicionális piaci, rokoni, városi kapcsolatok még ma is sokkal erősebbek, mint a közigazgatás, az adminisztráció /avagy a hatalom/ által kényszerpályára vitt térbeli mozgásjelenségek /5. ábra/. Nézzék csak az ábrát, a kun mezővárosok a szomszédsági kapcsolatok alapján milyen kompakt egységet alkotnak ma is a területtükből kiszakadt községekkel, s mennyire

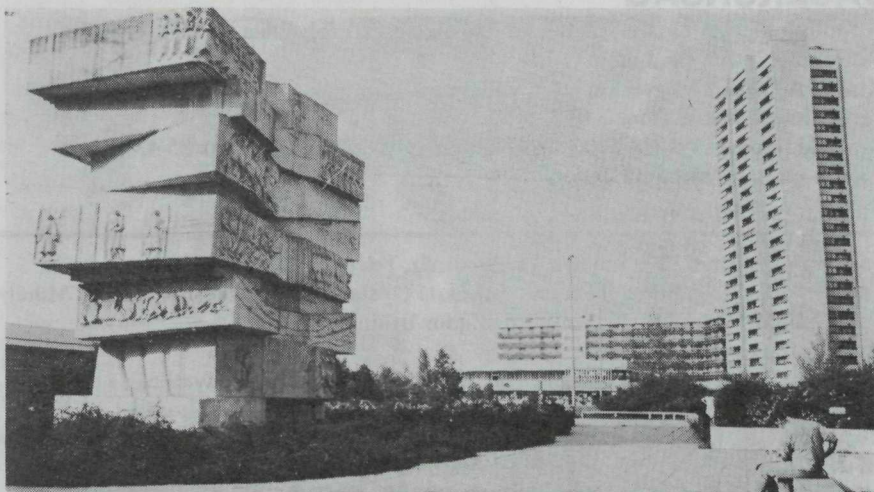
5. ábra: A falusi térkapcsolatok főbb irányai

elkülönülnek ma is a Kecskemét és a már említett városok közötti volt bérelt puszták. A településhálózat "hálózatként" való működése nem képzelhető el tehát másként, mint ahogy a város és vidéke kapcsolat rendszerben az Erdei Ferenc valóban leírta és elképzelte. Ebben - a vizsgálat igazolta - ma is elemi módon fontosak tehát a Kiskunság történeti - néprajzi egységei, az olyan emberi tényezők, amelyekről a közelmúlt terület - és településfejlesztési politikája szinte teljesen elfeledkezett. A Kiskunság népességének térbeli mozgásai - a benne résztvevők alanyi vagy tárgyi mivoltában is osztályozhatók. Ha minél több az, amelyben cselekvő alanyként vesz részt a civil társadalom /paraszt/ polgára, annál inkább várható, hogy elődei nyomdokain megújulni képes. Ha viszont a "tárgyként való mozgás" válik dominánssá, akkor a nép ugyan beletörődik, de közben elfásul, apatikussá válik saját lakóhelyével, annak környezetével, s mitöbb múltjával szemben.

Áprilisi számunk tartalmából:

- Cukás István, Dienes Eszter és Szent Ernő versei
- Babits Mihály, a Nyugat szerkesztője - Rádics Mihály írása
- Ansel Éva: Töredékek az emberről
- Az egyház a mai világban - Interjú Miklós Imrével
- Párbeszédben az alternatív mozgalmakkal
- Esszé az ifjúság jövőképéről és jelentudatáról - Kerékgyártó István tanulmánya
- Szolnok megye városainak első artézi kútjai - Barabás Imre tanulmánya
- Szobaszínházi egyveleg - Elmélkedésre készítő kamara-darabok Szolnokon
- Progresszív művészet a két világháború között
- Környezetünk védelmében - Körkép a megyei helyzetről
- Vendégünk: Cukás István író
- Tudományos élet: Egészségmegőrzési programok Szolnok megyében
- Olvasóink leveleiből
- Illusztrációk: Pogány Gábor szobrai

**A 900 száz éves Szolnok jubileumi emlékműve
/Gyurcsek Ferenc alkotása/**

E számunk szerzői:

Giorgio Virgolino költő, Olaszország; *Iluh István* költő, Szolnok; *Gyuricza Péter* szociológus, Szolnok; *Tiszai Lajos* újságíró, Szolnok; *Reisinger János* irodalomtörténész, Budapest; *Tál Gizella* újságíró, Szolnok; *Szilas Péter* újságíró; Szolnok; *Hajnal József* újságíró, Szolnok; *Pálréti Ágoston* újságíró, Szolnok; *Palágyi Béla* újságíró, Szolnok; *Szurmay Ernő* ny. könyvtárigazgató, Szolnok; *Kolozsi Sándor* népművelő, Szolnok; *Jurkovics János* újságíró, Szolnok; *Kozáková Radnay Mária* pedagógus, Szolnok; *Tóth János* múzeumigazgató, Jászberény; *Horgosi Ödön* főiskolai tanár, Jászberény; *Vilen Uarziati* néprajzkutató, Szovjetunió; *Bellon Tibor* múzeumigazgató, Karcag; *Bagi Gábor* történész, Szolnok; *Balogh Mihály* tanár, Kunszentmiklós; *Blazovich László* levéltárigazgató, Szeged; *Csatári Bálint* településkutató, Kecskemét; *Tóth Lajos* grafikus, Szolnok; *Hargitai Lajos* fotóriporter, Szolnok.

JÁSZKUNSÁG

A Szolnok Megyei Tanács V.B. művelődési osztályának folyóirata.

Felelős szerkesztő: **Dr. László Gyula**

Kiadja: A Szolnok Megyei Lapkiadó Vállalat 5001 Szolnok, Pf.: 105. Telefon: 42-211

Felelős kiadó: **Nánai Tibor**

Szolnoki Nyomda Vállalat 5000 Szolnok, Vörös Csillag út 28. Telefon: 35-433

Felelős vezető: **Gombkötő Béla**

ISSN 0448-9144

Szerkesztőség címe: 5000 Szolnok, I.sz. Irodaház, Telefon: 42-211

Szerkesztőbizottság: **Berényi Ferenc, dr.László Gyula** /felelős szerkesztő/, **Nánási Mihály,**

Tálas László, Valkó Mihály /elnök/, **dr.Zádor Béla**

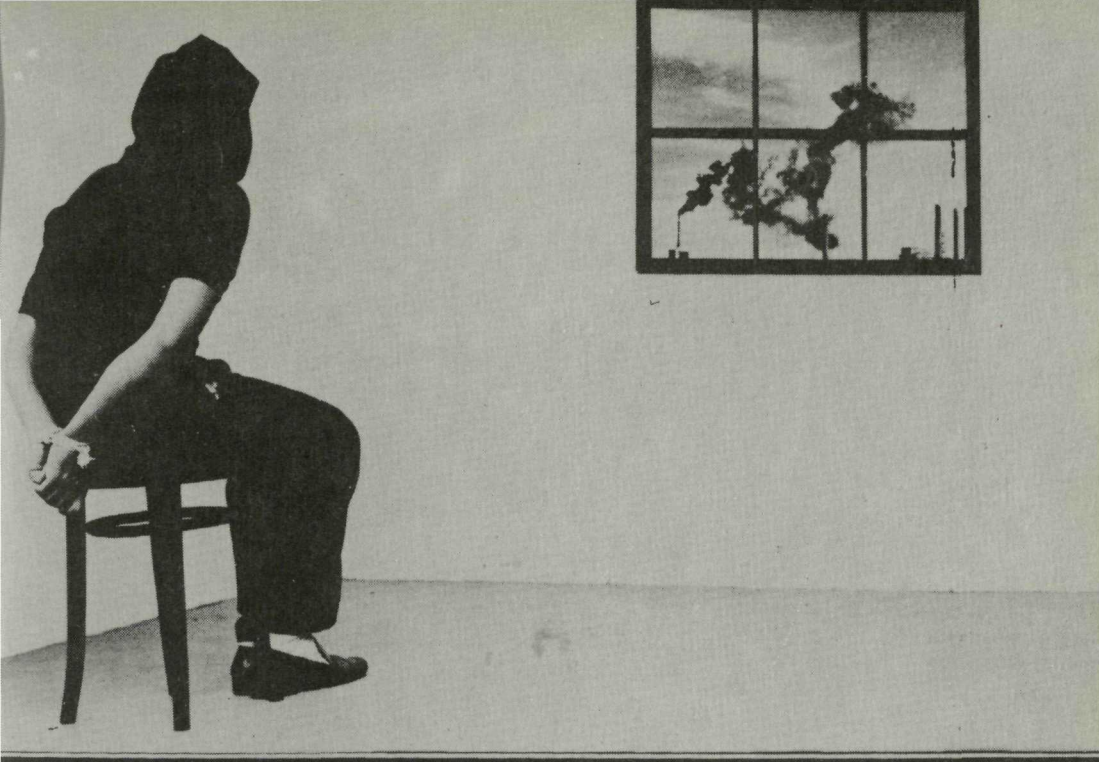
Tervező szerkesztő: **Majnár József**

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a hírlapkézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál /HELIR/, Budapest, XIII., Lehel út 10/a. 1900. - közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámra.

Előfizetési díj: 1 évre 48 Ft, félévre 24 Ft, egyes szám 24 Ft.

Megjelenik: évente hatszor.

XXXV. évfolyam 1. szám, 1989. február

Berger Erich /Ausztria/: REMÉNYTELENÜL

Jung Zseni /Magyarország/: NYUGALOM

Ára: 24,- Ft